

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ
ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

Δύο τινὰ πρό πολλοῦ μὲ ἐξέπληξαν· ἐν πρώτοις, ὅτι οἱ Ἕλληνες οἱ πάσας σχεδὸν τὰς φυσικὰς δυνάμεις λατρεύσαντες καὶ προσωποποιήσαντες, παντοειδεῖς δὲ ἐπὶ τῶν μνημείων αὐτῶν συμβολικὰς μορφὰς παραστήσαντες, φαίνονται παραμελήσαντες τὴν τῶν οὐρανίων σωμάτων παράστασιν. Ὑπάρχουσι πλεῖσται προσωποποιήσεις ὀρέων, ποταμῶν, πηγῶν, κτλ., ἀλλὰ πλὴν ὀλίγων συμβολικῶν παραστάσεων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, οὐδεμίαν γνωρίζομεν, δυνατὸν εἰπεῖν, προσωποποιήσιν τῶν οὐρανίων σωμάτων· ὡς πρὸς τοὺς ἀστέρας δὲ καὶ τὰς τοῦ Ζφ-διακοῦ παραστάσεις, οἱ μὲν πρῶτοι ἀπαντῶσιν ἐπὶ τινων εἰκόνων ἀγγείων, αἱ δὲ τοῦ δευτέρου ἐπὶ ὀλιγαρίθμων ἀναγλύφων ῥωμαϊκῶν χρόνων — παρακατιόντες θέλομεν ἀναφέρει περὶ τῶν ἐν τοῖς γεγλυμμένοις λίθοις ἀπαντῶντων ἀστέρων. — Δεύτερον δέ, ὅτι ἀνοίγων τις οἰονδήποτε νομισματικὸν κατάλογον, οἰανδήποτε νομισματικὴν μονογραφίαν, ἢ ἐξετάζων οἰανδήποτε νομισματικὴν συλλογὴν, θὰ παρατηρήσῃ, ἐπὶ πλήθους ἀρχαίων νομισμάτων, ἀστέρας, εἴτε κυρίους τύπους, εἴτε ὡς ἐπικουρικοὺς τοιοῦτους (σύμβολα) συνδεδεμένους πρὸς ἑτέρας παραστάσεις.

Πλὴν τούτου γνωστὸς ὁ μέγας τῶν ἀρχαϊκῶν τύπων ἀριθμὸς τῶν μέχρι τοῦδε ἀκατανοήτων ἡμῖν. Τί σημαίνουσιν, ὄντως, οἱ λέοντες, αἱ χελῶναι, οἱ ἰχθύς, οἱ λαγωοί, οἱ κριοί, οἱ ἀλέκτορες, αἱ περιστραί, οἱ ἵπποι, οἱ ταῦροι, οἱ ἀετοί, οἱ καρκίνοι, οἱ σκορπίοι, κτλ. οἱ ἐπὶ τῶν ἀρχαϊκῶν νομισμάτων ἀπαντῶντες, ὅτε μὲν μόνοι, ὅτε δὲ συνοδευόμενοι ὑπὸ ἀστέρων ἢ μηνίσκων, ἐν χώραις ὅπου οὐδεὶς μυθολογικὸς λόγος ἐξηγεῖ τὴν παρουσίαν τοιοῦτων τύπων; Πολλάκις ἐσκέφθην, ἐὰν ἦτο δυνατὸν ν' ἀθροίσω τὰ ἀποδεδειγμένα ταῦτα γεγονότα καὶ προβῶ εἰς τὴν ἐνιαίαν καὶ τὴν καθόλου ἐξήγησιν αὐτῶν. Μήτοι ἐκ τῆς μελέτης ταύτης ἠδύνατό τις ν' ἀποδείξῃ ὅτι πλεῖστοι τῶν ἀνεξηγήτων τούτων τύπων ἐκέκτηντο ἀστρονομικὴν σημασίαν;

Τὰ νομίσματα, οἱ μεταλλικοὶ οὗτοι δίσκοι οἱ ὡς ἀστέρες ἀκτινοβολῶντες, δὲν εἶναι κατάλληλοι πλέον παντὸς ἄλλου μνημείου εἰς τὴν τῶν οὐρανίων σωμάτων παράστασιν; Γνωστὸν ἄλλως, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον εἰς συμβολικὴν τινα μεταξὺ τῶν μετάλλων καὶ τῶν ἀστέρων σχέσιν¹. πάντων δὲ τῶν χρόνων οἱ ποιηταί, τὰ ἐπίθετα τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου ἀπέδωκαν εἰς τοὺς ἀστέρας. Τὴν πιθανότητα ταύτην προσεπικυροῖ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι αἱ μέχρι τοῦδε ἀναμφίβολοι παραστάσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀπαντῶσιν ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν γεγλυμμένων λίθων ὡς δὲ πάντες οἱ πολύτιμοι λίθοι, οὕτω καὶ οἱ γεγλυμμένοι ἐθεωρήθησαν πρωϊαίτατα, ἕνεκα τῆς λάμψεως αὐτῶν, ὡς σύμβολα τῶν ἀστέρων².

Ἡ λεπτομερὴς ἐπὶ τῶν νομισματικῶν τύπων τῶν ἀρχαίων μελέτη, ἦν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀνέλαβον, ἐβεβαίωσε τὰς εἰκασίας μου. Τὴν ἀστρονομικὴν σημασίαν πολλῶν τῶν τύπων τούτων θεωρῶ βεβαίαν³. Δυστυχῶς ὀλόκληρος ζωὴ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖται πρὸς βαθεῖαν καὶ λεπτομερῆ τοῦ ζητήματος τούτου μελέτην, οὗτινος ἡ σπουδαιότης εἶναι οὐσιωδιστάτη· πρέπει νὰ ἐπιθεωρήσῃ τις πάντας τοὺς νομισματικούς τύπους, μελετήσῃ δ' ἐπισταμένως, σὺν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας ἀστρονομίας, τοὺς ἐγχωρίους ἐκάστης χώρας καὶ ἐκάστης πόλεως μύθους. Ἡ ἐπιθυμία μου νῦν εἶναι, ὅπως ἐλκύσω τὴν προσοχὴν τῶν σοφῶν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τούτου, διὰ δὲ τῆς παραθέσεως τῶν ἐκ τῆς ἐργασίας μου ἐξαχθέντων πορισμάτων, προτρέψω τοὺς νομισματολόγους ὅπως καὶ οὗτοι μελετήσωσι τὸ ζήτημα τοῦτο.

Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποθέσεώς μου, παρέχω ἐν πρώτοις παραδείγματα τινὰ ληφθέντα ἐκ νομισμάτων διαφόρων χωρῶν, ἀκολούθως δὲ πρὸς πληρεστέραν ἀπόδειξιν θὰ ζητήσω τὴν ἐφαρμογὴν καὶ βεβαιώσω τῆς θεωρίας μου ἐν τῇ ἐξετάσει τῆς κρητικῆς νομισματολογίας, ἣν λεπτομερῶς ἐμελέτησα⁴.

¹ Arles, Sympathia septem metallorum ad planetas, Paris, 1714; Friedrich, Die Weltkœrer in ihrer mythischsym, bolischen Bedeutung, Wuezzburg, 1864. σ. 218.

² Friedrich, ἐνθ. ἄν. σ. 126.

³ Βλ. τὰς ἐμὰς μελέτας: Sternbilder als Muenztypen, ἐν Zeitschr. für Numismatik, XVI, 1889 καὶ Τύποι κτλ. ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1893, σ. 1—11.

⁴ Βλ. τὸ ἐμὸν σύγγραμμα: Numismatique de la Crète ancienne. Mâcon 1890.

Α'

1^{ον} Ὑπάρχουσιν ἐν πρώτοις νομισματικοὶ τύποι, περὶ τῆς ἀστρονομικῆς τῶν ὁποίων σημασίας οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, οἱ ἀστέρες δηλ. οἱ ἀπαντῶντες ἐπὶ τῶν νομισμάτων πάντων τῶν μερῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ μὴ διαβλέποντες εἰς τὰς εἰκόνας ταύτας ἄλλο τι ἢ ἀπλᾶ κοσμητικὰ παραγνωρίζουσι τὸν θρησκευτικὸν χαρακτήρα τῶν νομισματικῶν τῆς ἀρχαιότητος τύπων, ἐφ' ὧν λαμπρὰς ἐγράψαν σελίδας οἱ κ. κ. Κούρτιος, P. Gardner καὶ ἄλλοι¹. Περιττὸν νὰ ἀναφέρω παραδείγματα: οἱ τύποι τῆς πρώτης ταύτης σειρᾶς εἶναι γνωστοὶ εἰς πάντας τοὺς νομισματολόγους, ἀρκοῦμαι δὲ ὅπως παραπέμψω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰς εἰκόνας τῶν Monete dell'Italia antica τοῦ Garrucci, ἢ εἰς τὰς ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Carelli περιεχομένας, ἢ εἰς τὰς τῶν καταλόγων τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ὁποῖα οὐράνια σώματα παριστῶσιν οἱ ἀστέρες οὗτοι; Τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ λυθῇ ἢ μετὰ μελέτην τῆς μυθολογίας ἐκάστης χώρας.

1.

2.

Ὁ τύπος π. χ. τοῦ ἀστέρος ἀπαντᾷ συχνότατα ἐπὶ τῶν Λοκρικῶν νομισμάτων (εἰκ. 1), ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῆς τῶν Ὀπουντίων Λοκρῶν (εἰκ. 2). Γνωρίζομεν λοιπὸν ἐκ τοῦ Στράβωνος (σ. 416), ὅτι οἱ Λοκροὶ (εἰς οὓς ἀνήκουσι τὰ νομίσματα τὰ φέροντα τὰ γράμματα ΛΟΚΡ), εἶχον ἐπὶ τῇ δημοσίᾳ σφραγίδι τὸν ἕσπερον ἀστέρα. Ἐκ τῆς μυθολογίας δὲ μαθητόμεν ἐπὶ πλέον, ὅτι οἱ Λοκροὶ ἐλάτρευον ἐπὶ τοῦ ὄρους Οἶτη τὸν «ἕσπερον» ἀστέρα². Βέβαιον ὅθεν εἶναι ὅτι ὁ ἐπὶ τῶν νομισμάτων εἰκονιζόμενος ἀστήρ μετὰ τῶν γραμμάτων ΛΟΚΡ ἀναφέρεται εἰς τὸν ἕσπερον, ὁ δ' ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Ὀπουντίων Λοκρῶν εἰκονιζόμενος ἀστήρ παριστᾷ τὸν ἑῷον ἀστέρα τῶν Ἐφῶν Λοκρῶν.

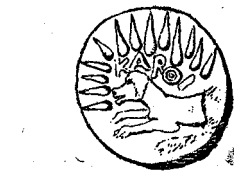
2^{ον} Ἐπὶ πολλῶν νομισμάτων εἰκονίζονται καταφανῶς τὰ τοῦ Ζφδια-

¹ Curtius, Ueber den religiosen Charakter der griechischen Muenzen, dans les Monatsber. der k. p. Akad. der Wiss. zu Berlin, 1869 (ἴδε καὶ ἀγγλικὴν μετάφρασιν ὑπὸ Head, Numism. Chron., 1870. — Percy Gardner, Religions character of coin-types, ἐν τῷ Types of the Greek coins, σ. 43.

² Head, Cat. B. M. Central Greece, σ. XIX. καὶ εἰκ. I, 2, 12, εἰκ. II, 5. — Curtius, Arch. Zeit., 1855, σ. 38. — Roscher, Lexicon der Myth. σ. 2604.

κού σημεία, ὡς π. χ. ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Θράκης — εἰκ. 3, Πυρίνου¹, Ἀλεξανδρείας², Συρίας³, Παφλαγονίας⁴ κλπ. ἐνθα εἰκονίζεται ὁλόκληρος ὁ Ζωδιακός, ἐπὶ δὲ τῶν νομισμάτων τῶν αὐτῶν χωρῶν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἔτι τῶν νομισμάτων τῶν πόλεων τῆς Κομμαγενῆς, τῆς Συρίας, τῆς Μεσοποταμίας⁵ καὶ ἄλλων, ἐν αἷς εἰκονίζονται διάφορα σημεία τοῦ Ζωδιακοῦ.

3ον Ἀλλαχοῦ ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν νομισμάτων κατάδηλοι παραστάσεις διαφόρων οὐρανίων σωμάτων. Τοιοῦτοι οἱ συμβολικοὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης τύποι· τοιοῦτοι οἱ Διόσκουροι, ὧν τῇ κεφαλῇ ὑπέρκειν-

4.

5.

6.

ται ἀστέρες· ἢ καὶ τὰ ὑπὸ ἀκτίνων περιβαλλόμενα ζῷα, ὡς ὁ κύων Σείριος τῆς Κέω (εἰκ. 4), ὁ ἀετός καὶ ὁ ταῦρος τῆς Γόρτυνος (εἰκ. 5—6)

7.

8.

ἢ ἄλλοι τύποι, ὡς ὁ Ἄρης τῆς Γόρτυνος (εἰκ. 7), τὸ ῥόδον τῆς Ρόδου⁶ τὸ εἰκονίζον συμβολικῶς τὸν ἡλιον (εἰκ. 8). Διὰ τὸν ταῦρον, τὸν ἀετὸν καὶ τὸν Ἄρην τῆς Γόρτυνος βλέπε τὰς παρακατιῶν διδομένας λεπτομερείας.

¹ Cat. British Mus., Thrace, σ. 157 (Poole).

² Feuardent, Catal. de la coll. Demetrio, εἰκ. XX, 1493, 1487, XXI, 1548; XXII, 1613; XXIII, 1661—1668; 1737; XXVI, 2121, XXXV, 3453, XXIV, 1548.

³ Babelon, les rois de Syrie, d'Arménie et de Commagène, εἰκ. XXXII, 17.

⁴ Cat. British Mus. Pontus, κλ. εἰκ. XX, 13 (Amastris).

⁵ Babelon, ἐνθ. ἀν. Feuardent, ἐνθ. ἀν. κλ.

⁶ Καὶ αὐτοὶ οἱ σύγχρονοι ποιηταὶ συγκρίνουσι τὸ ῥόδον πρὸς τὸν ἡλιον. Οὕτως ὁ Γερμανὸς ποιητὴς Rueckert:

4ον Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι τύποι, ὧν τὴν ἐξήγησιν δεῖον ν' ἀναζητήσωμεν ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ, ἕνεκα τοῦ συνοδεύοντος αὐτοὺς ἀστέρος. Ἐὰν π. χ. βλέπωμεν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Καρθίας τῆς Κέω (εἰκ. 9)

9.

10.

11.

12.

βότρυον, ἐπὶ τῶν τῆς Πάρου (εἰκ. 10) αἶγα¹, ἐπὶ τῶν τῆς Μιλήτου² — εἰκ. 11 — καὶ τῆς Ἀμοργοῦ λέοντα, ἐπὶ τῶν τῆς Ἀπουλίας — εἰκ. 12³ ἵππον, κλ. πάντοτε ὑπὸ ἀστέρος συνοδευομένους, πρέπει, καθ' ἡμᾶς, ν' ἀναμνησθῶμεν τοὺς ἀστερισμοὺς τοῦ βότρυος (Βότρυς = Πλειάς), τῆς αἰγός, τοῦ λέοντος, τοῦ ἵππου καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς.

Πολλάκις ὁ αὐτὸς ἀστρονομικὸς τύπος εἶναι κοινὸς πολλαῖς πόλεσι· π. χ. ἐν ταῖς πόλεσιν Ἀκουίνω, Σουέσση, Τεάνω, Καλένω (εἰκ. 13), Νεαπόλει, Γαιατείᾳ, Βενάφρω, Τελεσίᾳ, κλπ.⁴ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ἀπανταῖς ὁ αὐτὸς τύπος: ἀλέκτωρ, ἐφ' οὗ ὑπέρεκείται ἀστὴρ, τύπος παριστῶν ἀναμφιβόλως τὸν πρωϊνὸν ἀστὴρα (ἑωσφόρον)⁵· Τοῦναντίον ὑπάρχουσι τύποι ἀστρονομικοὶ ἀνήκοντες εἰς μίαν μόνην πόλιν: οὕτως ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Οὐρανυπόλεως⁶ εἰκο-

13.

Die Sonn'ist eine goldene Ros'in Blau
Die Ros'ist eine rothe Sonn'im Gruenen

ὁ δ' ἄραφ ποιητῆς Μελβάνα Τζελαλεδίν:

Ἄστρος φαντάζει σὰν τριαντάφυλλο ἀνοικμένο.

Βλ. Friedrich, ἐνθ. ἀν. σ. 30.

¹ Wroth, Cat. B. Mus. Crete and the Islands, εἰκ. XXVI, 18 (Paros). — Svoronos, Zeitschr. für Num., 1889, εἰκ. X, 22—23 (Kéos).

² Head, Cat. Br. Mus. Ionía, εἰκ. XXI, 1—17 καὶ XXII, 1—9.

³ Head, Hist. num., σ. 39, εἰκ. 24.

⁴ Garrucci, Monete dell'Italia antica, εἰκ. LXXXII, 30 — 31, LXXXIII, 1, 12, 16—18; LXXXV, 28; LXXXVIII, 16, 18, 19.

⁵ Cavedoni, Spicil. num. σ. 12; Eckhel, Doct. Num. Vet., I, σ. 100.

⁶ Zeitschr. für num. V, εἰκ. I, 2. — von Sallet, Beschreibung der ant. Muenzen, II, σ. 162 εἰκ. VI, 56.

νίζονται (εἰκ. 14 — 15) ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς μέρους ὁ ἡλιακὸς δίσκος, ὁ σεληνιακὸς καὶ πέντε ἀστέρες, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου ἢ Οὐρανία Ἀφροδίτη, καθήμενη ἐπὶ τῆς οὐρανίας σφαίρας.

5ον Προδῆλος πλείστοι ἀστρονομικοὶ τύποι μέχρι σήμερον ἀκατα-

14.

15.

νόητοι θέλουσι, φαίνεται μοι, ἐξηγηθῆ διὰ τοῦ συστήματος ἡμῶν. Ἦδη οἱ νομισματολόγοι παρεδέχθησαν τὰς ἐρμηνείας, ἀς προέτεινα αἰνιγμάτων τινῶν¹, ἀς ἐπιτραπήτω μοι νὰ ἐπαναλάβω. Ἐπὶ τῶν ὠραίων ἀργυρῶν νομισμάτων τοῦ Μαλλοῦ ἐγγὺς τοῦ βαιτύλου, ὅστις, ὡς γνωστόν, εἶναι μετέωρόν τι, θεωρούμενον ὡς ἀστὴρ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, βλέπει τις παράδοξα σύμβολα· περιστερὰς ὧν τὸ σῶμα ἀποτελεῖται ἐκ

16.

17.

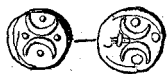
18.

βότρυς (εἰκ. 16). Πολλάκις τὰς περιστερὰς ἀντικαθιστῶσιν ἀληθῶς βότρυες (εἰκ. 17)· πολλάκις τέλος παρὰ τὰς πλευρὰς τοῦ βαιτύλου ἀντὶ τῶν περιστερῶν-βοτρυῶν τὰ σήματα ∇ καὶ ∇ συνοδευόμενα ὑπὸ μεγάλης στιγμῆς (εἰκ. 18).

Κατέδειξα ἀλλαχοῦ ὅτι οἱ μεγάλοι κόκκοι οἱ ἀποτελοῦντες τὸ σῶμα τῶν περιστερῶν καὶ συνοδευόντες τὰ σήματα ∇ καὶ ∇ παριστῶσι βεβαίως ἀστέρας² καὶ ἀπέδωκα τὰ περιεργὰ σύμβολα τῶν περιστερῶν-βοτρυῶν τῶν ἐκ κόκκων ἀποτελουμένων, καὶ τοὺς ἀστερισμοὺς

¹ Svoronos, Sternbilder als Muenztypen, ἐνθ. ἀν.—Ἐφ. Ἀρχ. 1893, σ. 1—14. Βλ. Head, Num, Chron., 1889, IX, σ. 379.

² Βλ. π.χ. τὰ ἐνταῦθα ὑπ' ἀρ. 19-20 εἰκονιζόμενα ἀργυρᾶ νομίσματα τοῦ Τάραντος.

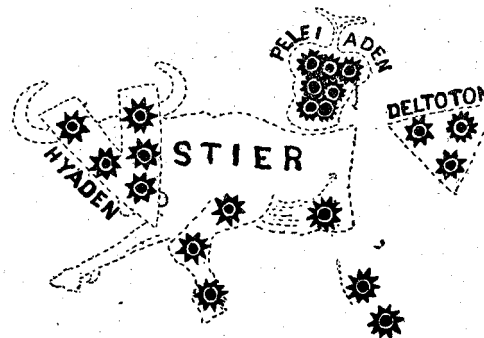

19.

20.

τῶν περιστερῶν (Πλειάδων) τῶν καλουμένων ὡσαύτως βότρυς, καὶ τῶν ∇ καὶ ∇ καὶ τοὺς ἐγγὺς ἀστερισμοὺς τοῦ Δελτωτοῦ καὶ τῶν Ἰάδων, αἵτινες κατὰ τοὺς ἀρχαίους, ἐπακριβῶς ἐκ τῶν γραμμάτων ∇ καὶ ∇ τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα παρέλαβον. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἀστερισμοὶ εὕρηνται ἠθροισμένοι περὶ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ ταύρου, ὅστις εἶναι ὁ Ζεὺς ἢ ὁ Διόνυσος (εἰκ. 21)· ἐξηγήσα ὡσαύτως δύο ἄλλους τύπους, τὸν

21.

τῆς κυνὸς τῆς θηλαζούσης βρέφος, ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Κυθωνίας (Num. de la Crète, εἰκ. IX, 23—26; X, 2, 10—21) καὶ τὸν τῆς βοῦς θηλαζούσης βρέφος, ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Πραισοῦ (Num. de la Crète, εἰκ. XXVII, 2), συνδέσας αὐτοὺς πρὸς τοὺς μύθους τῶν ἀστερισμῶν τῆς Μεγάλης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἄρκτου· εἶνε δηλ. τὸ βρέφος Ζεὺς θηλαζόμενον εἴτε ὑπὸ βοῦς, εἴτε ὑπὸ κυνός¹. Ἄλλ' ἢ θεωρία αὕτη ἐφαρμόζεται κάλλιον πρὸς τοὺς ἀρχικοὺς τύπους, πρὸς τὰ ζῶα (ζῶδια) ἐκεῖνα τ' ἀναμνησκοντα τὰ σημεῖα (ζῶδια) τοῦ Ζωδιακοῦ. Ἄρκουμαι εἰς τινὰ παραδείγματα. Γνωστόν ὅτι οἱ ἀρχαιότατοι τύποι εἶναι, πλὴν τῶν ἐπὶ τῶν λυδικῶν νομισμάτων λεόντων, αἱ ἐπὶ τῶν αἰγυπτιακῶν νομισμάτων χελῶναι. Μέχρι δὲ τῆς σήμερον οὔτε ἐν τῇ μυθολογίᾳ οὔτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Αἰγίνης εὐρέθη τι τὸ δυνάμενον νὰ ἐξηγήσῃ τὸ κοσμογονικὸν τοῦτο σύμβολον². Ὁ Κούρτιος ὑπέθεσεν ὅτι δύναται τις νὰ διείδῃ σύμβολόν τι τῆς Ἀφροδίτης³, καὶ ταυτίζει τὴν Ἀφροδίτην ταύτην πρὸς τὴν Ἀστάρτην τῶν Φοινίκων, παρατηρῶν ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχικοὺς χρόνους ἡ Αἰγίνα ἦτο εἰς τῶν σταθμῶν, ἐξ οὗ οἱ Φοίνικες ἀπέστελλον τὰ ἑαυτῶν ἐμπορεύματα εἰς Πελοπόννησον.

¹ Ἄφ. Ἀρχ. 1893, σ. 1—11, εἰκ. I., Ἐστία. 1893, σ. 1094 καὶ ἐξῆς., 1894, σ. 31 καὶ ἐξ.

² Friedrich, ἐνθ. ἀν. σ. 216.

³ Curtius, ἐνθ. ἀν.—Head, Cat. B. M., Attica, σ. IXV.

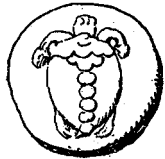
Ἡ ἐξήγησις αὕτη, ἂν καὶ πιθανωτάτη, εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀνεπαρκής. Ἐν πρώτοις, ἐὰν ἐφαρμόζηται πρὸς τὴν Αἰγίαν, δὲν συνδυάζεται πρὸς τὰς ἄλλας χώρας, τὴν Λυδίαν π. χ. ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ὁποίας ἀπαντᾷ ὁ αὐτὸς τύπος (Rev. Num., 1886, εἰκ. VII, 14). Ἐπὶ πλέον ἡ χελώνη εἶναι, ὡς γνωστόν, σύμβολον τοῦ Ἑρμοῦ· γνωστοὶ δ' οἱ μῦθοι οἱ ἀποδίδοντες τὴν χελώνην εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ,

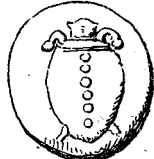
22.

ἔχομεν δὲ καὶ νομίσματα (εἰκ. 22), ἐν οἷς ἡ χελώνη εἰκονίζεται παρὰ τὸν Ἑρμῆν¹. Προσθέτω δὲ ὅτι οὐδέποτε εἰκονίζεται ἡ Ἀφροδίτη ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Αἰγίνης, ἐν ᾧ ὁ Ἑρμῆς ἀπαντᾷ ἐνίοτε, καὶ ὅτι συνεπῶς εἰς τὴν λατρείαν μᾶλλον τοῦ Ἑρμοῦ πρέπει ν' ἀποδοθῆ ἢ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Αἰγίνης χελώνη.

Ἐτέραν ὅθεν πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἐξήγησιν. Τὰ μόνα σημεῖα τὰ

23.

24.

25.

συνδέοντα τὴν χελώνην τῆς Αἰγίνης, εἶναι οἱ μηνίσκοι (εἰκ. 25—27) καὶ τὰ σφαιρίδια ⋮ (εἰκ. 23) ἢ ⋮ (εἰκ. 24), τ' ἀντιστοιχοῦντα

26.

27.

πρὸς τοὺς ἀστέρας, κοσμοῦντα δὲ τὸ ὄστρακον τοῦ ζῶου, καὶ μιμούμενα τὸ φυσικὸν τοῦ ὄστρακου σχῆμα· συχνότατα ὡσαύτως ὄλον τὸ σῶμα τῆς χελώνης ἀποτελεῖται ἐξ ὁμοίων σφαιριδίων—εἰκ. 25—27—². Ὁ μηνίσκος καὶ τὰ σφαιρίδια ἢ ἀστέρες οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς γῆνιν τι ζῶον. Κατ' ἐμέ, τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἡ χελώνη τῆς Αἰγίνης ἀναφέρεται πρὸς ἀστερισμὸν τινα. Ὑπάρχει δὲ τοιοῦτος λύρα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλούμενος καὶ συχνάκις εἰκονιζόμενος ὑπὸ σχῆμα λύρας συνοδευομένης ὑπὸ ἀστέρος, π. χ. ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς πόλεως Ὀλ-

¹ Babelon. Descr. des monnaies de la Rép. romaine, II, σ. 557, 21.

² Head. Cat. M., εἰκ. IXXIIj εἰκ. XXIII. 1—3, ξ—8, σ. 134 ἄρ. 113—114 καὶ σ. 139. ἄρ. 172—176; εἰκ. XXIV, 15 καὶ XXV, 2, σ. 138, ἄρ. 166—171.

βίας¹, ἀλλ' ὁ ἀστερισμὸς οὗτος συχνότερον ἐκαλεῖτο χέλυς ἢ τοι ὄστρακον χελώνης (χελώνη), πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ μύθου τοῦ βρέφους Ἑρμοῦ τοῦ εἰς λύραν μεταβαλόντος ὄστρακον χελώνης ἢν εὔρε². Κατ' ἀρχὰς μάλιστα εἰκονίζον τὸν ἀστερισμὸν τοῦτον ἀπλοῦστατα ὑπὸ μορφὴν χελώνης. Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι, οἵτινες, κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, ἐδίδαξαν τοὺς Ἕλληνας τὴν ἀστρονομίαν, παρίστανον διὰ χελώνης σημειῖον τι τοῦ Ζωδιακοῦ· τοῦτο δὲ καταφαίνεται ἐκ τῶν Βαβυλωνίων ἀναγλύφων τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, τῶν εἰκονιζόντων σειρὰν ἀστερισμῶν καὶ σημειῶν τοῦ Ζωδιακοῦ, καὶ ἀναγομένων εἰς τὸν Θ' αἰῶνα π. Χ.³ Παρατηρῶ προσέτι ὅτι κατὰ τὸν Οὐλάγ-Πέσχ τὸ ἀραβικὸν ὄνομα τοῦ ἀστερισμοῦ τούτου, Σουλχαφᾶ, εἶναι ἀρχικῶς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα χέλυς, ἐν τῇ ἀρχικῇ καὶ εἰδικῇ σημασίᾳ τῆς χελώνης.⁴

Τέλος ὁ βωμὸς τῶν Δώδεκα Θεῶν, τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου, παριστᾷ, μεταξύ τῶν σημειῶν τοῦ Ζωδιακοῦ, πτερωτὴν χελώνην⁵ ἐν τῇ θέσει τοῦ συμβόλου τοῦ Ἑρμοῦ (εἰκ. 28). Μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις ἡ παρουσία τῶν πτερῶν ἐνταῦθα σημαίνει ὅτι πρόκειται, οὐχὶ περὶ γῆνιν ζῶον, ἀλλὰ περὶ ἀστερισμοῦ, ὅστις, ὡς οἱ ἀστέρες κατὰ τὰς τῶν ἀρχαίων ἰδέας, πλανᾶται ἐπὶ τοῦ ἀπείρου ὡς πτηνόν, ἠερόπλαγκτος.⁶

29.

Προσθέτω ἄλλως ὅτι ἡ ἀστρονομικὴ αὕτη ἐρμηνεῖα δὲν ἀναιρεῖ τὴν θεωρίαν τοῦ Κουρτίου, διότι γνωστόν ὅτι οἱ Φοίνικες ἔδιδον τῇ οὐρανίᾳ Ἀφροδίτῃ τὸ ὄνομα τῆς Ἀστάρτης ἢ Ἀστροόρχης, «σελήνην εἶναι θέλοντες» (Ἡρωδιανῶ, 5, 6, 10), καὶ τὸ τῆς Ἀστερίας (Cramer, Anecd, J, 318). Οὕτω, καὶ ἂν δεχθῆ τις μᾶλλον τὴν ἐρμηνεῖαν τοῦ Κουρτίου ἢ τὴν ἡμετέραν, ὁ τύπος οὐ παύσεται ἔχων ἀστρονομικὴν σημασίαν.

¹ Sestini, Descr., σ. 29, ἄρ. 1.—Mionnet, Supplément, σ. 25, ἄρ. 98.

² Ἀράτ. Φαινόμε. Ε', 12: τὴν (χέλυ) δ' ἄρ' ἔτι καὶ παρὰ λίκνω Ἑρμείας ἐτόρησε, λύρην δὲ μιν εἶπε λέγεσθαι· καδδ' ἔθετο προπάροισιν ἀπευθέος εἰδωλοιο.—Ἐρατοσθέν' ἔκδ. Robert. Καταστερισμοί, XXXIV, Λύρα: κατεσκευάσθη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἑρμοῦ (ἢ Λύρα) ἐκ τῆς χελώνης.

³ Brit. Mus. Antiquités assyriennes. Guide to the Nimroud central saloon: babylonian section, ἄρ. 99, σ. 45; ἄρ. 113, σ. 54 κλ.

⁴ Ideler, Untersuchungen ueber den Ursprung und die Bedeutung der Sternamen, Berlin, 1809, σ. 65.

⁵ Clarae, Musée de sculpture, Τόμ. Β'. σ. 182 καὶ Τόμ. Β' εἰκ. ἄρ. 171.

⁶ Ὀρφικά, ἔκδ. Ε' Abel Ὑμνος εἰς τοὺς ἀστέρας, Ζ', 8.

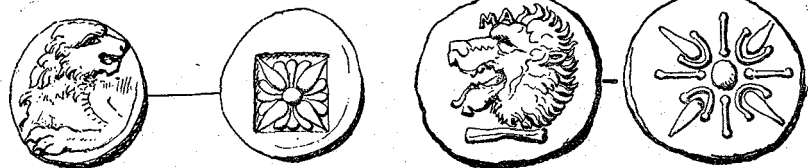
Ὡς πρὸς τὰ ἀρχαῖα νομίσματα τῆς Λυδίας, ἐπὶ πάντων σχεδὸν εἰκονίζεται λέων, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὁποίου μέγας τάσσεται ἀστήρ — εἰκ. 29 —¹. Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἀστερισμοῦ

29.

τοῦ ΛΕΟΝΤΟΣ, γνωστοτάτου παρ' ἅπασιν τοῖς ἀσιατικοῖς λαοῖς. Ἐπὶ τοῦ ὀπισθοτύπου τὰ λυδικὰ νομίσματα φέρουσι συχνότατα ἢ τὸ σημεῖον Χ (ὅπερ παριστᾷ ἀναμφιβόλως ἠπλοποιημένον ἀστέρα), ἢ ἀλώπεκα². Καὶ ἡ ἀλώπηξ θὰ ἔχη ὡσαύτως ἀστρονομικὴν σημασίαν, διότι, ὡς γνωρίζομεν, ὁ ἔβδομος ἀστήρ τῶν ἀρχαίων Πλειάδων εἰκονίζεται δι' ἀλώπεκος³. Τέλος ἐπὶ ἄλλων νομισμάτων τῆς αὐτῆς σειρᾶς, ἀπαντῶμεν ἓνα ἢ δύο μεγάλους ἀστέρας, οἵτινες βεβαίως δὲν ἐτέθησαν ἀπλῶς πρὸς διάκοσμον μόνον αὐτῶν (εἰκ. 30—31).

Ὁ αὐτὸς τύπος τοῦ λέοντος ὑπὸ ἀστέρος πάντοτε συνοδευόμενος

30.

31.

ἀνευρίσκεται ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Μιλήτου⁴. Εἰκονίζει δ' ἐγκαυθα εἴτε ἀπλῶς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ λέοντος, εἴτε Λέοντα, τὸν γίγαντα τῆς Μιλήτου, τὸν καὶ Ἀστέριον ὡσαύτως καλούμενον καὶ συνδυαζόμενον πρὸς τὴν τῶν ἀστέρων λατρείαν⁵. Ὀλίγον, ἄλλως, ἐνδιαφέρει· διότι οἱ ἀρχαῖοι μετέβαλλον, συμφώνως πρὸς τοὺς ἐγχωρίους μύθους, τὰς συμβολικὰς τῶν ἀστερισμῶν παραστάσεις. Οὕτως ὁ ἀστερισμὸς ὄφι-οὔχος παρίστα, κατὰ τοὺς διαφόρους μύθους, τὸν Ἡρακλέα, τὸν Προμηθεά, τὸν Τάνταλον, τὸν Θησέα, τὸν Θύβριν, τὸν Ἀσκληπιόν, τὸν Ἰξίωνα· ὁ ἀστερισμὸς παρθένος, εἰκόνιζε τὴν Δήμητρα, τὴν Ἴριδα, τὴν Δίκην, τὴν Ἀτάργατιν, τὴν Τύχην, τὴν Ἡριγόνην, κλπ., ὁ δὲ τῶν Διδύμων εἰκνίζει τοὺς Διοσκούρους, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ἡρακλέα, τὸν Ζῆθον καὶ Ἀμφίωνα, τὸν Ἡρακλέα καὶ Θησέα. κλπ.⁶

¹ Head, Historia Numorum, σ. 503 καὶ 545.

² Head, ἔνθ. ἄν.

³ Ideler, Untersuchungen. σ. 145.

⁴ Head, Catal. B. M. Ionia, εἰκ. XXI, 1—14; XXII, 1—9.

⁵ de Witte, Rev. Numism. 1838, II, σ. 417—421.

⁶ Βλ. τοὺς σχολιαστὰς Ἀράτου, Ἐρατοσθένους, κλπ.

Οὐχ ἦτον διδακτικὴ εἶναι ἡ ἐξέτασις τῶν νομισμάτων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ὁ μὲ ἀνθρωπίνην κεφαλὴν τύπος τοῦ ταύρου ἀπαντᾷ π. χ. ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Σαμνίου (Αἰσερνία, Μοργαντίνη), τῶν Φρεντανῶν (Λαρινόν), τῆς Καμπανίας (Καλλατία, Κάλης Κομπουλιτερία, Κύμη, Νεάπολις, Ἰέλη, Σουέσση, Τέανον), τῆς Ἀπουλίας (Ἄρπη, Ὑρία), τῆς Λουκανίας (Λάος, Ποσειδωνία, Σύβαρις), τῆς Σικελίας (Ἀγύριον, Ἀλόντιον, Κατάνη, Ἐντέλλα, Γέλα, Ἰμέρα, Μέγαρα, Σελινούς, Ταυρομένιον) κτλ. Πολλὰ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐγράφησαν καὶ πολλὰὶ ἐξηγήθησαν εἰκασίαι¹ τὸ πάλαι ἀνεγνώριζον δ' ἐν τῷ τύπῳ τούτῳ τὸν Μινώταυρον, ἢ τὸν Ποσειδῶνα, ἢ τὸν Ἀχελῶν, ἢ τὸν Δία· εἰς μάλιστα διέβλεπεν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ κεφαλῆν ἔχοντι ταύρῳ σύμβολον τῆς γεωργίας! Βραδύτερον οἱ Burman, Ignarra, Neumann, Ὁδ. Müller, Raoul-Rochette, Torremuzza, Millingen ἐνόμιζον αὐτὸν ὡς συμβολικὴν παράστασιν ποταμοῦ τινος, ἐν ᾧ οἱ Martorelli, Math. Ægyptius, Visconti, Lanzi, Knight, Hirt, Eckhel, Avellino, Greuzer, Streber καὶ ἄλλοι διέβλεπον ἐν αὐτῷ τὸν Διόνυσον. Ἐκάστη τῶν εἰκασιῶν τούτων δὲν στερεῖται ἐπιχειρημάτων· ἀλλὰ τὸ πρόβλημα μένει ἔτι ἄλυτον καὶ ἐξακολουθοῦσι δ' ἔτι αἱ διαφοροὶ τοῦ τύπου τούτου ἐξηγήσεις.² Ἐμὲ κατέπληξε σπουδαία καὶ χαρακτηριστικὴ τις λεπτομέρεια, ὅτι δηλ. τὰ ἀρχαιότατα τῶν νομισμάτων τούτων εἰκονίζουσιν ἢ ταῦρον ὑπ' ἀκτίνων περιβαλλόμενον (εἰκ. 32 : ὁ χαρακτὴς ἐξ ἀπροσεξίας ἐχάραξε σφαιρίδια ἀντὶ ἀκτίνων περὶ τὸν ταῦρον—Carrucci, CXVIII, 5), ἢ ταῦρον, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ

32.

33.

34.

35.

σώματος τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται μέγας ἀστήρ—εἰκ. 33—³. Ὁ αὐτὸς ἀστήρ ἀπαντᾷ ἐπὶ νομισμάτων μεταγενεστέρων χρόνων, ὅτε μὲν ἐπὶ

¹ Ἐν ἔτει 1836 ὁ Streber ἔδωκε σπουδαίαν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου βιβλιογραφίαν : Ueber den Stier mit dem Menschengesichte auf den Muenzen von Unteritalien und Sicilien (Abhandl. der I Cl. der Ak. der Wiss., II Th., II Th; II Abth., σ. 453—555).

² Βλ. Gardner, Types of greek coins, σ. 88 καὶ ἐξ.—Head, Historia Numorum, p. 33.

³ Garucci, Monete dell' Italia Antica, εἰκ. CVIII, 3-8; CIX, 1-2; CXVIII. 5.

τοῦ σώματος ¹ τοῦ ταύρου (εἰκ. 34 καὶ 35), ὅτε δὲ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ἀνωθεν (εἰκ. 36-37) ἢ κάτωθεν (εἰκ. 38) τοῦ ζώου ². Τέλος,

36.

37.

38.

ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐν οἷς ὁ ταῦρος παρίσταται ἡμίσωμος, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων, ἀπαντῶσι τὰ σφαιρίδια — ἀστέρες ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ σώματος τοῦ ταύρου ³. Δύναται τις ὥστε νὰ παραδεχθῆ, τῶν ὧν ἐμνήσθημεν ἐξηγήσεων τῶν σοφῶν, πρέπει ὅμως νὰ παραδεχθῆ συγχρόνως τὴν ἀστρονομικὴν σημασίαν τοῦ τύπου. Ἐὰν π. χ. παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ ταῦρος εἰκονίζει ποταμόν, θ' ἀναμνησθῶμεν τὸν ἀστερισμὸν τοῦ ποταμοῦ, ὅστις, κατὰ τινὰς ἀρχαίους, παρίστα αὐτὸν τὸν Ἡριδανόν, τὸν μυθικὸν ποταμὸν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ἐν ἧ τὰ νομίσματα ταῦτα ἐκόπησαν. Ἐὰν δὲ τούναντίον, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Διονύσου· μὴ λησμονήσωμεν ὅτι ὁ θεὸς οὗτος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους φωσφόρος ἀστὴρ ⁴ καὶ ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους : χοραγὸς πῦρ πνειόντων ἀστρων, νυχίων φθεγμάτων ἐπίσκοπος ⁵, καὶ ὅτι ἐνίοτε ἐταυτίζετο πρὸς τὸν Ἥλιον ⁶. Γνωστὸν τέλος ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐβεβαίουν ὅτι ὑπῆρχε σχέσις τις μεταξὺ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ ταύρου.

⁷ Ὅθεν ἡ ἀστρονομικὴ σημασία τοῦ τύπου δὲν εἶναι ἀμφίβολος. Οὕτω δὲ κατανοεῖ τις διατὶ ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τσοσούτων διαφόρων πόλεων· ὅπερ ἄλλως θὰ ἦτο ἀνεξήγητον, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ γηίνου ποταμοῦ ἀνήκοντος γεωγραφικῶς εἰς μίαν μόνην πόλιν.

Τελευταῖόν τι ἐπιχείρημα προσλαμβάνω ἐκ τῶν νομισμάτων τῆς Χίου, ἅτινα φέρουσι σφίγγα (εἰκ. 39), ἧς οὐδεὶς μέχρι σήμερον ἐξήγησε

¹ Garrucci, ἔνθ. ἀν. εἰκ. LXXXVI, 1 ; LXXXII, 14.—Rev. Numism ; 1840, ἀρ. 377.

² Garrucci, ἔνθ. ἀν. εἰκ. LXXXIII, 8 ; LXXXV, 29, 31, 32, 36.

³ Garrucci, ἔνθ. ἀν. εἰκ. LXVXVI, 18.

⁴ Ἀριστοφ. Βάτρ. 543.

⁵ Ἀντιγόνη, 1140.

⁶ Μέγα Ἐτυμολ. Διόνυσος· παρὰ γὰρ Ἡλείοις ὁ αὐτὸς τῷ Ἠλίῳ νομίζεται...

τὴν παρουσίαν ¹. Κατὰ τὴν ἡμετέραν θεωρίαν, ὁ ἀστὴρ ὁ συνοδεύων συχνάκις τὴν σφίγγα ² δείκνυσι τὴν ἀστρονομικὴν τοῦ τύπου ἀξίαν· ἐπιβεβαίωσιν δὲ τῆς εἰκασίας μου εὐρίσκω ἐν τῇ γραφῇ τοῦ ἀγγείου, ἣν παραθέτω (εἰκ. 40), ἐν ἧ εἰκονίζεται σφίγξ ὑπὸ ἀκτίνων περιβαλλομένη ³.

40.

B'

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν νομισματικῶν τύπων τῆς νήσου Κρήτης, παραπέμπων τὸν ἀναγνώστην εἰς τοὺς φωτοτυπικοὺς πίνακας τοῦ βιβλίου μου, Numismatique de la Crète ancienne. Ἡ ἀστρονομικὴ σημασία πλείστων τῶν τύπων τούτων εἶναι βεβαία. Εἶναι ἐν πρώτοις οἱ ἀστέρες οἱ ἀπαντῶντες ἐν Ἀνωπόλει (π. I, 5), Κνωσῶ (IV, 23-30 ; V, 3-18, 26 ; VI, 3-5, 26 ; VII, 5, 12, 15-17) Κυδωνίαις (IX, 13, 28-29 ; X, 8-9), Ἐλευθεραῖς (XI, 7), Ἡρακλείῳ (XVII, 45), Ἱεραπύτνᾳ (XVII, 22-23), Ἰρτάκῳ (XVIII, 12), Ἰτάνῳ (XVIII, 21-36 ; XIX, 16, 19, 22-23, 25-29), Λισῶ (XX, 37), Λύττῳ (XXII, 3), Ὀλέρῳ (XXII, 26), Τάνῳ (XXX, 23), καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ κοινοῦ τῶν Κρητῶν XXXII, 2-4, 8, 21-22 ; XXXIII, 10), εἶτα δὲ οἱ μνηστικοὶ τῆς Κνωσοῦ (V, 2-4), τῶν

¹ Cavedoni, Spicileg. numism., σ. 178.—Eckhel, Doctr. N. Vet., II, σ. 564. hujus causa typi hactenus ignoratur.

² Head, Cat. B. M., Ionia. σ. 336, ἀρ. 74—78.

³ Arch. Gennarelli, La moneta primitiva e i monumenti dell' Italia antica, Rome, 1843, εἰκ. II.

Κυδωνιῶν (IX, 13-14, 17, 27-30 ; X, 3-5, 8-9), καὶ τῆς Τάνου (XXX, 23).

Πρὸς ποῖον οὐράνιον σῶμα ἀνάγονται μυθολογικῶς οἱ ἀστέρες οὗτοι; Ὡς πρὸς τοὺς πλείστους τούτων μελετῶν τις τὴν μυθολογίαν τῶν πλόων, ἐν αἷς τὰ νομίσματα ταῦτα ἐκόπησαν, καὶ ἐξετάζων τὰς συμβολικὰς μορφὰς τὰς συνοδευούσας ἢ ἀντικαθιστώσας αὐτοὺς τούτους τοὺς ἀστέρας, δύναται ν' ἀποφανθῆ μετὰ βεβαιότητος ἢ πιθανότητός τις. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων π. χ. τῆς Κνωσοῦ, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀρχαιοτάτων, ἀπαντᾷ πάντοτε ἀστὴρ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ λαβυρίνθου, εἰς δὲ μέρος προσεδόκα τις νὰ εὕρῃ τὸν Μινώταυρον· ἀλλ' ἀναμνησκόμεθα τὸν μῦθον, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Μινώταυρος, Ἀστερίων καλούμενος, συνεδύζετο παρὰ τῶν Κρητῶν εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἀστέρων¹, γιγνώσκομεν δὲ καὶ ἕτερα μνημεῖα, ἐν οἷς ὁ Μινώταυρος εἰκονίζεται κατὰσπερον ἔχων τὸ σῶμα.²

Ἐπὶ μεγάλου χαλκοῦ νομίσματος κοπέντος ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Κρητῶν ἐπὶ Τίτου, παρίσταται ὁ Ζεὺς ὄρθιος, κρατῶν κεραυτὸν, περιβαλλόμενος ὑπὸ ἑπτὰ ἀστέρων, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΖΕΥΣ ΚΡΗΤΑΓΕΝΗΣ (XXXIII, 10). Προφανῶς οἱ ἑπτὰ ἀστέρες παριστῶσιν εἴτε τὴν Μεγάλην εἴτε τὴν Μικρὰν Ἄρκτον³, ὧν ἐκάστη ἀποτελεῖται ἐξ ἑπτὰ ἀστέρων. Κατὰ τὴν μυθολογίαν, αἱ Ἄρκτοι εἰσῆχθησαν μετὰ τῶν ἀστερισμῶν ὑπὸ τοῦ Διός, εὐγνωμονούντος διότι ἐπροστάτευσαν αὐτὸν κατὰ τὴν βρεφικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν, ἐν Κρήτῃ. Ἐπὶ ἄλλου τινός χαλκοῦ νομίσματος τοῦ κοινοῦ τῶν Κρητῶν, κοπέντος ἐπὶ Τραϊανοῦ (XXXX, 1), ἀπαντῶσιν οἱ αὐτοὶ ἑπτὰ ἀστέρες ἄνωθεν τοῦ Διός παιδός, καθημένου ἐπὶ οὐρανίας σφαίρας καὶ συνοδευομένου ὑπὸ κυνός.

Ἀπαντῶσιν ὡσαύτως ἐπὶ τῶν ὠραίων ἀργυρῶν νομισμάτων, τῶν ἀφιερωθέντων ὑπὸ τῶν Κρητῶν τῷ Καλιγούλῃ καὶ Κλαυδίῳ, καὶ ἐν οἷς ὁ Αὐγούστος εἰκονίζεται ὡς Ζεὺς Κρηταγενής, εἴτε ἐπὶ θρόνου, εἴτε ἐπὶ τεθρίππου ἐξ ἐλεφάντων συρομένου, καθημένος (XXXII, 2, 8). Οἱ ἑπτὰ ἀστέρες διατίθενται περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς εἶναι διατεθειμένοι ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ χάριτος : τέσσαρες ἐξ ἑνὸς ἀποτελοῦντες τετράγωνον, τρεῖς ἐξ ἄλλου ἀποτελοῦντες γραμμὴν τεθλασμένην.

Κατέδειξα ἀλλαχοῦ⁴ ὅτι ἡ Μικρὰ Ἄρκτος, Κυνόσουρα εἰκονίζετο

¹ Πausan. II, 31. 1. Ἀπολλοδ. 3, 1, 4.

² Roscher, Lexicon der Myth ; σ. 657.

³ Ἐφημ. Ἀρχ. ἄρθρ. ἄν.

⁴ Ἐφημ. Ἀρχ. 1893, σ. 12.

γενικῶς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ κυνός, ἐκ τοῦ γένους τῶν κυνοσουρῶν : «εἰκόνα κυνός εἶναι», ἔλεγεν ὁ Θαλῆς, ὁ πρῶτος γνωρίσας τὸν ἀστερισμὸν τοῦτον τοῖς Ἕλλησιν, — ἐν ᾧ ἡ Μεγάλη Ἄρκτος εἰκονίζετο διὰ βοός. Διὰ τοῦτο ἐκάλου Βούτην (φύλακα τῆς βοός) τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ἀρκτούρου, ἤτοι τοῦ φύλακος τῆς ἄρκτου. Ἀκριβῶς δέ, τὰ νομίσματα τῶν Κυδωνιατῶν, οὓς ἐκάλου ὡσαύτως Κυνουρεῖς, εἰκονίζουσιν ἀπὸ τοῦ Ἑ' αἰῶνος μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, κύνα, (κυνοσουρεῖς) θηλάζουσαν τὸν παῖδα Δία, ἐξ οὗ καὶ ὁ Ζεὺς Σκύλιος (ἐκ τοῦ σκύλα=κύων), βλ. Πίν. IX, 22-25 ; X, 2, 10-14, 21, 26. Νόμισμά τι τῆς Πραισοῦ, εἰκονίζει τὸν Δία θηλαζόμενον ὑπὸ βοός. Συνεπῶς, στενὴ ὑπάρχει μετὰ τῶν νομισματικῶν τούτων τύπων καὶ τῶν ἀστερισμῶν τῶν δύο Ἀρκτων σχέσις⁵.

Ἐκ τῆς μυθολογίας μαθηάνομεν ὅτι ὁ Ζεὺς ἐτράφη κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν ὑπὸ πέντε ἄλλων ζώων ; αἰγός, ἀετοῦ, περιστερῶν, μελισσῶν, ὕς· παρὰ δὲ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων⁶ γιγνώσκομεν ὅτι ὁ Ζεὺς εὐγνωμονῶν μετέβαλεν εἰς ἀστερισμοὺς τὴν αἶγα, ὃν ἀετόν,⁷ καὶ τὰς περιστέρας,⁸ ὡς τὴν κύνα καὶ τὴν βοῦν. Ὡς πρὸς τὴν ὕν καὶ τὰς μελίσσας, στερούμεθα βεβαίων ἀποδείξεων, πιθανώτατα ὅμως ὑπῆρχε μῦθος τις συνδέων τὰς μελίσσας (δελθίδας) πρὸς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Δελτώτου, καὶ τὴν ὕν πρὸς τὸν ἀστερισμὸν τῶν Ὑάδων, τῶν ἀπὸ τῶν ὕων, ὡς λέγεται, ἐλκουσῶν τὸ ἑαυτῶν ὄνομα⁹.

Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, τὰ ζῶα ταῦτα, τροφοὶ τοῦ Διός, θεωροῦντο γενικῶς μὲν παρ' Ἕλλησιν, ἰδίᾳ δὲ παρὰ τῶν Κρητῶν, ἱερά. Νομίζω ὅθεν ὅτι, ὡς ἡ κύων τῶν Κυδωνιῶν καὶ ἡ βοῦς τῆς Πραισοῦ, ἡ αἶξ, ὁ ἀετός, αἱ περιστερὰ, αἱ μελίσσαι καὶ ἡ ὕς, ἄτινα συχνότατα ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν κρητικῶν νομισμάτων, ἀναφέρονται εἰς τὸν μῦθον τοῦτον τοῦ Διός, ἐκτός τινων, ὧν οἱ τύποι εἰς ἰδίους ἀναφέρονται μύθους, ὡς π. χ. τὰ τῆς Φαιστοῦ τὰ φέροντα ἀφ' ἑνὸς τὸν τύπον τοῦ Τάλλω, εἰκονίζοντα ἀφ' ἑτέρου τὴν κύνα τῆς Κρήτης· τὰ ἐφ' ὧν εἰκονίζεται

¹ Ἐφημ. Ἀρχ. ἄρθρ. ἄν.

² Ἀράτ. Φαινόμεν., 162.—Ζηνοβ., Παρ., II, 48.—Μουσαῖος παρὰ Ἐρατοσθ. Ἐπιτομή, XIII, 100.—Κικέρ. Arat. fragm., 160.—Germanicus, Arat., 167.—Festus Avienus, Paraph., 405.

³ Μοῖρ. παρ' Ἀθην. σ. 4996.—Ἐρατοσθ. XXX.—Σχόλ. Γερμαν. BP, 91, 16 ; G. 160, 20.—Ἰγίν. II, 16 ; —Εὐσταθ. σχόλ. καὶ Ἰλιάδος Θ, 247, κλ.

⁴ Μοῖρ. ἐνθ. ἄν.—Ἀράτ. Φαινόμεν. 264.—Ὀμήρ. Ὀδύσ. Ε' 273 ; Ἰλιάς—B' 632.—O. 383. 572, 615. 919 κλ.

⁵ Πλίν. Φυσ. Ἱστορ. XVIII, 26.

⁶ Σχόλ. Γερμ. Gr., 135, 18.—Columelle. XI, 2, 89.

κίξ συνοδευομένη υπό βελῶν ἢ τρώγουσα δίκταμον καὶ ὑπαινισσό-
μενα τὰς περιφίμους κρητικὰς αἰγὰς καὶ τοὺς διασήμους Κρήτας το-
ξότας τοὺς ἔχοντας προστάτην τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν εὐρέτην τοῦ τόξου.¹

Ἡ ἀστρονομικὴ ἡμῶν ἐρμηνεία ἐξηγεῖ ὡσαύτως ἄλλους τινὰς τύ-
πους, ὡς π. χ. τὸν ὑπὸ ἀκτινοειδοῦς κύκλου, ἐν τισὶ νομίσμασι τῆς
Γόρτυνος (XV, I 3), περιβαλλόμενον ἀετόν. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς
Ἰτάνου, ὁ ἀετός, συνήθης τύπος τῶν μεγάλων διαστάσεων νομισμά-
των, ἀντικαθίσταται ὑπὸ ἀστέρος, ὅτε ἡ σμικρότης τῆς ἐπιφα-
νείας δὲν ἐπιτρέπει νὰ χαραχθῇ ἀετός (XIX, 15-16, 18-19, 21-27).
Ὁμοίως, ἀστὴρ ἀντικαθιστᾷ τὸν ἀετὸν ἐπὶ τινῶν χαλκίων νομισμά-
των τῆς Λύττου (XXII, 3).

Πλὴν τῶν ζῶων ἅτινα ἀπηριθμήσαμεν, ἀπαντῶσι καὶ τὰ ἐξῆς ἔτι
ἐπὶ τῶν κρητικῶν νομισμάτων :

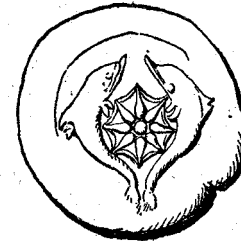
α) Ὁ Ταῦρος, ἐν Γόρτυνι, Φαιστῶ, Πραισῶ, Λάπα, Μυρίνη,
Μόδα καὶ Πολυρρηνία εἰκονιζόμενος ὅτε μὲν ὀλόκληρος, ὅτε δ' ἀπλῶς
ἐν προτομῇ ἢ ἡ κεφαλὴ μόνον. Τῇ κοινῇ πάντων γνώμῃ, πρόκειται
περὶ τοῦ ταύρου τοῦ μεταγαγόντος τὴν Εὐρώπην ἀπὸ Φοινίκης εἰς
Κρήτην. Ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων γινώσκουμεν ὅτι ὁ Ταῦρος οὗ-
τος ἀναπαοκρίνεται πρὸς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ταύρου.² Ἡ ἀστρο-
νομικὴ ἄλλως ἀξία τοῦ Ταύρου, τοῦ παριστῶντος ὡσαύτως τὸν ἥλιον,
εἶναι νῦν παρὰ πάντων ἀνεγνωρισμένη· ὡς πρὸς δὲ τὰ κρητικὰ νομί-
σματα, καταφανεστάτη. Ἀρκοῦμαι εἰς τὴν ὑπόδειξιν τῶν νομισμά-
των τῶν φερόντων τὸν ταῦρον περιβεβλημένον δι' ἀκτίνων, μόνον
ἢ ἀπάγοντα τὴν Εὐρώπην (VII, 11-14; XV, 26-27; XVI, 5;
βλ. ὡσαύτως εἰκ. 7), ὡς καὶ τῶν μικρῶν διαστάσεων νομισμάτων, ἐν
οἷς μέγας ἀστὴρ ἀντικαθιστᾷ τὸν τύπον τῆς Εὐρώπης (VII, 15-17).
Ἐπὶ τῶν τῆς Λάπας, ἀπαντᾷ κεφαλὴ ταύρου, μετὰ ἀστέρος ἐπὶ τοῦ
μετώπου (XIX, 36).

β) Ὁ Λέων. Τὰ ἀρχαιότατα νομίσματα τῆς Γόρτυνος καὶ τῆς
Φαιστοῦ, τοῦ Ε' αἰῶνος, φέρουσιν ἐξ ἑνὸς τὸν οὐράνιον ταῦρον ἀρπά-
ζοντα τὴν Εὐρώπην, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν προτομὴν ἢ τὴν κεφαλὴν λέον-
τος ἀντωπῆν. Μὴ ὑπαρχόντων οὐδέποτε λέοντων ἐν Κρήτῃ, οὐδενὸς δὲ
μύθου δικαιολογοῦντος τὴν παρουσίαν λέοντων ἐπὶ τῶν κρητικῶν νομι-
σμάτων, δικαιούμεθα νὰ συνδυάσωμεν τὸν τύπον τοῦτον πρὸς τὸν περι-
φημον ἀστερισμὸν τοῦ λέοντος.

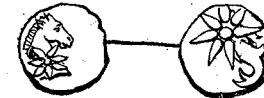
¹ Ἐφημ. Ἀρχ., 1893, σ. 153 καὶ ἐξ.

² Ἐρατοσθ. Καταστερ. Ταῦρος... ὁ τὴν Εὐρώπην ἀγαγὼν διὰ πελάγους ἐκ
Φοινίκης εἰς Κρήτην. Εὐριπίδης ἐν Φρίξῳ...

γ) Ὁ Δελφίν· ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Ἀρσινόης, τοῦ Κισάμου, τῆς
Ἰρτακοῦ, τῆς Ἱεραπύτνας, τῆς Πραισοῦ, τῆς Φαλασάρνης, τῆς Ραύκου,
τοῦ Ὀρκίνος, καὶ τῆς Ρεθύμνης. Ἀναμφιβόλως, οἱ δελφίνες ἐνταῦθα ση-
μαίνουνσιν ὅτι πρόκειται περὶ παραλίων πόλεων ἢ πόλεων ἐν αἷς ἐλα-
τρεῦτο ὁ Ποσειδῶν· ταῦτοχρόνως ὁμοῦ δὲν δυναμέθα νὰ λησμονήσω-
μεν ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἀστερισμὸς Δελφίνος, τὸ δὲ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν
κείνηται ἀνέκδοτον κρητικὸν νόμισμα κοπὲν πιθανῶς ὑπὸ τῆς πόλεως
τῆς Ραύκου (εἰκ. 41), φέρον δελφίνα οὔτινος ἢ κεφαλὴ περιβάλλεται

42.

41.

43.

δι' ἀκτίνων, καὶ δυναμένου νὰ παραβληθῇ πρὸς ἀνάλογα νομίσματα
τῆς Λουκερίας¹ καὶ τῶν Συρακουσῶν—εἰκ. 42—² ἐν οἷς οἱ δελφίνες
φαίνονται συνοδευόμενοι ὑπὸ ἀστέρος.

δ) Ὁ Ἴππος. Τὸ προαναφερθὲν ἀνέκδοτον νόμισμα τῆς Ραύκου φέ-
ρει ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ὄψεως κορμὸν ἵππου, οὔτινος ὁ αὐχὴν κοσμεῖται
ὑπὸ μεγάλου ἀστέρος, καταδήλου τεκμηρίου σχέσεως μεταξύ τοῦ τύ-
που τούτου καὶ τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ ἵππου (εἰκ. 41). Ἡ ἐξέτασις τῶν
ἄλλων νομισμάτων τῆς Ραύκου ἀποδεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ
ἵππου τοῦ Ποσειδῶνος Ἰππίου. Γνωρίζουμεν δὲ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι θεώρουν
τὸν ἵππον (ἀστερισμὸν) ὡς υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Μεδοῦσης
Γοργοῦς.³ Πιθανῶς τούτου ἕνεκα τὰ ἀρχαῖα νομίσματα τῆς Μακεδο-
νικῆς Ποτιδαίας⁴ εἰκονίζουσι τὸν Ἴππιον Ποσειδῶνα φέροντα μέγαν
ἀστέρα κάτωθεν τοῦ ἵππου (εἰκ. 43).

ε) Οἱ Ἰχθύς. Τὰ ἀρχαιότατα νομίσματα τῆς Ἰτάνου φέρουσιν ἐξ ἑνὸς
τέρας ἔχον σχῆμα κατὰ τὸ ἡμισυ ἀνθρώπου, καὶ κατὰ τὸ ἡμισυ ἰχθύος,

¹ Carelli, Num. Ital. ant., π. LVIII, 1.

² Poole, Cat. B. M. Sicily. σ. 182, εἰκ. 287.

³ Ἰγίν. Ἀστρονομ. 2, 12.

⁴ Head, Historia Numorum, σ. 188,—Cat. B. M. Macedonia, σ. 99 (vi-
gnette).

συχνάκις ἐκλήθηδεν ὡς παράστασις τοῦ φοινικικοῦ θεοῦ Δάγωνος¹, ὃν ταυτίζουσι πρὸς τὸν μεσημβρινὸν τοῦ Ἰχθύος ἀστερισμόν.²

Ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ὄψεως. τ' αὐτὰ νομίσματα φέρουσι δύο ἰχθύς ἢ θαλάσσια τέρατα (XVIII, 37; XIX, 1-9), τύπους ἀνεξηγήτους ἔτι, οἵτινες ἐπὶ τῶν μικρῶν νομισμάτων τῆς αὐτῆς σειρᾶς, ἀντικαθίστανται ὑπὸ ἀστέρων (XIX, 5)· τὰ θαυμάσια ἄλλως τε ταῦτα τέρατα ἀντικατέστησαν τοὺς μεγάλους ἀστέρας τοὺς ἀπαντῶντας ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν προγενεστέρων χρόνων XVIII, 21-36). Μεταξὺ τῶν ἀστερισμῶν τῶν ἀρχαίων, ὑπῆρχέ τις καλούμενος Ἰχθύς· δύναμθα δὲ νὰ συνδυάσωμεν πρὸς αὐτὸν τοὺς ἰχθύς τῶν νομισμάτων τῆς Ἰτάνου, καθ' ὅσον ἡ πόλις αὕτη ἦτο φοινικικῆς καταγωγῆς³ καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ὁ ἀστερισμὸς τῶν ἰχθύων εἰκόνιζε συμβολικῶς τοὺς ἰχθύς τῆς συροφοινικικῆς θεᾶς Δερκετοῦς ἢ Ἀταργάτιος⁴.

στ) Ἡ Γλαυῆ. Ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν τετραδράχμων πλείστων Κρητικῶν πόλεων, κοπέντων κατὰ μίμησιν τῶν ἀθηναϊκῶν, καὶ ἐπὶ τινῶν χαλκίνων νομισμάτων τῶν Κυδωνιῶν καὶ τῆς Κεραίας (IV, 21; X, 8-9). Δὲν ἐπιμένω ἐπὶ τοῦ τύπου τούτου τοῦ ἀναγομένου μᾶλλον εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν μυθολογίαν· παρατηρῶ μόνον, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀθηναϊκῶν τετραδράχμων, τῶν ἀπὸ τοῦ 527 μέχρι 220 π. Χ.

(εἰκ. 45) ὁ μνησίκος συνοδεύει πάντοτε τὴν γλαυκᾶ⁵, ὅτε τὸ σῶμα τῶν ἀρχαιοτάτων ἀθηναϊκῶν γλαυκῶν (εἰκ. 44) σχηματίζεται ἐκ σφαιριδίων—ἀστέρων⁶ καὶ ὅτι συχνότατα τέλος ἢ γλαυῆ συνοδεύεται ὑπὸ ἀστέρων, ὡς π. χ. ἐπὶ νομισμάτων τῆς Ποπουλονίας⁷ καὶ τῆς Ἐτρουρίας (εἰκ. 46-47). Ἀρκοῦσι ταῦτα ὅπως ἴδῃ τις ἐν τῇ γλαυκῇ

¹ Num. Chron., 1884, σ. 39.

² Dupuis, Origine de tous les cultes, I, σ. 270.

³ Στέφ. Βυζ. ἐπὶ λ. Ἰτάνος.

⁴ Ἰγίνου. P. A II, 30 καὶ 41; Βλ. Ideler, Untersuchungen, σ. 202 καὶ ἐξ.

⁵ Head, Cat. B. M., Attica.

⁶ Beulé, Monnaies d' Athènes,

⁷ Garrucci. ἐνθ. ἀν. σ. LXXIV, 1, 4; Carelli, ἐνθ. ἀτ. VIII, 26-28.

ἀστρονομικὸν σύμβολον. Ἄλλως ἢ γλαυῆ εἶναι τὸ ἱερόν τῆς Ἀθηναῶν πτηνόν, ἣν προσομοιάζουσι πρὸς τὴν σελήνην¹. Ἴσως ἡδυνάμεθα νὰ συνδυάσωμεν μάλιστα τὸν τύπον τοῦτον πρὸς τὸν ἀστερισμὸν τῆς Ὀρνιθοῦς ἐν τινι αἰγυπτιακῇ ἀστρονομικῇ σφαίρᾳ ἀπαντᾷ ἢ γλαυῆ ὡς ἀστερισμός².

ζ) Ἡ Ἐλαφος, ἀπαντᾷ ἐπὶ τινῶν ἀβεβαίας κρητικῆς προελεύσεως νομισμάτων (XXXI), καὶ ἐπὶ τῶν τῆς πόλεως Δικτύνης (XI, 1-2). Ἐνταῦθα ἡ ἔλαφος ἀνακαλεῖ τὴν Ἄρτεμιν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι ἐπὶ τινῶν οὐρανίων χαρτῶν, ἡ ἔλαφος καταλαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ ἀστερισμοῦ τῆς Κασσιόπης³.

Τούτων ἕνεκα φαίνεται μοι λίαν πιθανόν ὅτι πάντες οἱ ἐπὶ τῶν κρητικῶν νομισμάτων τύποι ζῴων δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἀστρονομικῶς ἢ ἐκ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀστέρας, τοὺς ἀστερισμοὺς ἢ τὰ ἄλλα οὐράνια σώματα. Εἰς τὸ αὐτὸ δὲ καταλήγομεν συμπέρασμα μελετῶντες καὶ ἄλλους τῆς νήσου ταύτης τύπους. Ἀρκοῦμαι εἰς τινὰ παραδείγματα.

α) Ὁ Ἄρης περιβεβλημένος δι' ἀκτίνων, καὶ ἀπαντῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Γόρτυνος (XVI, 8-13) εἰκονίζει πιθανώτατα τὸν δμῶνυμον πλανήτην (εἰκ. 5).

β) Ὁ Τάλης τῆς Φαιστοῦ (XXIII, 2-3; XXIV, 24-26) εἶναι γνωστός ὡς σύμβολον τοῦ Ἡλίου. Ὁ Ἡσύχιος λέγει: «Τάλως ὁ ἥλιος».

γ) Ἡ Βριτόμαρτις περιβαλλομένη δι' ἀκτίνων, ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Γόρτυνος (XV, 20), συχνάκις ἐταυτίσθη πρὸς τὴν Σελήνην⁴.

δ) Ἡ πρῶρα τοῦ πλοίου ἢ ἰδιαζόντως ἀπαντῶσα ἐν τοῖς νομισμασι τῶν πόλεων τῆς χερσονήσου, Ἀπολλωνίας, Ἰεραπύτνας, Ἡρακλείου καὶ Λύττου εἶναι ἀναμφιβόλως, ὡς ὁ δελφίς, σύμβολον τῶν παραλίων πόλεων· ταυτοχρόνως ὅμως δύναται νὰ συνδυασθῇ πρὸς τὸν γνωστότατον ἀστερισμὸν τῆς νεῶς Ἀργοῦς, οὕτω δ' ἐξηγεῖται ὁ ἀστὴρ ὁ ὑπερκείμενος ἐνίοτε αὐτῆς, ὡς π. χ. ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Λύττου (XXII, 16) καὶ πλείστων ἄλλων τοῦ ἀρχαίου κόσμου πόλεων.

ε) Τὸ Γοργόνειον τῶν νομισμάτων τῆς Πραΐσου (XXVI, 1) τὸ Τρισκελὲς τῆς Ἰεραπύτνας (XVII, 6), ὁ τροχὸς τῶν Ἐλευθερῶν (XI,

¹ Beulé—Monnaies d' Athènes σ. 19.

² Dupuis, ἐνθ. ἀν. VI, π. XXVIII.

³ Dupuis, ἐνθ. ἀν. III, σ. 557, π. VIII.

⁴ Svoronos, Britomartis, la soi-disant Europe sur le platane, Rev. Num. belge, 1894.

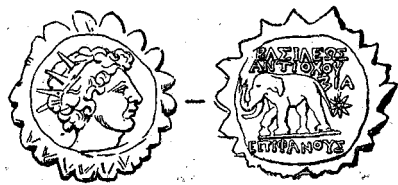
7—8) συνοδευόμενος ὑφ' ἐνός ἀστέρος, καὶ ὁ τροχὸς τῆς Ἰτάνου (XIX, 27), οὐτινος αἱ ἀκτίνες ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν ἀκτίνων ἀστέρος τινός, ἐξηγοῦνται ὡσαύτως ἀστρονομικῶς, ὡς κατεδείχθη ἤδη καὶ ἐπὶ νομισμάτων ἄλλων χωρῶν¹.

Γ'

Ἡδυνάμην νὰ πολλαπλασιάσω τὰ παραδείγματα, ἀλλὰ τὰ ἀναφερόμενα ἀρκοῦσι, νομίζω, ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ νέα αὕτη θεωρία δὲν εἶναι φαντασία τις, ἀλλὰ στηρίζεται ἐπὶ στερεῶν καὶ ἀληθῶς ἐπιστημονικῶν βάσεων. Ἐπεθύμω ὡσαύτως νὰ καταδείξω οἷον ἐνδιαφέρον θὰ προέκυπτεν ἐκ τῆς ἐκτενεστέρας τοῦ θέματος τούτου μελέτης· θὰ κατέληγε βεβαίως εἰς ἀνεύρεσιν τῆς λύσεως πολλῶν νομισματικῶν προβλημάτων ἀλύτων μέχρι τοῦδε.

Ἡ ἐκτεθεισα θεωρία δύναται ἤδη νὰ διαφωτίσῃ ζητήματά τινα νομισματικὰ ἀλλοίας φύσεως, σκοτεινότερα. Θ' ἀναφέρω δ' ἐν παραδείγμα.

Πάντες γνωρίζουσι τὰ νομίσματα ἐκεῖνα τῶν Καρχηδονίων, τῶν Σελευκιδῶν, τοῦ κοινῶν τῶν Μακεδόνων καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς Δημοκρατίας, τὰ κοπέντα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Γ' μέχρι τῶν μέσων τοῦ Α' αἰ-

48.

ῶνος π. Χ., καὶ χαρακτηριζόμενα διὰ τῶν γύρων αὐτῶν κεκομμένων ὡς οἱ ὀδοντωτοὶ πρίονες (εἰκ. 48), καὶ καλούμενα γενικῶς νομίσματα ἀκτινωτὰ κερχνοχάρακτα ἢ *nummi serrati*. Οἱ σοφοὶ ἀπὸ πολλοῦ κατέγειναν εἰς τὴν ἐξήγη-

σιν τῆς ὅσον παραδόξου καὶ μὴ πρακτικῆς ταύτης ἰδιοτροπίας. Τινές εἶπον ὅτι διὰ τούτου ἤθελον νὰ ἐμποδίσωσιν τὴν ἐξευτέλισιν τῶν νομισμάτων· διότι τῶν νομισμάτων ὄντων ἤδη κεκομμένων, ἀδύνατος καθίστατο, ἡ ἀφαίρεσις μέρους τοῦ πολυτίμου μετάλλου, διὰ τῆς περικοπῆς τῶν γύρων. Ἄλλ' ἡ ἐξήγησις εἶναι παράλογος, διότι καὶ τὰ χάλκινα τῶν Σελευκιδῶν καὶ τὰ κοινὰ τῶν Μακεδόνων νομίσματα, τὰ μηδεμίαν ὑλικὴν ἔχοντα ἀξίαν, εἶναι ὡσαύτως κεκομμένα. Εἶπον ἐπίσης ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐξήλεγχον τὴν δοκιμότητα τοῦ νομισματος· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶναι σφαλερά, διότι ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀκτινωτῶν νομισμάτων πολλὰ ὑπάρχουσι κίβδηλα ἀρχαιοθέν². Οἱ τε-

² Beulé, Monnaies d'Athènes, σ. 22 καὶ ἐξ.

¹ Babelon, Descript. histor. et chronol. des monnaies de la Rép. Romaine, I, πιν. LIII.

ταίως περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀσχοληθέντες σοφοί, Φραγκῆσκος Lenormant¹, ἐσχάτως δὲ ὁ κ. Babelon, ὁ δὴ τὸ ζήτημα τούτο πραγματευθεὶς,² ἀπεφάνθησαν ὅτι τὸ ζήτημα μένει ἄλυτον μέχρι τοῦδε.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ θεωρία ἡμῶν εἶναι ὀρθή, ἐὰν ἀληθῶς οἱ ἀρχαῖοι ἀπέθετον ἐπὶ τῶν νομισμάτων τὴν συμβολικὴν παράστασιν τῶν ἀστέρων, τῶν ἀστερισμῶν καὶ τῶν ἄλλων οὐρανίων σωμάτων, ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι χαράσσοντες οὕτω τὸν γύρον τῶν νομισμάτων αὐτῶν ἤξιον, ὅτι προσέδιδον αὐτοῖς τὸ σχῆμα ἀστέρος, ὡς περιβάλλον-

49.

50.

51.

τες τοὺς νομισματικούς αὐτῶν τύπους δι' ἀκτινοειδοῦς κύκλου ἢ σφαιριδίων ἀστέρων, προσέδιδον δὲ εἰς τοὺς τύπους τούτους ἀξίαν ἀστρονομικὴν. Καὶ ὄντως τὰ ἀκτινωτὰ νομίσματα ἀναμνησκουσι καταπληκτικῶς ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν ἀκτινωτῶν ἀστέρα. Οὕτω κατανοεῖται κάλλιστα ἡ χάραξις τοῦ γύρου τῶν χαλκῶν νομισμάτων, ἣν αἱ ἄλλαι παραδοχαὶ δὲν ἐξηγοῦσιν. Ἡ ἐξήγησις τέλος τῶν ἐπὶ τῶν ἀκτινωτῶν νομισμάτων εἰκονιζομένων τύπων, παρέχει, νομίζω, ἀναντίλεκτον ἀπόδειξιν.

Ἐν Καρχηδόνι τὸ πρῶτον ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν ἡ χρῆσις τῶν ἀκτινω-

52.

53.

54.

τῶν νομισμάτων, ἐπὶ τε τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν, τῶν κοπέντων κατὰ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ.³ Ὁ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τούτων πάντοτε παριστανόμενος τύπος εἶναι ἵππος, πάντοτε ὑπὸ ἀστρονομικῶν συν-

¹ Monnaies et médailles, σ. 48.

² Babelon, ἐνθ. ἀν καὶ Catal. des monnaies des rois de Syrie, d'Arménie et de Commagène, σ. CLXXXIX.

³ Mueller, Numism. de l'ancienne Afrique, II, σ. 86, ἀρ. 70—72.

οδευόμενος συμβόλων: ἀστέρων, δίσκων ἢ ἀκτινωτῶν κύκλων, μηνίσκων, ἐν οἷς ὑπάρχει δίσκος (εἰκ. 49—58). Ὅθεν ὁ ἵππος οὗτος παριστᾷ βεβαίως τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ἴππου¹. Ἐπὶ τῶν μὴ ἀκτινωτῶν τὴν περιφέρειαν νομισμάτων, ἀπαντᾷ ἔτι μείζον ἀστὴρ² ἄνωθεν τοῦ ἵππου (εἰκ. 55). Ἐνίοτε τέλος ὁ ἵππος ἀντικαθίσταται ὑπὸ πτερωτοῦ Πηγάσου³, ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ οἰουδήποτε ἵππου, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ἴππου, τοῦ φέροντος ὡσαύτως τὸ ὄνομα τοῦ Πηγάσου.⁵

55.

56.

57.

58.

Δεξιᾷ, τὰ αὐτὰ νομίσματα φέρουσι κεφαλὴν Δήμητρος (εἰκ. 49 καὶ 52), ἥτις πιθανὸν παρίστησι τὸν ἀστερισμὸν τῆς Παρθένου: «οἱ μὲν... εἶναι Δήμητρα διὰ τὸ ἔχειν στάχυν ... οἱ δὲ Ἀτάργατιν».⁵ Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ κεφαλὴ αὕτη συχνὰ συνοδεύεται ὑπὸ ἀστέρων καὶ μηνίσκων.

Κατὰ χρονολογικὴν τάξιν, μετὰ τὰ νομίσματα τῆς Καρχηδόνος ἔρχονται τὰ χάλκινα τῶν Σελευκιδῶν, ἅτινα ἔρχονται ἀναφανόμενα περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου (190 π. Χ.). Ἐπὶ Σελεύκου Δ' (187—175 π. Χ.), πάντα σχεδὸν τὰ χάλκινα νομίσματα εἶναι ἀκτινωτά. Ἐπὶ Ἀντιόχου Δ' (175—164) τὰ ἀκτινωτά νομίσματα, εἶναι σπάνια, ὑπὸ τοὺς διαδόχους ὅμως αὐτοῦ ἀπαντῶσι συχνά. Ἀπαντῶσι ὡσαύτως καὶ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Βάλα, Δημητρίου Β', Νικάνωρος καὶ Ἀντιόχου ΣΤ', Διονύσου. Τὰ ἀκτινωτά νομίσματα, ἰδίᾳ δὲ τὰ χάλκινα, ἐκόπτοντο ἐν Συρίᾳ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 190 καὶ 142 π. Χ.⁶

Γνωστὸν ὅτι τὰ νομίσματα πλείστων πόλεων τῆς Συρίας, τῆς Μεσοποταμίας καὶ ἄλλων χωρῶν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Σελευκιδῶν

¹ Mueller, ἔνθ. ἀν. ἀρ. 63, 70—71, 85, 87, 91, 99, 108, 116—117, 122, 143, 146, 154, 183, 210, 231, 244, 246, 279, 293, 299, κτλ.

² Mueller, ἔνθ. ἀν. ἀρ. 126.

³ Mueller, ἔνθ. ἀν. ἀρ. 127.

⁴ Ἀράτ. σ. 205—216.—Ἐρατοσθ. Καταστερ. Equus: ἄλλοι δὲ τὸν Πηγάσον εἶναι φασίν.

⁵ Ἐρατοσθ. Καταστερ. Virgo Βλ. Ἀράτου σ. 96—136.

⁶ Babelon, Monnaies de rois de Syrie, etc. σ. CLXXXVIII.

ὑπαγομένων, φέρουσι συμβολικὰς παραστάσεις τῶν ἀστερισμῶν καὶ τῶν σημείων τοῦ Ζωδιακοῦ. Συνεπῶς ἐκ τῶν προτέρων, ὑποθέτομεν ὅτι, ἐν ταῖς αὐταῖς χώραις, τὰ ἀκτινωτά νομίσματα ἔσχον ἀστρονομικὴν ση-

59.

60.

μασίαν. Καὶ ὄντως οἱ κύριοι τύποι τῶν ἀκτινωτῶν τῆς Συρίας νομισμάτων εἶναι ἡ ἀκτινωτὴ κεφαλὴ τοῦ βασιλέως (εἰκ. 48)· ὁ Ἀπόλλων (εἰκ. 59) καὶ ἡ Ἄρτεμις θεοὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης· ὁ ἐλέφας συνοδευόμενος ὑπὸ ἀστέρος σύμβολον τοῦ ἡλίου (εἰκ. 48)· ἢ πρῶρα νεῶς κεκοσμημένη ἢ συνοδευομένη ὑπὸ ἀστέρος.⁷ Ὡς χαρακτηριστικὰ μνημονευτέα ἔτι τὰ τετράδραχμα τῶν βασιλέων τῆς Συρίας (εἰκ. 60), τὰ παριστῶντα τὸν Δία, μὲ κεφαλὴν, ἧς ὑπέρεκειται μνηνίσκος, καὶ κρατοῦντα ἐν τῇ δεξιᾷ ἀστέρα.

Φαίνεται ὅμως ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ τὰ ἀκτινωτά νομίσματα κατέστησαν κοινῆς χρήσεως ἐν Συρίᾳ, διότι ὑπάρχουσι τοιαῦτα, ὧν οἱ τύποι οὐδεμίαν φαίνονται ἔχοντες ἀστρονομικὴν σημασίαν. Μάλιστα ἐν ἔτει 145 π. Χ. ἡ συνήθεια αὕτη ἐπεξετάθη μέχρι Μακεδονίας, ἐν ἣ ὅμως ὀλίγον διέμεινεν. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἀπαντῶσιν ἀκτινωτά τινα νομί-

61.

62.

63.

σματα, ὧν ὁ τύπος, κεφαλὴ Ποσειδῶνος (εἰκ. 61), φαίνεται μὴ ἔχον ἀστρονομικὴν σημασίαν. Παρατηρητέον ὅμως ὅτι, ἐπὶ τινων νομισμάτων, πολὺ ἀρχαιοτέρων τῆς αὐτῆς χώρας, ἀπαντᾷ ὁ Ἴππιος Ποσει-

⁷ Babelon, ἔνθ. ἀν. π. Χ, 5, 13; XI, 16, 20; XIII, 9; XVI, 4—8; XVII, 16—22; XIX, 12; XX, 10—11, 15—17.

⁸ Babelon, ἔνθ. ἀν. π. ΧΧV, 2—3, κλπ.

δῶν, συνοδευόμενος ὑπὸ μεγάλου ἀστέρος (βλ. ἀνωτέρω)· οἱ δὲ κύριοι τύποι τῶν νομισμάτων τοῦ κοινῶς τῶν Μακεδόνων, ἡ μακεδονικὴ ἀσπίς (εἰκ. 62) καὶ ἡ Ἄρτεμις Ταυροπόλος (εἰκ. 63) ἔχουσι προφανῶς ἀστρονομικὴν σημασίαν.¹ Οἱ κ.κ. Babelon καὶ Bompois παρετήρησαν ὅτι ἡ ὄψις τῶν ἀκτινωτῶν τούτων μακεδονικῶν νομισμάτων εἶναι ἐντελῶς ὁμοία πρὸς τὴν τῶν χαλκίνων ὀδοντωτῶν νομισμάτων τῆς Συρίας, φρονοῦσι δὲ ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ ἐκουσίως ἀπεμιμήθησαν μέθοδον ἐκ τῆς Συρίας προερχομένην,² γνώμην, ἣν καὶ γὰρ ἀσπάζομαι.

Ἐν Ῥώμῃ, τέλος, τὰ ἀκτινωτὰ νομίσματα ἐπιφαίνονται ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς νομισματοκοπίας τοῦ ἀργύρου, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 268 καὶ 200 π. Χ.³ ἐκόπησαν δὲ πιθανώτατα κατ' ἀπομίμησιν τῶν νομισμάτων τῆς Καρχηδόνος. Εἶναι δὲ δηνάρια (εἰκ. 64). Οἱ τύποι τῶν πρώτων τούτων νομισμάτων ἔχουσι πιθανώτατα ἀξίαν ἀστρονομικὴν· οἱ Διόσκουροι π. χ. παριστῶσιν ἀναμφιβόλως τὸν ἀστερισμὸν τῶν Διδύμων· ὡς δὲ πρὸς τὸ ἐν αὐτοῖς ἀπαντῶμενον σύμβολον τοῦ τροχοῦ, γνωστὸν ὅτι ὁ φιλόσοφος Ἀναξίμανδρος ἐθεώρει τοῦτον ὡς ἀστρονομικόν

64.

65.

κὸν σύμβολον.⁴ Ἐθεωρεῖτο δ' ὡσαύτως καὶ ὡς σύμβολον τῆς ἀστράφους κινήσεως.⁵ Ὁ τροχὸς ὁ δι' ἀκτίνων περιβεβλημένος, ὁ ἀπαντῶν ἐπὶ τῶν αὐτονόμων νομισμάτων τῆς Θρακικῆς πόλεως Μεσαμβρίας,⁶ ἔχει βεβαίως ἀστρονομικὴν σημασίαν (εἰκ. 65).

Ἡ χρῆσις ἄλλως τῶν ἀκτινωτῶν δηναρίων δὲν διήρκεσεν ἐν Ῥώμῃ, ὅπως δ' ἐπανεύρωμεν ὁμοειδῆ νομίσματα παρέρχεται 150 ἐτῶν χρονικὸν διάστημα. Ὁ Mommsen ὥρισε τὴν ἐκ νέου ἐμφάνισιν τοῦ τύπου

¹ Bompois, Monnaies frappées par la communauté des Macedoniens, π. III, 1—4

² Συγγράμματα ἀναφερθέντα.

³ Babelon, monnaies de la Répub. romaine, I, σ. 48

⁴ De Luynes, Études numismatiques sur le culte d'Hécate, σ. 56 σημ. 1.

⁵ Beulé, Monnaies d'Athènes, σ. 23.

⁶ Cat. British Mus. Thrace, σ. 182.

τούτου περὶ τὸ 104 π. Χ., ἔκτοτε δὲ ἡ χρῆσις αὐτῶν παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς Δημοκρατίας, τῶν ἀκτινωτῶν νομισμάτων κοπτομένων κατὰ τὴν τάξιν τῶν στρογγύλων καὶ κανονικῶν.¹ Ἄλλ' ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιόδῳ, σπανίως ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν ἀκτινωτῶν νομισμάτων τύποι ἔχοντες ἀστρονομικὴν σημασίαν, ὡς π, χ. ἡ Σελήνη ἢ ἡ Εὐρώπη ἐπὶ τοῦ ταύρου, τῶν δηναρίων τοῦ οἴκου Βολτείας. Πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐλησμονήθη ἐν Ῥώμῃ ἡ ἀρχικὴ ἐννοία τῶν ἀκτινωτῶν, καὶ ὅτι ἐξηκολούθησαν κόπτοντες δηνάρια serrati, ἀπλῶς διότι προετίμων ταῦτα οἱ βάρβαροι λαοί, ὡς γινώσκουμεν ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Τακίτου.²

Νομίζω, ὅτι ἡ δύνατό τις νὰ προτείνῃ ἀνάλογον ἐρμηνεῖαν διὰ τὰς ἀκτίννας τὰς περιβαλλούσας ἐν κύκλῳ τὴν κεντρικὴν μορφήν, ἐν τῇ μεγάλῃ σειρᾷ τῶν ἀρχαίων νομισμάτων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, χαρακτηριζομένων ἐκ τοῦ ὅτι ἡ μία τῶν ὄψεων αὐτῶν εἶναι κοίλη. Ἡ δύνατό τις δ' ἴσως νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀστρονομικὴν ἐρμηνεῖαν ἐπὶ πλείστων τύπων ἀρχαϊκῶν νομισμάτων, ἐν οἷς ἀπαντᾷ κύκλος σφαιριδίων περὶ τὸν τύπον. Ἐπὶ πλέον δὲ ὅταν μελετηθῇ ἐπισταμένως τὸ παρ' ἡμῶν τεθὲν σήμερον ζήτημα, θὰ ἐξετασθῇ, ἐὰν πλὴν τῶν ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης ταύτης ἐκτεθέντων λόγων, δύναται καὶ ὁ ἐπόμενος νὰ καταλάβῃ θέσιν. Οἱ ἀρχαῖοι, δηλαδή ἐπίστευον, ὅτι οἱ ἀστέρες ἐδείκνυον τὸ μέλλον.³ Ἄλλ' ἡ δοξασία αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὸ γεγονός, ὅτι αἱ πόλεις αἱ ὑπὸ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον οἰωνὸν ἰδρυθεῖσαι—γεννηθεῖσαι ὑπὸ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον ἀστέρα, ὡς λέγομεν ἔτι καὶ νῦν—ἐξέλεξαν τοὺς σχετικὸς ἀστέρας ὡς νομισματικούς τύπους. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπαιτεῖ ἐκτενῆ μελέτην, ἡμεῖς δ' ἀρκούμεθα σήμερον θέσαντες τὸ θέμα ἐν τῇ γενικότητι αὐτοῦ καὶ δικαιολογήσαντες αὐτό, πιστεύομεν, διὰ τινων ἀποδείξεων.

Ἰωάννης Ν. Σβορώνος.

¹ Babelon, ἐνθ. ἀν.

² Germania, 5: «pecuniam probant veterem et diu notam, serratos bigatosque».

³ Μοιρίδιοι, πάσης μοίρης σημάντορες ὄντες: Ὀρφικά, Ὕμνος εἰς ἀστέρας, Ζ' 6.

Σημειώσις. Ὁ συγγραφεὺς ἐδημοσίευσεν ὡς συνέχειαν τῆς παρούσης διατριβῆς ἐν τῷ Reuve Numismatique Belge τοῦ 1894 (σελ. 1—35 Pl. I) μελέτην ἐπιγραφομένην Britomartis, la soi-disant Europe sur le platane de Gortyne, ἐν ἣ ἐφαρμόζων τὴν νέαν αὐτοῦ θεωρίαν, δίδει τὴν λύσιν ἐπὶ τῶν δυσχερεστάτων καὶ ἀρχαιοτάτων νομισματικῶν καὶ μυθολογικῶν προβλημάτων. Ἡ διατριβὴ αὕτη

μετεφράσθη άμέσως άγγλιστί μὲν ὑπὸ τῶν νομισματολόγων William T. R. Marvin καὶ Lyman H. Low ἐν τῷ American Journal of Numismatics νομισματικῶν περιοδικῶ τῆς ἐν Ἀμερικῇ Βοστώνης (τομ. XXIX φυλ. 1 καὶ 2 ἀρ. 145—146 σελ. 1—9 καὶ 33—41). Ἑλληνιστί δὲ ὑπὸ τοῦ πρώην γυμνασιάρχου κ. Α. Βορέαδου ἐν τῷ Ἑρακλείῳ τῆς Κρήτης (1894 ἀρ. 34, 36, 37, 39 καὶ 40).

(Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ).

A. K.

ΜΕΤΑΞΥ ΦΙΛΩΝ

Πολλὰ κεφαλάκια γέρνουν τὸ ἓνα ἔς τὸ ἄλλο καὶ ἔμιλοῦν μὲ γέλοιο. Τὰ δάκτυλα λησιμονοῦν τὰ ἐργόχειρα καὶ τὰ πανεράκια τοῦ ἐργοχειροῦ μένουν ἐκεῖ παρημελημένα.

Ὁ παπούς μὲ τὸν ἄσπρο σκουφό του, ἐνῶ διαβάζει τὴν ἐφημερίδα ποῦ τὴν βαστᾷ μακριὰ ἀπὸ τὰ μάτια του, σκιρτᾷ κι' αὐτὸς ἀπὸ τὸ γέλοιο τῆς νεότητος τὸ τρελλὸ καὶ θυμᾶται τὰ παλιὰ του. Εὐτυχισμένα χρόνια.

Ἴσως ἡ ἀγαπητὴ ἀναγνώστρια, ἡ ὁποία ἐπέρασε τὰ τριάντα καὶ τῆς ὁποίας ὠρίμασεν... ἡ περιέργεια, ἐπιθυμῶ νὰ μάθῃ τί λέγουν ἐκεῖνα τὰ δροσερὰ χεῖλη.

— Ἄ, ἐγὼ, λέγει ἡ Βιργινία, ξανθὴ καὶ γαλανόφθαλμος κόρη, ἐγὼ δὲν ἀκούω λόγια. Καθόλου δὲν εἶνε εὐτυχὴς ἡ Σμαράγδα. Ἐγὼ διαφορετικὰ ἐννοῶ τὴν εὐτυχίαν ἔς τὸ γάμο. Εἶνε, σοῦ λέγουν, εὐτυχὴς. Ὁ σύζυγός της εἶνε ἄνθρωπος μὲ καρδιά, μὲ πνεῦμα, μὲ ἐξωτερικὸν λαμπρόν, καὶ ἔχει τόσα προτερήματα, ὥστε ἔμπορεῖ νὰ τὴν κάμῃ νὰ λησιμονήσῃ τὸν κόσμον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὴν ἀπεμάκρυνε. Λόγια ἀστόχαστα! Λόγια! Γιὰτί παντρεύεται μιὰ γυναῖκα; Γιὰ νὰ ἔμπορέσῃ νὰ φορέσῃ βαρειὰς τουαλέταις, νὰ πηγαίῃ ἔς τὰ θέατρα, ἔς τοὺς χορούς, νὰ δέχεται ἐπισκέψεις καὶ νὰ ἀκούῃ νὰ γίνεταί λόγος γιὰ τὸ ὠραῖο σαλόνι της καὶ μὲ λίγα λόγια διὰ νὰ λησιμονήτῃ τὴν νερόβραστη ζωὴ τῆς οἰκογενείας της. Ἡ καυμένη ἡ Σμαράγδα! ἄλλοι ἔμπορεῖ νὰ τὴν νομίζουσι εὐτυχισμένην, μὰ ἐγὼ τὴν ὀνομάζω ἀδιστάκτως θῦμα.

— Καὶ βέβαια εἶνε θῦμα! εἶνε μιὰ καστανὴ μὲ λάμποντας ὀφθαλμούς.

— Μὰ γιὰτί θῦμα; ἀφοῦ ἀγαπᾷ καὶ ἀνταγαπάται, ἐψιθύρισε μία γλυκυτάτη φωνή.

— Ἄ... ἔμιλησε καὶ ὁ Δὸν Κισῶτος... βέβαια... ἐσὺ εἶσαι ἱκανὴ νὰ ζηλεύῃς τὴν σκλαβιά τῆς δυστυχισμένης...

— Σκλαβιά, ἀληθινὴ σκλαβιά. ὦ, ἄς λείψῃ τέτοια ἀποκατάστασις! Τὸ λέγω μὲ ὄλη μου τὴν καρδιά, ἂν καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀποκαταστάσεως ἔγεινε τόσῳ δύσκολον.

— Καλὴ νὰ ἔχῃς καὶ τὸν πατέρα, νὰ νομίζῃ ὅτι θὰ χτυπήσουσι τὴν πόρτα του οἱ γαμπροὶ καὶ θὰ τὸν ποῦν, ἀφοῦ κάμουν μιὰν ταπεινὴν ὑπόκλησιν:

— Κύριε Ἰασμίδῃ, σὰς καθικετεύω νὰ μοῦ δώσετε τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς σας.

Ἐκεῖνος τότε θὰ ζήτησῃ προθεσίαν ἐνὸς ἔτους, διὰ νὰ καλοσυλλογισθῇ καὶ ὁ ὑποψήφιος θὰ τὸν φοβερῆσῃ, ὅτι θὰ αὐτοκτονήσῃ ἢ θὰ ρίψῃ τὴν λέξιν ἀπαγωγὴ ἔς τὴ μέση, διὰ νὰ ἀποσπάσῃ τὴν γλυκεῖαν ὑπόσχεσιν...

— Χὰ χὰ χὰ χὰ! Ὅλοι οἱ πατέρες ἔτσι σκέπτονται, καὶ ὅμως ἔξέρουσι πολὺ καλὰ, ὅτι δὲν ἔπῃραν μὲ τόσῳ ἰπποτισμῷ ταῖς μητέρας μας.

— Ἄ, ἡ καυμένη ἡ μαμᾶ! Πολὺ πρακτικὸς ἄνθρωπος! Ἐκεῖνη δὲ πάντα μᾶς λέγει:

— Παιδιά, θάρρος! μὲ τὴν τυφλοσεμνότητα τίποτε δὲν βγαίνει: ἔτσι ἐκ θεοῦ δὲν ἔρχονται αὐτὰ τὰ πράγματα· θέλουσι προπαρασκευῆν καὶ μελέτην.

— Λοιπόν, ἀγαπητὴ, ἐπωφελήθης ἀπὸ τὸ μάθημα; Τί γίνεται ἐκεῖνος ὁ Ἀλκιβιάδης σου;

— Δὲν βλέπετε πῶς κοκκινίζει; μὴ τὴν ἐρωτᾶτε;

— Ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε τόσον θερμὰ ἐρωτευμένος;

— Ἄ, βέβαια. Μόνον ἡ μαμᾶ ἤρχισε νὰ εὐρίσκῃ ὅτι ὁ ἔρωσ τοῦ πάγει εἰς μᾶκρος καὶ σκοπεῖ νὰ ἐπιστεῦσῃ τὰ πράγματα.

— Πῶς;

— Ἀπόψε τοῦ ἐζήτησε συνέντευξιν μὲ τὸ φῶς τῆς σελήνης καὶ ἐκεῖ ἡ μαμᾶ ἔχει ἓνα σχέδιον νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν...

— Ἄχ, εἶσαι εὐτυχὴς, ἀφοῦ ἡ μαμᾶ σου ἐννοεῖ νὰ σὲ ὑποστηρίξῃ! Αἱ τέσσαρες ἐξάδελφοι ἐξηκολούθησαν νὰ φλυαροῦν καὶ νὰ γελοῦν· νὰ ἀνακατώνουν ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἄλλοτε νὰ τὸν περιχοῦν μὲ τριαντάφυλλα καὶ ἄλλοτε νὰ τὸν μαυρίζουσι μὲ στάκτη.

Ἡ Ἑλενίτσα δὲν ἔλεγε τίποτε. Ἄ, ἐκεῖνη ἠγάπα μὲ τρόπον πολὺ διάφορον καὶ εὐρίσκεν ὅτι ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἀγαπήσῃ καὶ ἐκεῖνη ὅπως αἱ ἐξάδελφοί της μὲ τόσα μηχανήματα καὶ ὀπισθοβουλίας, θὰ ἦτο

πολύ δυστυχής. Μέσα ἔς τὰ φυλλοκάρδια της ἔκρυπτε καὶ ἐκείνη ἓνα τρυφερό μυστικό . . .

Ὁ παπῶς ἐκαμάρωνε τὰς ἐγγοναίς του ἀπὸ τὸ παράθυρο, καὶ σιγά, σιγά, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ ἔπεσεν ἡ ἐφημερίδα ἀπὸ τὰ δάκτυλά του καὶ ἐγέμισαν ἀπὸ δάκρυα τὰ μάτια του.

— Ἄχ, ἡ ἀθῶα νεότης! ἔλεγεν, ἐνῶ ἔτρεμε τὸ γεροντικό πηγουῖνι του. Ναί, βέβαια ἀκόμη γιὰ ἄνθη καὶ γιὰ κούκλαις ἔμιλυν καὶ χαιρόνται καὶ γελοῦν.

*
*
*

Τριγύρω ἔς ἓνα τραπέζι στρωμένο μὲ πράσινη τσόχα καὶ φορτωμένο μὲ χαρτιὰ παιγνιδιῶν διαφόρων χρωμάτων, κάθηνται νέοι πολλοί. Ναί, ἐδῶ εὐρίσκουν καταφύγιον, ἀφότου ἐξώρισαν τὸν ἑαυτὸν των ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν. Καὶ τώρα εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἐσπερίδας βλέπετε προσωπάκια παιδικὰ μόνον καὶ γέροντας, οἱ ὅποιοι ζητοῦν τὴν πορὶ ἀναπαυτικὴν πολθρόνα, διὰ νὰ μὴ χάσουν τὸν ἀφεςπερινὸ ὕπνον των.

— Ἐμιλοῦν κατὰ τὰ διαλείμματα, ὅσοι δὲν ἔχασαν πολλὰ ἐννοεῖται ἔχουν διάθεσιν ἀκόμη.

— Καὶ τί ἰδέαν ἔχεις γιὰ τὰ συνοικέσια; ἐρωτᾷ ἓνας γνωστός Δὸν καὶ Χ* * τὸν παρακαθήμενον φίλον του.

— ὦ, μὴ μοῦ μιλήτε γιὰ τέτοια νερόβραστα πράγματα! Γιὰ νὰ ἀποφασίσῃ νὰ πανδρευθῇ κανεὶς, πρέπει ἢ νὰ ἦεν ἐντελῶς ἀπένταρος ἢ νὰ θέλῃ νοσοκόμον γιὰ τὰ γερατειὰ του. Ἐγὼ δόξα τῷ Θεῷ δὲν εὐρίσκομαι εἰς οὐδεμίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς δύο φοβερὰς περιπτώσεις. Λοιπὸν ἐν ὅσῳ δὲν εὐρισκώμεθα ὑπόχρεοι νὰ πάρωμεν εἰς τὸν βίον μας ἓνα νευρικὸν καὶ διστραμμένον πλάσμα, ἃς χαροῦμε τὴν τρελλὴ νεότητα.

— Μὰ ἐσὺ δὲ λέγονι πῶς εὐρίσκεσαι ἔς τὰς παραμοναίς τοῦ γάμου σου μὲ τὴν Ἰασιμίδου.

— Ἐγὼ . . . χὰ . . . χὰ . . . χὰ . . . ἀπλούστατα ὑποφέρω χάριν διασκεδαστικῆς δομικῆς τὸ πολυμήχανον πνεῦμα τῆς μαμᾶς της, ἡ ὅποια φημίζεται ὅτι πάνδρευε τὰς δύο κόραις της τὰς μεγαλείτεραις μόνον μὲ τὸ πνεῦμά της. ὦ, νὰ ἰδῆς . . . πόσα τεχνάσματα μεταχειρίζεται! πόσαις σοφαῖς συμβουλαῖς δίδει εἰς τὴν κόρην της, ἡ ὅποια ἀτέχνως καὶ ἀδεξίως ἐνίστε τὰς ἐφαρμόζει! . . . Ὡστε γελῶ, καὶ τί νὰ σὰς πῶ, ἀδελφοί; θὰ μὲ ἐκέρδιζεν ἂν δὲν ἤμην καλὰ πληροφορημένος.

Τὸ χαρτοπαίγιον ἐξηκολούθησεν.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου.

Ἡ ΠΑΡ' ἩΜΙΝ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῶ
τὴν 13 Ἰανουαρίου 1895).

Κυρίαὶ καὶ Κύριοι,

Τὸ ζήτημα τῆς πολυτελείας, τὸ ὁποῖον θέλομεν ἐξετάσει ἐνώπιον ὑμῶν τὴν ἐσπέραν ταύτην, ἐθεωρήθη πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὡς ἐν τῶν σοβαρῶς ἀπασχολησάντων τὴν ἀνθρωπότητα. Πρὸ δύο χιλιᾶδων ἐτῶν περίπου τὸ ζήτημα τοῦτο συνεζητεῖτο παρὰ τῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μετ' ὅσου καὶ τὴν σήμερον διερευνᾶται παρὰ τῶν ἀρμεδιῶν ἐνδιαφέροντος. Τὰ ὅσα δ' ἐγράφησαν περὶ τοῦ θέματος τούτου ἄχρι τοῦδε ἡδύναντο ν' ἀποτελέσωσι βιβλιοθήκην πολύτομον. Ἐξ ἀπάντων ἐν τούτοις τῶν πολυπληθῶν συγγραμμάτων τούτων ἐπιχειρῶν τις ν' ἀποσπάσῃ τὸν κοινῶς παραδεδεγμένον ὄρισμόν τῆς πολυτελείας, θὰ ἠσθάνετο τὰς προσπαθείας αὐτοῦ ματαιουμένας, διότι ἐπὶ τοῦ ὁρισμοῦ τούτου δύο γινώμαι δὲν εὐρίσκονται σύμφωνοι. Καὶ ὄντως ἐκείνο τὸ ὁποῖον ἴσως θὰ ἐξελαμβάνετο ὡς πολυτέλεια διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἡμετέρου, παραδείγματος χάριν, Σωκράτους, θὰ ἐθεωρεῖτο βεβαίως ὡς ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον διὰ τοὺς χρόνους τοῦ Γαλάτου Βολταίρου, διὰ δὲ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν θὰ ἦτο πιθανῶς καὶ περιττόν, διότι αἱ ἕξεις, ἡ ἀνατροφή, ἡ ἰδιοσυγκρασία, τὸ κλίμα, ὁ χρόνος, πάντα ταῦτα ἔχουσι μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βίου ἡμῶν. Ὁ Σωκράτης ἐσβυνε τὴν δίψαν του βοφῶν τὸ ὕδωρ διὰ τῆς παλάμης, ὁ Βολταῖρος διὰ τινος ἀπλούστατου κυπέλλου καὶ ὁ πολυτάλαντος τῆς ἐποχῆς ἡμῶν διὰ πολυτίμου ποτηρίου τῆς Βοεμίας ἢ ἄλλου πεισιβοήτου μεγαλουπόλεως τινος ἐργοστασίου κατασκευάσματος.

Ἡ πρὸς τὴν πολυτέλειαν τάσις τῶν ἀνθρώπων παρατηρεῖται ἀπ' αὐτῶν τῶν μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένων τῆς ἀρχαιότητος χρόνων. Αἱ καθ' ἐκάστην γιγνόμεναι ἀνὰ πᾶσαν ἀρχαίαν χώραν ἀνασκαφαὶ φέρουσιν εἰς φῶς μέγαν πλοῦτον, θαυμαστὸν πράγματι κόσμον, ἀποτέλεσμα τῆς κρατησάσης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πολυτελείας. Καίτοι δ' οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχον ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς πολυτελείας, ἐνεφοροῦντο οὖχ ἦττον ὑπὸ ἐμφύτου τινὸς οὕτως εἰπεῖν τάσεως πρὸς τὸ ὠραῖον καὶ

πρὸς ἀπομίμησιν παντὸς ἀναφερομένου εἰς τὸν κόσμον τοῦ ἀτόμου ἢ τὴν διακόσμησιν ἐν γένει.

Ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον ἡ πολυτέλεια ἐπιβλητική. Κάτοχοι, οἱ δεσπότες τῶν μερῶν ἐκείνων, κολοσσαίου πλούτου ἐνετρώφω ἐν τῇ χλιδῇ καὶ τῷ κόσμῳ κατὰ καταπληκτικὸν ὄντως βαθμόν. Ὁ ἡμέτερος Ἡρόδοτος παρέχει πληροφορίας περὶ τῆς πολυτελείας τῶν Περσῶν. Ὅταν οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν νίκην τῶν Πλαταιῶν, ἐκυρίευσαν τὰ Περσικὰ στρατεύματα, εὔρον ἐν τῷ πεδίῳ ἐγκαταλελειμμένας σκηνάς χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποικιλμένας, κλίνας δλοχρῦσους, κρατῆρας καὶ ἄλλα δοχεῖα ἐκ χρυσοῦ, πεπασμένα διὰ πολυτίμων λίθων, περιδέραια δέ, βραχιόλια, ἐνώτια καὶ ἄλλα κοσμήματα ἐκ σπανίων λίθων, ἐν ἀφθονίᾳ.

Ἡ πολυτέλεια αὕτη τῶν Περσῶν ἦτο διαδεδομένη καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, περιβληθεῖσα καὶ ἐκεῖ διὰ παντὸς μεγαλοπρεποῦς καὶ ἐπιβλητικῆς. Ἡ Αἰγυπτία τῶν χρόνων ἐκείνων ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ κάλλιστα πρὸς τὴν Παρισινήν ἢ τὴν Βιενναίαν τῶν ἡμετέρων χρόνων. Ἐκεῖνη ἔδιδε τὸν τόνον τοῦ συρμοῦ εἰς τὰς ἄλλας χώρας, καὶ ἐν Θήβαις, ὡς νῦν ἐν Παρισίοις, ἐπεξειργάζοντο μετὰ λεπτεπιλέπτου χάριτος πλεῖστα κομψοτεχνήματα καὶ πάντα τὰ εἶδη τῆς πολυτελείας καὶ τοῦ συρμοῦ.

Ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἡ πολυτέλεια μετεδόθη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐὰν αἱ τέχναι τῶν Αἰγυπτίων συνετέλεσαν σπουδαίως εἰς τὴν τελειοποίησιν ἐκείνων τῶν προγόνων ἡμῶν, πλεῖστα ὅμως ἔθιμα καὶ πολλοὶ ἄλλοι θεσμοί, μεταδοθέντες ἐκεῖθεν, ἔβλαψαν τὰ μέγιστα τὴν χώραν τῶν προγόνων ἡμῶν.

Οἱ πρόγονοι ἡμῶν τὴν πολυτέλειαν ἐσχέτιζον κυρίως μετὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν γυναικῶν. Παρ' αὐτοῖς ἡ γυνὴ ἐκρίνετο πολὺ αὐστηρότερον ἢ παρ' ἡμῖν σήμερον καὶ ἔθεωρεῖτο ὡς πηγὴ τῆς διαφθορᾶς, ὡς τὸ μόνον αἷτιον τοῦ κακοῦ τὸ προσγινόμενον εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν, εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐν γένει. Κατ' αὐτοὺς ἡ Πανδώρα, ἕνεκεν τῆς ἀκριτομύθου φιλοπραγμοσύνης αὐτῆς, διέσπειρεν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πάντα τὰ κακὰ, παρὰ τὴν ἀνωτέραν θεῖαν ἀπαγόρευσιν ἀνοίξασα τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῇ δοχεῖον. Διότι, κατὰ τὸν Ἡσίοδον, αἱ φυλαὶ τῶν ἀνθρώπων ἔζων πρότερον ἐπὶ τῆς γῆς ἀπηλλαγμέναι παντὸς δεινοῦ, πάσης κοπιώδους ἐργασίας καὶ ὅλων τῶν δοκιμαστικῶν ἀσθενειῶν, αἵτινες ἐπέφερον τὸ δυσβάστακτον γῆρας. Μετὰ τὴν παρὰ τῆς Πανδώρας ὅμως ἀφαίρεσιν τοῦ σώματος τοῦ δοχείου, τὰ δεινὰ ἐξῆλθον καὶ διεχύθησαν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Μόνον

δ' ἡ ἑλπίς ἐναπέμεινε ἐν τῷ δοχείῳ, εὐρεθεῖσα καὶ αὕτη ἐπὶ τοῦ χείλους καὶ μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἐκφύγῃ, διότι κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς ἐτέθη ἐκ νέου τὸ πῶμα ἐπ' αὐτοῦ.

Ἡ κυρίως ὅμως πολυτέλεια τῶν προγόνων ἡμῶν ἄρχεται ἐπὶ Κίμωνος καὶ τὴν τελείαν αὐτῆς ἀνάπτουζιν λαμβάνει ἐπὶ Περικλέους καὶ Ἀλκιβιάδου. Ὁ Πυθαγόρας ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῆς πολυτελείας, ὁ Ἀριστοφάνης κατεδίκασε καὶ ἐκωμωδοποίησε ταύτην διὰ τῶν περιφήμων του «Νεφελῶν». Ὁ Ἐάνθιππος υἱὸς τοῦ Περικλέους, ἕνεκεν τῆς πολυδαπάνου συζύγου του, ἐρίσας τῷ πατρί, ἠγόρευσε ἐναντίον τοῦ δημοσίου ἵνα ἐκθῆσθαι αὐτὸν εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ ὑποστηρίξει τοιούτων πρὸς τὴν πολυτέλειαν τάσεων. Γνωστὸν δ' ὅτι ἡ περιβόητος σύζυγος αὕτη τοῦ Ἐανθίππου ἔπασχε καὶ ἐξ ὀρνιθομανίας, ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι γυναῖκες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ δὲ νόσημα τοῦτο συνίστατο οὐχὶ εἰς ἄλλο τι, εἰμὴ εἰς τὴν συλλογὴν τῶν σπανιωτέρων πτηνῶν, λόγῳ πολυτελείας. Πρὸς τὴν παράξενον ἰδιοτροπίαν ταύτην, οἰοῖ διαμαρτυρομένη, ἡ πρώτη πολῖτις τῆς Γαλλίας, τῆς ἐστίας ταύτης τῆς σημερινῆς πολυτελείας, ἡ σύζυγος τοῦ πρὸ ὀλίγου μόλις παραιτηθέντος τοῦ ὑπερτάτου ἀξιώματος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ἡ κυρία Περιέ, ἀντεπεξῆλθε σφοδρὸν κηρύξασα πόλεμον ἐναντίον τοῦ συρμοῦ τῶν πτερῶν, δι' οὗ αἱ κυρίαί, κατὰ τὴν παραβολὴν τῆς ἰδίας, μεταβάλλονται εἰς Ἴνδους πολεμιστάς.

Ἡ ἰδιωτικὴ πολυτέλεια τῶν Ἀθηναίων ἔλαβεν ἐπικίνδυνον χαρακτῆρα. Ἡ γαστρονομικὴ τέχνη εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον· δὲν περιωρίζετο ἀριθμοῦσα εἰς τὰς δέλτους τῆς ἐξόχους μόνον μαγείρους, ἀλλ' ἀνέγραφε καὶ δοκίμους τῆς μαγειρικῆς συγγραφῆς! Οἱ Ἀθηναῖοι μετέδωσαν τὸ πάθος αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς Θηβαίους, οἵτινες, ὡς ἀναγράφεται παρὰ τοῦ Πολυβίου, δὲν ἐγκατέλιπον θνήσκοντες τὴν οὐσίαν αὐτῶν εἰς τὰ τέκνα των, ἀλλ' εἰς τοὺς συνήθεις ὁμοτραπέζους, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ δαπανῶσι ταύτην ἐν ὀργίοις καὶ γαστρονομικαῖς πανδαισίαις.

Οἱ κατὰ τῆς πολυτελείας αὐστηροὶ νόμοι τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν. Τὸ κράτος εἶχε τραπῆ τὴν πρὸς τὴν ἀπώλειαν ἄγουσαν καὶ ἡ διαφθορὰ εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον. Συνέπεια τούτου ἦτο νὰ κατασταθῶσιν αἱ Ἀθηναὶ ὑποτελεῖς εἰς τὴν Ρώμην, ἧτις καὶ αὕτη, ἕνεκεν τῆς πολυτελείας κυρίως καὶ τῆς διαφθορᾶς, κατέστη λεία τῶν βαρβάρων, ὅπως διὰ τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς λόγους καὶ τὸ Βυζάντιον ὑπεδουλώθη εἰς τὸν Μωάμεθ.

Ἡ πολυτέλεια ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν κατέπαυσε. Ἐξηκο-

λούθησε και εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον κρατεῖ τὸ σκῆπτρον καὶ εἰς τὰ εὐπορα καὶ εἰς τὰ ἄπορα κράτη. Εἰς τοὺς τελευταίους μάλιστα χρόνους ἡ ἐντέλεια τῶν συρμῶν συναντᾶται ἐν τῇ ἐν πᾶσιν ἀπομιμήσει τῶν ἀρχαίων.

Τὸ ἐνστικτον τῆς πολυτελείας εἶνε εἶδος τι διαλανθάνοντος ἀναποφεύκτου ὕγρου, τὸ ὁποῖον χύνεται καὶ ἐνσαρκοῦται εἰς τὸ σῶμα μὲ τὰς πρῶτας πνοὰς τῆς ζωῆς. Διὸ καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῶν ἐτῶν τοῦ βίου, μόλις τὰ νεαρώτατα παιδία δοκιμάζουσι τὰς πρῶτας λέξεις των, παρατηρεῖται ὅτι ἐπιδεικνύουσιν ἀκατάσχετον ἔρωτα πρὸς τὸν στολισμὸν καὶ τὴν ἐπίδειξιν. Ὅσοι δὲ πλείοτερον τὸ πνεῦμα ἀναπτύσσεται, κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον ἡ πολυτέλεια ἐγκαθιδρύεται ἐν τῷ βίῳ.

Ἡ πολυτέλεια καίτοι ἀποτέλεσμα εὐπορίας μὲν ἐν μικρῷ, ἀπομιμήσεως ὅμως κατὰ τὸ πλείστον, ἐθεωρήθη πάντοτε ἐχθρὰ τῆς εὐτυχίας καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν κοινωνιῶν. Ἐὰν δὲ δὲν συμβαίῃ καποτε νὰ ἦ σύμπτωμα κοινωνικῆς καταπτώσεως, ἀναμφισβητήτως ὅμως δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς τὸ ἀπαίσιον ἄγγελμα ταύτης. Ἡ πολυτέλεια προσβάλλει κατὰ τὸ πρῶτον τὰς εὐπορωτέρας τάξεις τῶν πολιτῶν, διότι αἱ κοινωνίαι διαφθείρονται ἐκ τῆς κεφαλῆς, καὶ εἶτα τὰς λοιπὰς τάξεις.

Διὰ τοῦτο καὶ πάντες ὁμοθυμαδὸν, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον, καταδικάζομεν τὴν πολυτέλειαν καὶ ῥίπτομεν κατ' αὐτῆς τὸν λίθον τοῦ ἀναθέματος, καὶ τοι, καθ' ἃ καὶ ὁ Βολταίρος ἔλεγε, πάντες τὴν λατρεύομεν, μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἐγράφησαν ἐμμέτρως καὶ εἰς πεζὸν ἐναντίον ταύτης ἀπὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν καὶ πλέον.

Οἱ ἠθικολόγοι ἐν τούτοις καὶ οἱ νομοθέται ἐνησχολήθησαν ἐὰν μὴ περὶ τὴν κατάργησιν, τοῦλάχιστον ὅμως περὶ τὸν περιορισμὸν τῆς πολυτελείας, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτῶν δὲν ἐστέφθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας, διότι ἡ τάσις αὕτη πρὸς τὴν ματαιὰν ἐπίδειξιν, περιφρονοῦσα τὰς διαμαρτυρίας, τοὺς νόμους καὶ τὰ κανονιστικὰ διατάγματα, κατῴρθωσεν οὐ μόνον νὰ γενικευθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ εὕρῃ ἐνθέρμους ὑπερασπιστὰς ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἐθνῶν.

Οἱ συγγραφεῖς ὅμως οἱ ἐνδιατρίψαντες ἐν τῷ ζητήματι τῆς πολυτελείας, ἐξέθησαν γνώμας πολὺ ἀπ' ἀλλήλων διισταμένας. Οὕτω δὲ μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρξαν τινες, οἵτινες δισχυρίσθησαν ὅτι ἡ πολυτέλεια ὠφελεῖ ἐν γένει τὸ ἐμπόριον καὶ ὅτι δίδει μεγαλειτέραν κυκλοφορίαν εἰς τὸ χρῆμα. Ἄλλοι ὅμως ὑπεστήριξαν ὅτι ἐκ τῆς πολυτελείας ἐπέρχεται ἡ γενικὴ τῶν πραγμάτων ἀκρίβεια καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς συνέπεια προσβάλλει πολλάκις ἡ καταστροφή τῶν εὐπόρων τάξεων καὶ συχνότε-

ρον τῆς μεσαίας. Ἄλλοι ἀφ' ἑτέρου ἐπρέσβευσαν ὅτι αἱ καλαὶ τέχναι δὲν ἐπωφελοῦνται ἐκ τῆς πολυτελείας, διότι ἡ εὐωνος πολυτέλεια εἶνε καὶ ἡ χειρίστη, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς ἐκδηλοῦται ἀπλῶς μόνον τὸ πρὸς τὴν πολυτέλειαν πάθος, τὸ ὁποῖον ὑποδουλῶνει διὰ τῆς χειρίστης ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκλογῆς, τῆς δῆθεν ἱκανοποιούσης τὰ κακὰ ἐνστικτα. Μέγας ὅμως ἀριθμὸς συγγραφεῶν ἐπέπεσε λαῦρος κατὰ τῶν πλαστῶν ἐπιδείξεων καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ γεννηθῇ γενικὴ κατὰ τῆς πολυτελείας κατακραυγή.

Ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ κατακραυγῇ ἐναντίον τῆς πολυτελείας σύγχυσις μεγάλη παρήχθη μεταξύ καλῆς καὶ κακῆς πολυτελείας καὶ πολλὰ παραδοξολογία ἐξηνέχθησαν, οὐχὶ σπανίως δ' ἐλοιδορήθησαν δημοσίᾳ οἱ πολυτάλαντοι—διότι κατ' αὐτῶν συνήθως διευθύνονται τὰ βέλη—ὡς συντελοῦντες δῆθεν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς διαφορᾶς, διὰ τῆς μεθόδου τῆς πολυτελείας.

Τὴν σύγχυσιν ταύτην μεταξὺ τῆς καλῆς καὶ κακῆς πολυτελείας προτιθέμεθα σήμερον νὰ καταδείξωμεν ἐν τῇ διαλέξει ἡμῶν ταύτῃ καὶ ἐν τῇ ἐρευνῇ ἡμῶν θὰ ἐξετάσωμεν πάντα τὰ ἱστορικῶς σχετικὰ τῷ θέματι ποικίλα ζητήματα, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ θέσωμεν ἐπακριβῶς τὰ ὅρια τῆς ἐπιστημονικῶς θεωρουμένης εὐεργετικῆς ἐν τισὶ πολυτελείας, ἀπὸ τῆς ἄλλης ἐκείνης τῆς καταστρεπτικῆς, τῆς παραγωγῆς τὰς πλαστὰς ἀνάγκας, τῆς ἐξογούσης τὰς ἀληθεῖς καὶ ἀποκαθιστώσης συναγωνισμὸν σπατάλης ὀλέθριον μεταξὺ τῶν πολιτῶν. Τὴν καλὴν δ' ἐκείνην πολυτέλειαν θεωροῦντες νόμιμον καὶ ἀνεκτὴν δι' ἐκείνους ὅσοι δύνανται νὰ τὴν ὑποβαστάζωσι, θέλομεν ὑπερασπίσει, διότι θεωροῦμεν ταύτην σημεῖον εὐτυχίας καὶ φιλοκαλίας τῶν πολιτῶν, ἀποτελοῦσαν ὄντως—ὅταν περιορίζεται ἐντὸς λογικῶν ὁρίων—ἀληθὲς στόλισμα τῶν ἐθνῶν ἐνῶ τὴν κακὴν πολυτέλειαν, νομίζοντες παράνομον καὶ ἀνάρμοστον καὶ δι' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ὡς ἐκ τῆς μεγάλης περιουσίας των ἂνευ στενοχωρίας κατορθοῦντας νὰ τὴν ἐξασκῶσιν, ὑποχρεούμεθα νὰ στιγματίσωμεν καὶ νὰ καταδικάσωμεν, καθ' ἃ ἀντιστρατευομένη πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ ἐκθέτουσαν ἡμᾶς εἰς τοὺς δεινότερους τῶν κινδύνων.

B'

Ἡ πολυτέλεια ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ ἀνεπτύχθη πρόωρος καὶ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς, μεθ' ὅσης οὐδὲν ἕτερον μᾶλλον συμφωνότερον πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἡμῶν εἰσήχθη ἔξωθεν. Τὸ μικρόβιον μετεδόθη κατὰ τὸ πλείστον διὰ τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων ὁμοεθνῶν νεοπλο-

των, οἵτινες διέσπειρον ἀφειδῶς τὸ χρῆμά των ἐν τῇ ἀφελεστάτῃ ἡμῶν κοινωνίᾳ καὶ διὰ τῆς ἐπιδείξεως καὶ τῆς ἀμέτρου πολυτελείας ἐπεδίωξαν νὰ ἐπιβληθῶσιν ἐν τῷ τόπῳ. Ἡ ἀνύποπτος κοινωνία ἡμῶν ἠνέφξε τοὺς κόλπους εἰς τοὺς ὁμογενεῖς τούτους, οἵτινες ἀπεμιμήθησαν πᾶν τὸ ἐξωτικὸν καὶ τεχνικῶς λάμπον, ἐκ δὲ τῆς συσχετίσεως ἐνεκλιματίσθη παρ' ἡμῖν τὸ γαργαλίζον νόσημα τῆς πολυτελείας. Δὲν εἴμεθα ἐκ τῶν φρονούντων, ὅτι ἐκ τῆς καθόδου τῶν πλουσιῶν ἡμοειδῶν τούτων ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ κακὸν τι παρ' ἡμῖν ἀπεναντίας δισχυρίζομεθα ὅτι πλεῖστα καλὰ ἐπηκολούθησαν. Οὐχ ἦττον ἐκ τῆς ἐπελθούσης ἀμέσως ὅλως παραλόγου ἀπομιμήσεως ταύτης τῶν ἡμετέρων, τὸ κακὸν ἀπειλητικῶς ἐκυκλοφόρησεν. Ἀπεξεδύθημεν τὸν στολισμὸν τῶν οἰκογενειακῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων καὶ ἐπιλήσμονες γενόμενοι τῆς λαμπρότητος παντός συνδεομένου πρὸς τὰ πάτρια, ταχέως ἐμυκτηρίσαμεν τὰ συνδεόμενα καὶ πρὸς αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἱερά ἐκεῖνα λείψανα! Παραλείπομεν δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι νὰ παραλαμβάνωμεν ἐκ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου πᾶν τὸ προοδευτικόν, τὸ ἐπιστημονικόν, τὸ ἐντελές, τὸ σύμφωνον πρὸς τὰς παραδόσεις ἡμῶν καὶ τὰ ἦθη, πᾶν τὸ πρακτικῶς ὠφέλιμον καὶ πᾶν τέλος τὸ χρησίμον, παραδεχόμεθα δ', ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, πᾶν τὸ ἰδιότροπον, τὸ ἀσύνηθες καὶ παράδοξον, πᾶν τὸ ἀποτελοῦν ἀλλαγῆς συνέπειαν στιγμιαίας ἐξάψεως ἀληθοῦς παραφορᾶς, πᾶν τὸ ἐκλαμβανόμενον ὡς προῖον συρμοῦ, εἴτε ἐν τῇ ἐνδυμασίᾳ, εἴτε ἐν τῇ διαίτῃ εἴτε ἐν τῇ συμπεριφορᾷ, εἴτε ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ἀκόμη καὶ ταῖς τέχναις, πᾶν προσέτι τὸ ἐκθαμβοῦν, τὸ ἐκπλήσσειν, τὸ πομπῶδες, τὸ διαφθεῖρον, πᾶν τὸ νόθον, τὸ πομφολυγῶδες καὶ τὸ πρόσκαιρον, πρὸς τὸ ὅποιον ἀτενίζουσιν οἱ ὅμοιοί μας μετὰ θαυμασμοῦ, θεωροῦντες αὐτὸ ὡς τὸ τελείως ἐκπολιτιστικὸν καὶ ὡς τὸ μόνον καὶ ἀληθές γινώρισμα κοινωνικῆς ὑπεροχῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ πρὸς τὴν πολυτέλειαν τάσις ἡμῶν ἀνεπτύχθη ἐκτός τούτου καὶ ὡς ἐκ τῆς μεγίστης δόσεως τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τοῦ εὐφαντάστου καὶ τῆς ματαιότητος, μεθ' ὧν φαίνεται ἡ ἡμετέρα γενεὰ προικισθεῖσα οὐχὶ παρὰ τῆς φύσεως, ἀλλὰ παρὰ τῆς ἐπιπολαιότητος καὶ τῶν κακῶν ἔξεων. Πάντες σήμερον — ἐκτός ὀλίγων ἐξαιρέσεων — ποθοῦμεν νὰ φαινώμεθα ἀνώτεροι τῆς πραγματικῆς ἡμῶν καταστάσεως, εἴτε ὕλικῶς εἴτε ἠθικῶς, καὶ ἐνίοτε φθονοῦμεν τοὺς διακρινομένους ἐπὶ πλούτῳ, ἐπὶ πνεύματι, ἐπὶ κατορθώμασιν, ἐπὶ μορφῶσει ἐπιστημονικῇ ἢ τεχνικῇ, ἐν ᾧ ἀνεχόμεθα τοὺς ἐπιζητοῦντας — ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνεπιτυχῶς — νὰ ἀπομιμῶνται τοὺς διακρινομένους ἐπὶ πᾶσι τούτοις. Ὁ πλοῦτος μάλιστα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ σπάνιον ἐκεῖνο πτηνόν, ὅπερ πάντες,

ἐὰν ἠδύνατο, θὰ ἐπεθύμουν νὰ περιπλέξωσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ παγίδι, διότι δι' αὐτοῦ φρονοῦσι δυνατὴν τὴν ἐν τῷ ματαίῳ τούτῳ κόσμῳ πλήρη εὐδαιμονίαν. Διὸ καὶ οἱ μὲν πλούσιοι ἀεὶ ἀνάγκῃ ἐπιδιώκουσι τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βελτίωσιν τῆς ἑαυτῶν τύχης, ποθοῦντες νὰ ζήσωσιν ὡς ἀληθεῖς μεγιστᾶνες, οἱ δ' ἄποροι, μὴ δυνάμενοι νὰ περιβληθῶσι τὸ ἱμάτιον τοῦ εὐπόρου, δανείζονται καὶ οὗτοι πολλάκις τὸ ἀλλότριον ἐνδυμα, ἵνα φανῶσιν ἀνώτεροι τῆς πραγματικῆς των θέσεως καὶ ἀπατώσιν ὀφθαλμοφανῶς ἑαυτούς, ἐν τῇ ματαίᾳ αὐτῶν προσπαθείᾳ πρὸς ἀπάτην τῶν ἄλλων.

Αἱ περὶ πλοῦτου ἰδέαι αὗται εἰσέδυσαν ἀλληλοδιαδόχως εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς τῶν Ἑλληνικῶν κέντρων τάξεις καὶ λαμβάνουσιν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀναποφεύκτου. Διὰ τοῦτο καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλοτε ἐθεωρεῖτο ὡς πολυτέλεια, ἐκλαμβάνεται σήμερον ὡς ἀπαραίτητος ἀνάγκη. Οὕτως εἰς ἅπαν τὸ ἔθνος ἐπαπειλεῖται καταστροφή, διότι τὸ κατακυριεῦσαν τοὺς πλείστους πάθος τῶν χρηματικῶν κατακτήσεων πρὸς ἄσκησιν ματαίων ἐπιδείξεων, διέφθειρε τὰς πλέον καθαράς καρδίας. Κατήνησε παρ' ἡμῖν δυστυχῶς περὶ οὐδενὸς ἄλλου νὰ σκεπτώμεθα, εἰμὴ περὶ ἐπαρκείας πρὸς ἐπίδειξιν. Οὐκ ὀλίγοι δ' εἰσὶ καὶ οἱ θεωροῦντες τὴν πενίαν ὡς ἀτιμίαν. Ἀδιάφορον διὰ τὸν μέγαν ἀριθμὸν εἶνε, ἐὰν ὑπάρχῃ παρ' ἡμῖν ἐπιστήμονες σοφοί, ἐνδοξοὶ πολιτικοὶ ἢ στρατιωτικοί, ἐνάρετοί τέλος καὶ φιλόνομοι πολῖται· ἀρκεῖ νὰ ὦσι πένητες διὰ νὰ ἀποστρέψωσιν ἀπ' αὐτῶν τὸ πρόσωπον οἱ διεφθαρμένοι τῆς ἐποχῆς μας.

Ἐὰν παρατηρῆται παρ' ἡμῖν σήμερον ἔκλυσις τις τῶν ἡθῶν καὶ προοδευτικῆ πορεία τῆς διαφορᾶς, τὸ τοιοῦτον ὀφείλεται ἀναντιρρήτως εἰς τὴν κακὴν πολυτέλειαν. Ἡ τῶν γυναικῶν κλίσις πρὸς τοὺς ἐπιδεικτικὸς στολισμοὺς εἶνε τὸ ἀγκιστρον, ὅπερ ἡ πολυτέλεια μεταχειρίζεται διὰ νὰ τὰς προσελκύσῃ καὶ τὰς συλλάβῃ. Ἀρκεῖ νὰ γίνηται λόγος περὶ ἐσθῆτων, κοσμημάτων, ποικίλων στολισμῶν, ἵνα κολακεύηται ὁ ἐγωϊσμὸς τῆς γυναικός. Ἀρκεῖ νὰ ἐξαιρηθῇ ἡ ὠραιότης, ἡ χάρις, ἡ νεότης, ἵνα μὴ δύνηται πλέον ἡ γυνὴ νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν γλυκεῖαν ταύτην γλώσσαν. «Ἡ ὑπέροχος πολυτέλεια ἔσχε πάντοτε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διαφθορὰν τῆς γυναικός». Ἀλλὰ τὴν διαφθορὰν ταύτην παρακολουθεῖ βῆμα πρὸς βῆμα ἡ διαφθορὰ τοῦ ἀνδρός καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἐπέρχεται ἡ διαφθορὰ τῶν τέκνων, ἥτις ὡς συνέπειαν συνήθως ἔχει τὴν κατὰπτωσιν τῶν ἐθνῶν.

Γ'

Πάντες ἡμεῖς, ἀπ' αὐτῆς τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἔχομεν ἀναμφι-
βόλως ἀνάγκας τινάς, τὰς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ ἱκανοποιῶμεν ἐν ὄσῳ
ζῶμεν. Ἐκτὸς τῶν ἀναγκῶν τούτων ὑπάρχουσιν ἀκόμη καὶ πάθη τινά,
πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ φύσις μᾶς ἔπλασεν ἐκδότους. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν
ἀναγκῶν τούτων δὲν ἀπολαμβάνει βεβαίως ὁ ἄνθρωπος τῶν πάντων
διὰ τῆς ἀπλουστάτης μόνου τροφῆς, διὰ τοῦ τυχόντος ἱματισμοῦ καὶ
δι' οἰασθήποτε κατασκηνώσεως ἢ κατοικίας. Οἱ ὄροι οὗτοι, ὡς γνω-
στόν, ἱκανοποιῶνται διαφοροτρόπως καὶ ποικιλοτρόπως. Αἱ αἰσθήσεις,
μετὰ τὴν πλήρωσιν τῶν πρώτων ἀναγκῶν, ἐπιζητοῦσιν ἐκάστη ἰδίαν
εὐχαρίστησιν, ἰδίαν τέρψιν, ἡμεῖς δ' οἱ ὑπηρεταὶ τῶν αἰσθησέων μας
ὑπακούομεν τυφλῶς, ἐπιζητοῦντες τὴν ἱκανοποίησιν πάσης νέας παρου-
σιαζομένης ἀνάγκης, πάσης ἰδιοτροπίας καὶ παντὸς νεωτερισμοῦ. Οὐδὲν
νομιμώτερον καὶ εὐλογώτερον τῆς κλίσεως ταύτης τῶν ἀνθρώπων πρὸς
τὸ ὠραῖον, τὸ ὠφέλιμον καὶ τὸ καλόν. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει οἱ ἄν-
θρωποι κατ' οὐδὲν θὰ διέφερον τῶν ζώων. Ἄλλ' ἡ κλίσις αὕτη τῶν
ἀνθρώπων δέον νὰ κρατῆ τὰ λογικὰ ὄρια, διότι ἅμα τὰ ὑπερβῆ, ὅταν
αἱ τάσεις τῶν αἰσθησέων ὑποπίπτωσιν εἰς σφάλματα, ὅταν χρίωνται,
διὰ τοῦ ἐλαίου τῆς ματαιότητος καὶ τῆς κούφης ἐπιδείξεως, τότε πλέον
ἢ καλῶς ἐννοουμένη πολυτέλεια ἀπομακρύνεται τοῦ ἀρχικοῦ τῆς σκο-
ποῦ, καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ταύτην βαδιζοσιν ὁδόν, ἣτις ἄγει εἰς ἀνα-
κόλουθα καὶ ἄτοπα μεγάλης σπουδαιότητος.

Ἐμφανιζομένης τῆς πολυτελείας ἐντὸς τῶν λογικῶν ὁρίων, ἄρχον-
ται οἱ δυνάμενοι ν' ἀσκήσωσιν ταύτην ἐκ τοῦ στολισμοῦ τοῦ ἑαυτῶν ἀτό-
μου, τοῦ ἑαυτῶν οἴκου, τῆς ἑαυτῶν πόλεως, παντὸς τέλος τὸ ὁποῖον
περιβάλλει τὸ ἄτομόν των, καὶ συνεχίζουσιν εἶτα τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν
τῇ ἐρείνῃ τῆς λεπτότητος, τελειότητος καὶ ἐφευρετικότητος καὶ ἐν αὐ-
τοῖς τοῖς ἐλαχίστοις ἀντικειμένοις, τοῦθ' ὅπερ καὶ διαίρει ἐπ' ἄπειρον
τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν χρησίμων καὶ εὐαρέστων πραγ-
μάτων. Καὶ ἐκ τῆς ποικιλίας κυρίως ταύτης παρήχθησαν καὶ ἑτελειο-
ποιήθησαν αἱ θεῖαι τέχναι, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ ἀρχιτεκτο-
νικὴ, ἡ μουσικὴ καὶ αἱ διακοσμητικαὶ τέχναι, αἵτινες χάριν τῶν ἀ-
ναγκῶν τῆς πολυτελείας, μεταμορφοῦμεναι ἐκτὸς τινῶν ἐξαιρέσεων ἀπὸ
αἰῶνος εἰς αἰῶνα, ἀπὸ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνιαυτὸν καὶ πολλάκις ἀπὸ μηνὸς
εἰς μῆνα, ἀποτελοῦσιν ἐκεῖνο, ὅπερ ἡμεῖς ἀποκαλοῦμεν *συρμόν*.

Ἡ μόδα αὕτη, ἣτοι τὸ κοινωνικὸν ἐλατήριον τῶν ἀναιμάκτων μὲν
ἀλλ' ἐπίσης καταστρεπτικῶν θεωρουμένων ἐπαναστάσεων, τῆς ἀδια-

λείπτου ἀστασίας, ὡς δικαιολογίαν πολλάκις προβάλλει τὴν ἀπομά-
κρυνσιν τῆς ἀποτροπαίου καὶ ἐνοχλητικῆς ἐκείνης μονοτονίας. Καὶ βε-
βαίως οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὕας οὐδέποτε θὰ νῦχαριστοῦντο
βλέποντες ἑαυτοὺς καταδεδικασμένους ἐν στασιμότητι, προσήλωμένους
ἐν τῇ προκατακλυσμαίᾳ ἐκείνῃ καταστάσει. Τὸ ὠραῖον μάλιστα φύ-
λον, προικισθὲν παρὰ τῆς φύσεως διὰ τῆς ἐπινοητικῆς καὶ ὄντως τερα-
στίας δυνάμεως τῆς φαντασίας, καθὼς καὶ διὰ τῆς εὐφυοῦς καὶ ἀτε-
λευτήτου φιλαρεσκείας, ἐξέυρε τὸν τρόπον τοῦ μεταβάλλειν τὴν μορ-
φήν καὶ τὸ σῶμα, συχνάκις δὲ βλέπομεν ἐπιτηδεῖαν Γαλάτιδα, γνω-
ρίζουσαν τὰ μυστήρια τῆς ψαλίδος, νὰ μεταμορφῶνῃ σώματα γυναι-
κεῖα παρεμφερῆ πρὸς πῆθους, νὰ τὰ μετατρέπη πρὸς ἄλλα κατ' ὀλίγον
ἀπέχοντα τοῦ σχήματος τῆς κομφῆς καὶ εὐλυγίστου κυπαρίσσου καὶ νὰ
τὰ διαχωρίζῃ διὰ στενωτάτου, ὡσεὶ δακτυλίου, κρίκου. Πολλάκις
ὡσαύτως ἀντελήφθημεν τῆς ἐξειδικιασμένης ἐκείνης Παρισινῆς τέχνης,
διὰ τῆς ὁποίας ἡ καινοτροπία διατάσσει ὅπως, αἱ μητέρες, αἱ σύζυγοι ἢ αἱ
ἀδελφαὶ ἡμῶν φέρωσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ
οὐρανοῦ καὶ τὰ πλείεστα τῶν ἀνθέων, τῶν φυτῶν καὶ τῶν καρπῶν τῆς
γῆς. Τὰς δ' ὀρέξεις ταύτας τοῦ ὠραίου φύλου ἐπέπρωτο ἐν πολλοῖς ν'
ἀκολουθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ἐὰν μὴ διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐπιθυμοῦμεν νὰ κε-
νώμεν τὰ ἡμέτερα βαλάντια, πληροῦντες ἐκεῖνα τῶν προμηθευτῶν μας,
ἐξ ἄπαντος ὅμως διότι ποθοῦμεν ν' ἀποβαίνωμεν ἀρεστότεροι τῷ ὠραίῳ
φύλῳ, ἔστω καὶ διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ματαίων ἀπομιμήσεως.

Ἐν τούτοις οὐδεὶς δύναται νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι αἱ ὀρέξεις αὗται τῶν
ἀνθρώπων συλλήβδην λαμβανόμεναι ἐν πάσῃ τῇ ἰδιοτροπίᾳ των, δὲν
ἐπέδρασαν σπουδαίως ἐπὶ πολλῶν ἐφευρέσεων, δι' ὧν κατέστη ὁ βίος
ἀνετώτερος, καὶ ἐπὶ τῶν πλείστων ὠραίων τεχνῶν, αἵτινες δὲν θὰ ἐξι-
κνοῦντο εἰς τὸ σημερινὸν ὕψος, ἐὰν μὴ ἡ πολυτέλεια ἀνεμιγνύετο, διὰ
τοῦ πλοῦτου παρέχουσα τὴν ἀναγκαίαν ὄθησιν. Μὴ λησμονῶμεν δ' ὅτι
αἱ ὠραῖαι τέχναι εἶνε κόσμημα τῶν ἐθνῶν, ἐξασφαλίζον αὐτοῖς δόξαν
διαρκεστέραν καὶ εὐγενεστέραν ἐνίοτε ἐκείνης τῶν μαχῶν. Τοιοῦτοτρό-
πως ἡ καλὴ πολυτέλεια βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐλάμβανε σπου-
δαίας διαστάσεις παρὰ ταῖς πεπολιτισμέναις κοινωνίαις καὶ προϊόντος
τοῦ χρόνου συνεχέετο μάλιστα αὕτη μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Πᾶσα κοι-
νωνία ἀφικνουμένη εἰς ὀρισμένον σημεῖον ἀναπτύξεως, ἐπιζητεῖ νὰ μὴ
τυρβάξῃ πλέον ἐν τῷ γνωστῷ τετριμμένῳ βίῳ, ἀλλ' ἐπιποθεῖ, ὡς προ-
είπομεν, ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἀναγκῶν τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν καὶ τὴν
πάντοτε ἐπὶ τὰ κρείσσω μεταβολὴν τῶν βιωτικῶν ὄρων. Ἐκπολιτιζο-
μένων τῶν κοινωνιῶν, καὶ ἡ πολυτέλεια ἐπέκτείνεται. Δύνανται κατὰ

τὸ δοκοῦν νὰ καταδικάζωσιν ἔνιοι τῶν φιλοσοφούντων τὸν πολιτισμὸν ὡς ἀνηθικότητος μετέχοντα, πιθανὸν νὰ ἐφευρίσκωσι καθ' ἑκάστην νέα ἐναντία ἐπιχειρήματα. Ταῦτα δὲν δύνανται νὰ ὦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ μόνον φαινομενικά. Εἰς τὸ βάθος διαυγαστάτη κεῖται ἡ ἀλήθεια, ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων ἀρετῶν, τὰς ὁποίας ὁ πολιτισμὸς ἐξευρίσκει καὶ ἀναπτύσσει. Ὁ πολιτισμὸς, ἐν τῇ εὐρείᾳ τῆς λέξεως σημασία οὐδὲν ἄλλο εἶνε, εἰ μὴ ἀνάπτυξις διανοητικῆ, ἠθικῆ καὶ ὑλικῆ. Πᾶν τὸ τέλειον σήμερον ἐν ἐπιστήμασι, βιομηχανίᾳ καὶ ταῖς τέχναις εἶνε προῖον πολιτισμοῦ, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ πολυτελείας. Ἐὰν δ' ἐν τισι παροδικαῖς ἐποχαῖς, ἢ ἐν παρακμῇ εὐρισκομέναις κοινωνίαις, ἐχώρησαν καταχρήσεις, εἰς τοῦτο δὲν πταίει οὔτε ὁ πολιτισμὸς οὔτε ἡ καλῶς ἐννοουμένη πολυτέλεια. Σημειωτέον μάλιστα ὅτι ἡ κακῆ πολυτέλεια δὲν ἀναμένει τὴν παρουσίαν τοῦ πολιτισμοῦ ὅπως ἐκδηλωθῆ. Στρέψωμεν τὸ βλέμμα ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν· δὲν θὰ λάβωμεν βεβαίως ἀνάγκην μεγεθυντικοῦ φακοῦ διὰ νὰ ἴδωμεν τὴν πολυτέλειαν διεσπαρμένην καὶ ἐκεῖ ὅπου ὁ ἀληθὴς πολιτισμὸς δὲν εἰσεχώρησε δυστυχῶς ἀκόμη. Καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ἐὰν ἀνασύρωμεν τὴν ἄκραν τοῦ πέπλου, θ' ἀντιληφθῶμεν τὰς ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν παραλόγων ἐπιδείξεων γενομένης καταχρήσεις, τὰ ἐκ τῶν ὑπερμέτρων ἐφ' ἃ μὴ δεῖ δαπανῶν ἐπακολουθοῦντα ἄτοπα, αὐτὸν τέλος τὸν ἐκ τῆς συμπαρομαρτούσης ἀνηθικότητος ὑφιστάμενον κίνδυνον.

Τὴν κακὴν ταύτην πολυτέλειαν πρέπει νὰ προσπαθῆσωμεν πάντες νὰ ἄρωμεν ἐκ μέσου, κτυποῦντες ταύτην κατὰ κεφαλῆς. Διὰ τὴν ἄλλην, τὴν τῶν εὐπόρων, ἄς μὴ φροντίζωμεν ὑπὲρ τὸ μέτρον. Ἐὰν αὕτη καθιστᾷ τὴν ζωὴν αὐτῶν μᾶλλον εὐχάριστον καὶ γλυκεῖαν, δὲν ἀντιστρατεύεται τοσοῦτον πρὸς τὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ συμπράττει μετ' αὐτῆς δίδουσα χεῖρα βοήθειας πρὸς περιθαλψιν τῶν ἀπόρων καὶ πρὸς μεγαλύτεραν ἄνεσιν τῶν ἐργαζομένων. Διὸ καὶ πάνυ ὀρθῶς ὁ Μοντέσκιος ἐφρόνει ὅτι, ἐπειδὴ αἱ περιουσίαι εἰσὶν ἀνίσως διανεμημέναι, ἀναγκαίως ἡ πολυτέλεια καθίστατο ἀναπόφευκτος, διότι, ἐὰν οἱ πλούσιοι ἔκλειον ἐρμητικῶς τὰς θυρίδας τῶν χρηματοκιβωτίων των, οἱ ἄποροι θ' ἀπέθνησκον ἐξ ἀσιτίας. Ὁρθὸν μάλιστα θὰ ἦτο, προσθέτομεν ἡμεῖς, ἡ παρὰ τῶν εὐπόρων ἐξασκουμένη πολυτέλεια νὰ ἐπετείνετο ἀναλόγως τοῦ πλοῦτου αὐτῶν· ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ ὑπῆρχεν ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἀνοήτων, οἵτινες ζητοῦσιν ἐν παντί καὶ πάντοτε ν' ἀπομιμῶνται ἐκείνους, τοὺς ὁποίους εἶνε ἀδύνατον διὰ τῶν πραγμάτων ν' ἀπομιμηθῶσιν.

Ἡ εἰς τὰ εἶδη τῆς πολυτελείας ἄλλως τε διαθέσις τοῦ περισσεύοντος χρήματος, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀντιστρατευομένη εἰς τὰς ἀρ-

χὰς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Οὐδεὶς βεβαίως ὑπάρχει ὁ ἀντιλέξων εἰς τὸ ὅτι δυνάμεθα νὰ ζῶμεν, καὶ νὰ ζῶμεν μάλιστα ἀξιόλογα, ἄνευ κοσμημάτων καὶ μεταξωτῶν ἐνδυμάτων, χωρὶς νὰ περικυκλώμεθα ἀπὸ σπάνια ἀντικείμενα κομψοτεχνημάτων, χωρὶς νὰ συχνάζωμεν τὰ τερπνὰ καὶ πολλακίς ὠφέλιμα θεάματα, οὔτε νὰ ἐπιχειρῶμεν τὰ εὐάρεστα καὶ ψυχαγωγὰ ταξείδια· ἀλλ' ὅταν οἰκονομικῶς ἐξετασθῆ τὸ ζήτημα, θὰ γνωσθῆ ὅτι πάντα ταῦτα εἰς οὐδὲν ἕτερον χρησιμεύουσιν, εἰμὴ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ περισσεύοντος χρήματος πρὸς παροχὴν ἐργασίας εἰς τὸν πέννητα ἐργάτην ἢ τὸν ἐπιτήδειον καλλιτέχνην. Διότι, ναὶ μὲν οὐδὲν προσθέτουσι τὰ κοσμήματα τιθέμενα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τῶν χειρῶν ἢ τοῦ τραχήλου, οὐδὲ προφυλάττουσι τὰ τρίχαπτα καὶ ἡ μέταξα τὸ σῶμα καλλίτερον τῶν μαλλίνων ἢ βαμβακερῶν ὑφασμάτων, οὔτε τὸ ἐκ γνησίας καὶ πολυτίμου ὀπτῆς γῆς πινάκιον καθιστᾷ τὸ ἐδεσμα ἢ τὸν καρπὸν εὐχυμότερον, οὔτε ἡ κρυσταλλίνη φιάλη μεταβάλλει τὸ ὕδωρ τῆς πρωτευούσης ἐξ ἀκαθάρτου εἰς διαυγές, οὔτε αἱ τῶν γνωστῶν ζωγράφων εἰκόνες ἢ τῶν ἐξόχων γλυπτῶν τὰ ἀγάλματα, ἢ καὶ αὐτὰ τὰ ἀναπαυτικά καὶ ὠφέλιμα ταξείδια θεωροῦνται ἀναγκαῖα ὅπως ζῆσις τις ἐπαρκῶς καὶ ἀνέτως, ἀλλὰ πάντα ταῦτα τυγχάνουσιν ἀπαραιτήτητα διὰ τὸν εὐπορον, ὅστις διὰ τῶν ἀφθόνων μέσων αὐτοῦ πλουτίζων τὸ καλλιτεχνικὸν του τάλαντον μεταβάλλει πολλακίς τὸν ἴδιον οἶκον εἰς φαντασμαγορικὸν μουσεῖον, πλήρες ἐκλεκτῆς καλλιτεχνίας καὶ σπανίων κομψοτεχνημάτων τοῦ κόσμου παντός. Καὶ εἶνε ἀναπόφευκτον διὰ τὰς κοινωνίας, ἐν ταῖς μεγαλουπόλεσι κυρίως, ἔνθα συνήθως οἱ πλούσιοι διάγουσι τὸν βίον, νὰ ὑπάρχωσιν, ἐκτὸς τῶν ἡγεμονικῶν ἀνακτόρων, καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐκεῖνα μαρμαρίνα ἰδιωτικὰ μέγαρα τὰ πλήρη λεπτεπιλέπτων ἐπίπλων, πλουσιῶν χνουδῶν ταπήτων, πολυτίμων σινικῶν καὶ ἰαπωνικῶν ἀγγείων, εἰκονογραφημάτων καὶ ἀγαλμάτων, συλλογῶν σπανίων Ἑλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων, πλουσιῶν βιβλιοθηκῶν κτλ., διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι διασφύζεται τοιοῦτοτρόπως ἡ τῆς τέχνης ἐντέλεια, παρέχεται ἀφ' ἑτέρου τοῖς ἐργαζομένοις εὐχερὲς τὸ μέσον τῆς ὑπάρξεως.

Ἄλλως τε, ποῖον ἄρα γε τυγχάνει τὸ ἱερώτερον δικαίωμα παντός ἀνθρώπου, ἐὰν μὴ ἐκεῖνο δι' οὗ ἕκαστος ἐργάζεται καὶ προσπαθεῖ νὰ βελτιοῖ τὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐν γένει καὶ νὰ διαθέτῃ τὴν περιουσίαν του κατὰ τὸ δοκοῦν ἄνευ βλάβης ἑτέρου; Εἰς τίνα καὶ παρὰ τίνας ἐδόθη τὸ δικαίωμα ν' ἀποκληρώσῃ ὀλόκληρον λαὸν τοῦ προνομίου, τὸ ὁποῖον τῷ ἐδόθη παρὰ τῆς φύσεως, ὅπως ἢ ἀπόλυτος κύριος ἐν τῷ οἴκῳ του, ὅπως διακοσμῆ τοῦτον συμφώνως τῇ ὀρέξει αὐτοῦ, ὅπως ἐνδύη

ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν ἀναλόγως τῶν μέσων καὶ τῆς φιλοκαλίας του, ὅπως τρώγη τὰ φαγητὰ τῆς ἰδιοτροπίας τοῦ στομάχου του καὶ τέλος διαθέτῃ ὅπως κάλλιον τῷ φαίνεται τὴν περιουσίαν του, τὴν ὁποίαν πολλάκις ἐν μέσῳ ἀγῶνων καὶ στερήσεων ἀπέκτησεν, ἵνα δυνηθῇ μίαν ἡμέραν νὰ ποιήσῃ τὴν νομιζομένην παρ' αὐτοῦ ὡς καλὴν χρῆσιν ;

Ἐναντίον τῶν φυσικῶν τούτων κανόνων ἀνεπιτυχῶς πάντοτε ζητοῦσι νὰ ἀντιστρατεύωνται οἱ ὁπαδοὶ τῶν ἐσφαλμένων θεωριῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζονται ὅπως ἰσχυρισθῶσιν ὅτι ἡ πολυτέλεια διαφθερίζει παντοῦ καὶ πάντοτε τὰ ἦθη καὶ ἐστὶ δικαίωμα τῆς πολιτείας εἶνε νὰ θέτῃ φραγμοὺς εἰς τὰ ἐκ ταύτης αἴτια τῶν ἀτόπων. Μεθ' ὅσα καὶ ἐὰν δισχυρίζονται οἱ φιλοσοφούντες οὗτοι οἰκονομολόγοι, ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ πιστεύωμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι ἡ λελογισμένη πολυτέλεια, ἡ σωφρόνως ἐξασκουμένη, ὑπὲρ ἧς καὶ ὑπερεμαχῆσαμεν, δὲν ἐπιβαρύνει εἰ μὴ τοὺς δυναμένους νὰ βαστάσωσι τὰ ἐκ ταύτης βάρη, ἡ δὲ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν, ὅταν διεσπαρμένη τυγχάνῃ ἐν τινι κοινωνίᾳ, ἔχει συνήθως ὡς αἴτιον τὴν ἀεργίαν καὶ τὴν ἀπομίμησιν τῆς πολυτελείας παρὰ τῶν ἀδυνατούντων νὰ ἐξασκῶσι ταύτην, ἣν ἡμεῖς παρεδέχθημεν ὡς ἐγκληματικὴν καὶ συνεπῶς κατεδικάσαμεν.

Δ'

Πᾶσα πολυτέλεια, ἀντιστρατευομένη πρὸς τὴν ἠθικὴν, τὴν φιλοκαλίαν καὶ τὴν εὐπρέπειαν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βλαβερὰ καὶ κακὴ. Πολυτέλεια δὲν εἶνε ἡ χρῆσις τῶν περιττῶν, ὡς εἶπόν τινες, διότι ἡ χρῆσις αὕτη ἐν τῇ γενικωτέρᾳ αὐτῆς ἐννοίᾳ λαμβανομένη, εἶνε πάντοτε σχετικὴ. Ἀντικείμενον περιττὸν διὰ τὸν μὲν, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ χρήσιμον δι' ἕτερον. Διὰ τοῦτο οἱ ἠθικολόγοι ὑπέπεσον εἰς μέγα σφάλμα καταδικάσαντες ἀνεπιφυλάκτως τὴν πολυτέλειαν. Ἡ καταδικὴ αὕτη ὑπὸ ἔποψιν οἰκονομικὴν εἶνέ τι τερατώδες, διότι πᾶν πρᾶγμα δύναται ν' ἀποτελῇ ἀντικείμενον πολυτελείας, κατὰ τὰς ἐποχάς, τὰ ἦθη καὶ τὰς περιστάσεις. Οὕτω κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα, αἱ θερμάστραι ἐθεωροῦντο ἀντικείμενον μεγάλης πολυτελείας, ὡσαύτως δὲ αἱ στρωμνὰ καὶ αἱ κλῖναι. Ὄταν ἡ περὸν ἀνεπλήρου τὸ ἔργον τῶν δακτύλων, ἐθεωρήθη παρὰ τῶν ἠθικολόγων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς μέσον διαφθορᾶς. Ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους ὁμως ἐπιζητουμένης τῆς καταδικῆς τῆς πολυτελείας, ἐπέρχεται φυσικῶς ἀναστροφή παντός θεσμοῦ καὶ ὁ πέλεκυς φοβερός καταφέρεται ἐναντίον τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας, τῶν τεχνῶν, τοῦ ἐργαζομένου τέλος λαοῦ.

Ἡ πολυτέλεια εἶνε βλαβερὰ ὅταν διευκολύνῃ τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰς κακίας καὶ τὰ ἐλαττώματα. Τοιαύτη δ' εἶνε ἡ πολυτέλεια ἣτις γεννᾷ ἀνάγκας ἐπιπλάστους, ἣτις μεγαλοποιεῖ τὰ χρήσιμα τῷ βίῳ, ἣτις ἀποτρέπει τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προορισμοῦ των τοὺς πολλοὺς, ἣτις ἀκοκαθιστᾷ ἄσκοπον, ἀνόητον, καὶ ἐξολοθρευτικὸν μεταξὺ τῶν πολιτῶν συναγωνισμόν, ἣτις ἐπὶ τέλους μάτην ζητεῖ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς πολλοὺς πρὸς τὸ σημεῖον τῆς εὐδαιμονίας, τὸ ὁποῖον ἀδύνατον εἶνε νὰ πλησιάσωσιν οἱ τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀναλαμβάνοντες. «Σάκκος κενὸς ἀδύνατον νὰ μένῃ ὄρθιος» ἀνὴρ δὲ δαπανῶν πλείονα τῶν ἐσόδων ἀδύνατον νὰ τερματίσῃ καλῶς τὸν βίον. Παρ' ἡμῖν ὁ ἀριθμὸς τῶν πλείονα δαπανῶντων τοῦ εἰσοδήματός των εἶνε μέγας, καίτοι μεγαλείτερος τῶν πασχόντων ἐκ πυρετοῦ χρηματιστικοῦ, πυρετοῦ τῶν ἡδονῶν, πυρετοῦ τῶν συρμῶν, πυρετοῦ ἀναζητούντος πᾶν τὸ διαλάμπον καὶ πᾶν τὸ πιθηκίζον. Πάντες οὗτοι εἰς πᾶσαν στιγμὴν καταπονοῦσι τὴν διάνοιαν μὲ τὴν ἐξέυρεσιν τοῦ τρόπου, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ κερδήσωσιν εὐχερῶς καὶ τὸ χεῖριστον ἀκόπως. Διὸ καὶ βλέπομεν παρ' ἡμῖν οὐχὶ σπανίως δημοσίους λειτουργοὺς σφετεριζομένους τὸ δημόσιον χρήμα, ὑπαλλήλους ἐμπορικῶν καταστημάτων ἐξαφανιζομένους μετὰ τοῦ εἰσπραχθέντος χρήματος διὰ λογαριασμὸν τοῦ κυρίου των, ἀξίωματικους τοῦ στρατοῦ ἐλλειμματίας, πλείστους δὲ ἄλλους καταχρωμένους ποικιλοτρόπως, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ ζητούντας νὰ ἐπουλώσωσι τὰς ἐκ τῆς σπατάλης ἀνεωχθείσας πληγὰς ἐν τῷ οἴκῳ των. Πάντα τ' ἀτοπήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα πολλάκις καὶ ὡς ἐγκλήματα παρουσιάζονται, κυρίως ὡς ἀφορμὴν ἔχουσι τὴν κακὴν πολυτέλειαν. Τὴν Ἑλλάδα τῆς σήμερον χαρακτηρίζει ἡ πτωχαλαζοεῖα. Ἡ ἐπὶ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης στηριζομένη ἐπίδειξις αὕτη κατατρώγει ὡς ὁ σάραξ πᾶν ὅ,τι ἠθικὸν καὶ ὑγιὲς περιλαμβάνει ἡ κοινωνία. Δὲν λέγομεν δὲ τι νέον ἀναφέροντες ὅτι ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν ἐνδεεῖς ἀλλ' ἐντιμοὶ οἰκογενειάρχαι, οἵτινες νομίζουσι τὴν θέσιν των ἐξευτελιστικὴν, διότι τὰ μέσα αὐτῶν δὲν τοῖς ἐπιτρέπουσι ν' ἀπομιμῶνται τοὺς εὐπόρους. Καὶ καθίστανται γελοῖοι αὐτοὶ οἱ ἄνευ περιουσίας, ἄνευ φιλοκαλίας, ζητούντες, χάριν ἰκανοποιήσεως κούφων ἰδεῶν ματαιότητος, ν' ἀπομιμηθῶσι τοὺς ἐκ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς θέσεώς των δυναμένους νὰ ζήσωσι πολὺ ἀνετώτερον καὶ πολυτελέστερον βίον· διότι μία ἐκ τῶν ἐλεεινοτέρων καὶ ἐξευτελιστικωτέρων θέσεων, τὰς ὁποίας γνωρίζει ἡ νεωτέρα κοινωνία, εἶνε ἐκείνη ἣν πλάττουσι τινες, πτωχοὶ βεβαίως κατὰ τὸ θυλάκιον καὶ τὸ πνεῦμα, οἱ ὁποῖοι στερούμενοι θάρρους ὅπως διὰ τῆς ἐργασίας των καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως προσπορίσωσιν εἰς ἑαυτοὺς τὰ πρὸς

τὸ ζῆν ἀνέτως, ἀξιοῦσι νὰ βιώσωσιν ὅπως οἱ διακρινόμενοι ἐπὶ περισσεΐα ! Καὶ χάριν τούτου εἰς τίνας ἐξευτελισμοὺς δὲν ἐκτίθενται οἱ δύστηνοι ! Ἐἴς τίνας ταπεινώσεις δὲν υποβάλλονται ἐνώπιον τῶν τοκογλύφων καὶ τῶν δικαστικῶν κλητῆρων ! Πάντες γνωρίζομεν τοὺς σεβραοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους παρακολουθεῖ ἡ λήξις χρεωστικοῦ γραμματίου. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν πολλοὶ, οἱ ὅποιοι τὴν ἐπιούσαν χορευτικῆς τινος ἐσπερίδος, (ἧς ἴσως θὰ ἐξῆρην ὁ φίλτατος ἀρχισυντάκτης τῆς «Νέας Ἐφημερίδος») μεταβαίνουνσι παρὰ τῷ προμηθευτῇ των καὶ παρακλητικῶς ἐκλιπαροῦσι τὴν χορήγησιν καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἡμέραν τροφίμων, διότι τίς οἶδεν ἐὰν τὸ ὑπάρξαν τὴν προτεραιάν χρηματικὸν ποσὸν δὲν διετίθη εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς ἐνδυμασίας τῆς συζύγου ἢ τῆς θυγατρὸς ! Διὰ πολλοὺς ἐκ τῶν οἰκογενειάρχων τούτων τὸ ἔτος ἀποτελεῖται πολλάκις ἀπὸ τεσσαρακοστῆν καὶ μόνον, νηστεία δὲ διαρκῆς ἐπὶ πολλῶν ἀναγκαίων καὶ ὠφελίμων τῇ ὑγείᾳ πληροῖ τὸν βίον. Ὁ ποιῶντος βίος καθίσταται ἀβιώτος. Ἡ ἡσυχία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς εὐλόγους ἰδιοτροπίας τοῦ παντοπώλου, τοῦ ἰδιοκτῆτου τῆς οἰκίας, τοῦ ἐμπόρου τῶν νεωτερισμῶν, τῆς ραπτρίας καὶ τῶν ἄλλων ὀχληρῶν. Πάντα δὲ ταῦτα συμβαίνουνσι ὅπως ἀπατηθῆ ὁ πλησίον καὶ διὰ νὰ υποθέτωσιν οἱ ἀπομιμηταὶ οὗτοι ὅτι εἶνε εὐχερὲς τὸ νὰ προβάλλῃ τις ἀξιώσεις στηριζομένης ἐπὶ πραγματικῆς φρεναπάτης.

Καὶ δεχόμεθα βεβαίως ὅτι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι δαπανῶσι πολλά, ἄγονται πρὸς τὴν ἐργασίαν εὐκολώτερον καὶ κερδαίνουνσι πλείω, ἀλλ' ἀδύνατον νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ κερδαίνῃ τις πολλὰ ἄνευ φειδοῦς καὶ ἀποταμιεύσεως, συνεπῶς μακρὰν μερικῶν λελογισμένων στερησεων. Ἐπειδὴ δ' ὑπάρχει παρ' ἡμῖν τάξις τις, ἣτις δὲν στέργει νὰ υποβληθῆ εἰς τὰς λελογισμένας ταύτας στερήσεις καὶ ἡ ὁποία ἐπιζητεῖ ἐν παντὶ καὶ πάντοτε ν' ἀπομιμητῆται τοὺς εὐπόρους, ἔννοεῖ δ' ἄνευ ἐργασίας νὰ ἱκανοποιῆ τὰς παραλογωτέρας τῶν ἀπαιτήσεων, διὰ ταῦτα παρατηρεῖται καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ἐν πολλοῖς διαφθορὰ τῶν χαρακτῆρων, ἡ δολιότης, ἡ ἀπάτη, αἱ κλοπαὶ καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, δι' ὧν πάντων ἀποτελεῖται ἐν μέρει ἡ κρατοῦσα παρ' ἡμῖν ἀνάμικτος τῶν κοινῶν πραγμάτων κατάστασις. Ἡ ἐμφάνισις τῆς βλαβερᾶς πολυτελείας ἐν τινι κοινωνίᾳ συνδέεται πάντοτε μετὰ τῆς καταπτώσεως τῶν κοινωνικῶν ἠθῶν, καθὸ προξενούσα κυρίως τὰς μεγαλειτέρας καταστροφὰς παρὰ ταῖς οἰκογενείαις. Οἱ κομψοὶ νέοι τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ αἱ λαμπραὶ τὴν περιβολὴν νεάνιδες τῶν Φαληρικῶν ἀκτῶν μίαν καὶ μόνην ἐπιθυμίαν κυκλοφοροῦσιν ἐν τῇ διανοίᾳ, πῶς δῆλα δὴ νὰ

ἀπατήσωσι τοὺς πολλοὺς καὶ νὰ νομισθῶσιν ὅτι κατέχουσι θέσιν καλλιτέραν οικονομικῶς τῆς πραγματικῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σπατάλη ἐν τῇ περιβολῇ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐπιδείξεσιν ὁσημέραι αὐξάνει, κραταιοῦται δ' ἡ ἐλπίς ὅτι τὰ ἀθροιζόμενα ἐπὶ τῆς ῥάχεως βαρύτερα χρέη θὰ δυνηθῆ νὰ ἐλαφρύνῃ ἡ δύσμοιρος προῖξ. Μὴ ἀναζητῶμεν λοιπὸν τὴν παρ' ἡμῖν τηρουμένην ἐλάττωσιν τῶν γάμων εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐργασίας, ὡς ἰσχυρίσθησάν τινες ἐν τῷ τύπῳ πρό τινος, ἀλλὰ ζητήσωμεν ταύτην εἰς τὴν παρ' ἡμῖν βασιλείαν τῆς βλαβερᾶς πολυτελείας. Καὶ ὄντως μετὰ τῆς ἐλάττωσεως παρ' ἡμῖν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γάμων καὶ τῆς πρὸς τὰς ὑπερβολὰς ἐκτροπῆς τῶν ὀρέξεων, ἢ τῆς πολυτελείας, ὑπάρχει στενώτερος δεσμός, ἢ πρὸς τὴν γνωστὴν θεωρίαν τοῦ Μάλθου. Ὁ βίος σήμερον κατῆντησε δυσχερέστατος πανθομολογουμένως. Πλείστα ἀναγκαῖα ἡμῖν πράγματα ὑψώθησαν ἐν ταῖς τιμαῖς, διότι ζήτησις περιωρισμένη ἄλλοτε κατῆντησε σήμερον γενική. Αἱ δ' ἀπαιτήσεις πρὸς τὴν ἀπολαυστικὴν πολυτέλειαν τυγχάνουσι τὸ κύριον αἷτιον τῶν ὑφισταμένων δυσχερειῶν πρὸς σύναψιν τῶν γάμων. Καὶ ἀποτροπιάζονται οἱ πολλοὶ τὸν γάμον οὐχὶ ἐξ ἄλλων λόγων, ἀλλ' ἐκ τῶν βαρῶν τῆς οἰκογενείας. Δὲν εὐρισκόμεθα πλέον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Φραγκλίνου, ὅστις ἐφρόνει ὅτι χρειάζονται πολὺ πλείοτερα διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τιμίαν κακὴν ἔξιν, παρὰ διὰ νὰ θρέψῃ πολλὰ τέκνα. Ἡ ἀνατροφή τῶν τέκνων σήμερον στοιχίζει πολλὰ καὶ κατόρθωμα τῶν γονέων κατῆντησε νῦν νὰ θεωρῆται ἡ ἀπόκτησις ὀλιγωτέρων τέκνων, ἐναντίον τῶν κοινωνικῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν ἰδεῶν. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν ὑποκινούντων τὰ ζητήματα ταῦτα ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐπιφέρωσι ποιᾶν τινα θεραπείαν, ἄς μὴ τρέφωσι ματαίως ἐλπίδας ὅτι θὰ ἐξοστρακίσωσι τὴν κακὴν ταύτην πολυτέλειαν, τὴν διαφθείρουσαν τοὺς χαρακτῆρας καὶ καταστρέφουσαν τὰς ψυχὰς, ἐὰν μὴ παραδεχθῶσι καὶ διδάξωσιν εἰς τοὺς πολλοὺς τὰς ὑγείας ἐκείνας οικονομικὰς ἀρχὰς, δι' ὧν διεγείρεται ὁ πρὸς τὴν ἐργασίαν ἔρωσ καὶ ἡ διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς φειδοῦς παραγωγὴ τοῦ κεφαλαίου.

Ε'

Κατεστήσαμεν ἤδη γνωστὰ τὰ ἐκ τῆς πλημμελοῦς πολυτελείας ἐπερχόμενα δεινὰ, τὰ ἐπαπειλοῦντα πολλάκις τὴν ὅλην οἰκονομίαν μιᾶς χώρας. Ἀπεδείξαμεν ὅτι, ὁσάκις ἡ πολυτέλεια κατακτᾷ πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις καὶ προκαλῆ διὰ τῆς ἀπομιμήσεως καὶ αὐτὰς τὰς κατωτάτας εἰς σπατάλην παντὸς κερδαινομένου, ἔστιν ὅτε μάλιστα καὶ περιπλέον πάντων τῶν κερδαινομένων, τότε λαμβάνει τὰς διαστά-

σεις δημοσίου κακοῦ, διότι παρακωλύει τὴν φειδῶ ἐν γένει καὶ τὴν ἀποταμίευσιν, διαφθείρουσα καὶ ἐξολοθρεύουσα τὴν πρώτην ἀρετὴν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου : τὴν οἰκονομίαν τοῦ οἰκογενειάρχου.

Μένει νῦν νὰ ἐρευνήσωμεν τὸ ζήτημα, δι' οὗ ἔσεται δυνατόν νὰ μετριάσωσι τὰ ἐκ τῆς πολυτελείας ἄτοπα καὶ νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐκ τοῦ κακοῦ ἀνακούφισις.

Εὐτυχῶς διὰ τὴν χώραν ἡμῶν μεθ' ὅλας τὰς κατακτήσεις, τὰς ὁποίας ἀπροσκόπτως σχεδὸν ἐπήνεγκεν ἡ πολυτέλεια ἐν τοῖς σημαντικωτέροις Ἑλληνικοῖς κέντροις, ὑπάρχουσιν ἀνώτεροι καὶ σπουδαιότεροι λόγοι πείθοντες ὅτι αἱ κατακτήσεις αὗται δὲν τυγχάνουσιν ἀσφαλεῖς καὶ ὅτι, ἐὰν ἐγκαίρως ἐργασθῶμεν, εὐχερῆς ἀποβήσεται ἡ ἀποτίναξις τοῦ ζυγοῦ ἀπὸ τῶν τμημάτων τῆς χώρας ἐκείνων, ἐνθα οὗτος ἐπεβλήθη.

Τὴν πολυτέλειαν ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν ἀπεδοκιμάσαμεν ἀποκαλέσαντες κακὴν, ἀρκούντως καὶ τελεσφόρως ἀπομακρύνει ἡ ἐργασία, ἡ μεγίστη δύναμις αὕτη καὶ ὁ κυριώτερος πλοῦτος τῶν ἔθνων. Οἱ ἄεργοι, πάντῃ ἀνωφελεῖς διὰ τὸ ἑαυτῶν ἔθνος, καταστρέφουσιν ἐπὶ ματαίῳ τὸν βίον καὶ τὴν διάνοιαν. Πᾶσα ἡ ἐργασία τῶν μὲν εὐπορούντων ἀέργων καταναλίσκεται ἐν ἀηδεστάτῃ ἀνοίᾳ καὶ συγκεντροῦται ἐν τοῖς ἐξερευνητικοῖς συλλογισμοῖς περὶ καλλωπισμοῦ τοῦ ἰδίου ἀτόμου, περὶ θεάτρων καὶ ἐσπερίδων, χορευτικῶν ἢ χαρτοπαικτικῶν, περὶ τέρψεων καὶ πικιλομόρφων ἡδονῶν, περὶ διαφθορᾶς ἐν ἐνὶ λόγῳ τῆς καρδίας. Οἱ εὐποροῦντες ἄεργοι ἐν μόνον ἐπιζητοῦσι : πῶς νὰ μὴ ἐνοχλῶνται ἐν ταῖς ἀπολαύσεσιν αὐτῶν. Αἱ εὐγενεῖς καὶ πατριωτικαὶ ἰδέαι δι' αὐτοὺς εἶνε χίμαιρα, τὸ πᾶν δὲ συγκεντροῦται ἐν τῇ ὕλῃ. Ὁ βίος τῶν οὗτος εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν τῆς κακῆς πολυτελείας βίος. Τῶν δ' ἀπορούντων ἀέργων ἡ σκέψις εἶνε πάντοτε ἐπιβλαβής, περιστρεφομένη εἴτε περὶ τὴν ἀργομισθίαν, εἴτε περὶ τὴν ἐξεύρεσιν πόρων ζωῆς ἀμφιβόλου φύσεως, εἴτε καὶ περὶ αὐτὸ τὸ ἔγκλημα. Ἐὰν ἡ ἡμετέρα κοινωνία παριστᾷ σήμερον θέαμα ἀξιόμειπτον ἐνεκεν τῆς χαλαρώσεως πολλῶν ἠθικῶν συνεκτικῶν ἐλατηρίων, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ λόγου ὅτι τὸ κοινω-νικὸν ἰσοζύγιον διεσαλεύθη, τῶν ὀλίγων μόνον ἐργαζομένων, τῶν δὲ πολλῶν βεβυθισμένων ὄντων ἐν τῇ ἀεργίᾳ. Τὸ ἔθνος ἡμῶν, ἐὰν ἡ ἰσχύουσα φορὰ τῶν πραγμάτων συνεχισθῇ, θὰ δύναται ἴσως νὰ παραβάλληται πρὸς πλοῖον, οὗτινος τὸ φορτίον μετηνέχθη ἅπαν ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς, ἐπαπειλεῖται δ' ἐκ τούτου κίνδυνος καταποντισμοῦ. Διότι κράτος, τὸ ὁποῖον περικλείει ἐν τοῖς κόλποις ἀδιαλείπτως μεγεθυνόμενον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀέργων, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑφίσταται· θὰ παύσῃ τοῦ νὰ παραγάγῃ, συνεπῶς δὲν θὰ εἰσάγῃ, θὰ περιπέσῃ εἰς ἔνδειαν καὶ

μετὰ ταῦτα ὁ ἀδρανῆς αὐτοῦ βίος θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παρά γείτονος ἐπικρατείας ἀπορρόφησιν του.

Μετὰ τὴν ἐργασίαν, ἀπόλυτος ἀνάγκη ὑπάρχει τῆς εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν διδασχῆς τῶν ὑγιῶν καὶ πατριωτικῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἀντικρυς ἀντιτίθενται πρὸς τὴν πολυτέλειαν. Αἱ ὄρθαι καὶ πατριωτικαὶ ἰδέαι τῶν ἐναρέτων πολιτῶν χρησιμεύουσι πάντοτε ὡς φάρμακον δραστήριον κατὰ τῆς νόσου τῆς κακῆς πολυτελείας. Ἄναγκαῖον ὅθεν πάντες οἱ ἐνάρετοι πατέρες νὰ διδάξωσιν εἰς τὰ ἑαυτῶν τέκνα τὸ σέβας πρὸς τὴν θρησκείαν, τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον καὶ τὴν ἐργασίαν, τὴν ὑπακοήν πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὴν τάξιν. Ὅταν τῶν ἐλληνοπαίδων αἱ κεφαλαὶ πληρωθῶσιν ἐκ τῶν ὑγιῶν τούτων ἀρχῶν, ἀφ' ἑαυτῶν τότε οὗτοι θὰ ἐννοήσωσιν ὅτι ἡ ἀπλότης συνδεομένη μετὰ τῆς χάριτος εἶνε πολὺ ἀνωτέρα τῶν πολυτελῶν στολισμῶν, ἐν ᾧ ἀπεναντίας ὅταν αἱ ὕλικαὶ ἀπολαύσεις καταλαμβάνωσιν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν τέκνων μας τὴν θέσιν τῶν πατριωτικῶν ἀρετῶν, τότε δὲν ὑπάρχει ποταπότης ἢ ἐξευτελισμός, τὸν ὁποῖον τὰ τέκνα ταῦτα ἀνδρούμενα δὲν θὰ δύνανται νὰ διαπράξωσι. Λαὸς δ' ἔκδοτος εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τῆς πολυτελείας καθίσταται εὐκόλως ἄστατος καὶ ἐλαφρὸς. Αἱ ἰδέαι του μεταβάλλονται τόσον ταχέως, ὡς ἡ βελόνη τῆς πυξίδος ἐν τεθορυβημένῃ θαλάσσῃ. Ἄντι τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων οἵτινες δύνανται νὰ τὸν διδάξωσι καὶ τὸν καθοδηγήσωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προόδου, προτιμᾷ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὸν διασκεδάζουσι. Τοιοῦτος λαὸς συντόμως ἀπαυδαῖ ἀπὸ πᾶν τὸ περικυκλοῦν αὐτόν. Οὔτε τὸν Θεόν, οὔτε τοὺς νόμους σέβεται καὶ μόνον τὸν πλησίον μισεῖ. Ἄναπνέει ἐν ἀτμοσφαιρᾷ ἀποπνικτικῇ. Ἡ γενικὴ διαφθορὰ θέλει ὅσον οὐπω καταστρέφει καὶ αὐτόν.

Ἐκτὸς τῆς ἐργασίας καὶ τῆς διδασχῆς τῶν ἀληθῶν πατριωτικῶν ἰδεῶν, ἐπεχείρησαν ἐν ἐτέροις κράτεσι διὰ τῶν αὐστηρῶν νόμων ν' ἀπαγορεύσωσι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πολυτελείας. Κάρολος ὁ VIII διὰ διατάγματός του ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν τῶν πολυτίμων ἐνδυμασιῶν, Λουδοβίκος δ' ὁ XII ἀπηγόρευσε διὰ νόμου τὴν χρῆσιν τῶν ἀργυρῶν σκευῶν. Θεωρεῖται παρὰ πολλῶν σήμερον ἐπικίνδυνον τὸ ν' ἀναμιγνύηται τὸ κράτος εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις τῶν πολιτῶν. Ἡ ἐπέμβασις τούτου ἐν τισιν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς πατρικῆς τῶν κυβερνήσεων φροντίδος, ἀποβαίνει ἐν πλείσταις περιστάσεσιν ἀρκούντως ὀχληρά. Εὐκόλον δ' εἶνε νὰ φαντασθῶμεν τί θὰ συνέβαινεν, ἐὰν ἐπετρέπετο ἀκόμη εἰς τὸ κράτος νὰ εἰσέρχεται εἰς τοὺς οἴκους ἡμῶν, νὰ ἐξετάζῃ τί τρώγομεν, πόσα καὶ ποῖα ἐνδύματα περιλαμβάνει ἡ ἱματιοθήκη μας, πόσους ὑπηρέτας ἔχομεν, πῶς διασκεδάζομεν καὶ τὰ παραπλήσια, διὰ τῶν νόμων δὲ ν' ἀ-

παγορεύη πᾶν ὅ,τι θεωρεῖ πολυτελής. Ἡ τυραννία αὕτη θὰ διήρκει βεβαίως ἐπ' ἐλάχιστον, διότι πάντες θὰ προετίμων νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πάτριον, ὅπως διασωθῶσιν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀναιδοῦς ἐπεμβάσεως τῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους, στηριζομένης εἰς νόμους κατὰ τῆς πολυτελείας, οἵτινες θὰ ἐπέβαλλον νὰ μὴ δαπανῶμεν πέραν ὀρισμένου ποσοῦ, θὰ καθόριζον τὸ εἶδος τῶν ἐνδυμάτων μας, θ' ἀπηγόρευον τὴν μέταξαν εἰς τοὺς μὲν καὶ τὰ τρίχαπτα εἰς τὰς δέ, θὰ διέτασσον τὴν διὰ μεμετρημένου ἀριθμοῦ ὑπηρετῶν ἢ ὀρισμένου μεγέθους οἰκῶν πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν μας καὶ ἄλλας τέλους οὐτοπίας ἀσυμβιβάστους μὲ τὴν λογικὴν καὶ τὸ πρέπον.

Οὐχ ἤττον εὐρέθησαν ἐν τισι καὶ παρ' ἡμῖν, ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα, ἀπομιμηταὶ τῆς διὰ νόμου ἀπαγορεύσεως ἢ μετριάσμου τῆς πολυτελείας καὶ ὑπεστήριξαν καὶ παρεδέχθησαν οὗτοι, ἐν τῇ ἐξουσίᾳ εὐρισκόμενοι, ὅτι διὰ τῶν ὑψηλῶν τελωνιακῶν δασμῶν θὰ παρεκωλύετο ἢ πρὸς τὴν πολυτέλειαν τάσις, γνωστοῦ ὄντος ὅτι πάντα σχεδὸν τὰ τῆς πολυτελείας εἶδη ἔξωθεν εἰσάγονται παρ' ἡμῖν. Οἱ πολιτικοὶ ὅμως οὗτοι ἄνδρες ἡμῶν τὰς πεπλανημένας ταύτας οικονομικὰς ἀρχὰς παραλεχθέντες, ἕτερον σκοπὸν δι' ἑτέρου μέσου ἐπεδίωκον. Ἐξ ἐσφαλμένων κίττων ἀναχωροῦντες ἐπεζήτησαν νὰ παραπλανήσωσι τοὺς πολλοὺς καὶ προέβαλον τὸν ἠθικὸν λόγον, ὅπως πράγματι ἐπιτύχωσι τοῦ ἐπιδιωκόμενου ταμειευτικοῦ σκοποῦ. Ἄλλ' ἀντὶ τῆς ματαιοπονίας ταύτης, ὀφείλον οἱ Κυβερνηταὶ ἡμῶν νὰ παρκαλύσωσι τὸ βέβημα, ὅπερ ἔσυρε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ σύρῃ πρὸς τὴν Πρωτεύουσαν καὶ τὰς κυριωτέρας μεγαλουπόλεις τὰ πλήθη, καὶ τὸ ὅποιον συντελεῖ εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῶν βραχιόνων ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν ὑγιῶν στοιχείων ἀφ' ἑτέρου. Καὶ κράτιστον μέσον πρὸς καταπολέμησιν τῶν παραπλησίων τάσεων τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν ἦτο ἡ βελτίωσις τῆς τύχης τῶν πληθυσμῶν τούτων, περὶ ἧς οὐδεμία ποτὲ φροντίς ἐλήφθη. Ἄλλὰ περὶ τῶν παραλείψεων τούτων δὲν δύναται νὰ γείνη λόγος ἐν τῷ ἀναγνώσματι τούτῳ.

Καὶ ὁ Λουδοβίκος XIV, δι' αὐστηρῶν κατὰ τῆς πολυτελείας διαταγμάτων, ἐπεζήτησε ν' ἀνακόψῃ τὸν καταστρεπτικὸν διὰ τὸ βασιλεῖόν του βροῦν τῆς πολυτελείας, ἀλλ' οὗτος ὡς προμετωπίδα τῶν ἰδεῶν του ἔθετε κατὰ κύριον λόγον τὸ *καλὸν παράδειγμα* καὶ ἔλεγε: «Ἴνα ἰσχυροποιήσωμεν τοὺς νόμους ἡμῶν καὶ ἵνα ἐξ αὐτῶν ἐπέλθῃ ἡ κοινὴ ὠφέλεια, ἀναγκαῖον νὰ παρουσιάσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς παράδειγμα, ἐκτελοῦντες πρῶτοι ἡμεῖς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον παραγγέλλομεν. . . » Εἰς ἐπίμετρον μάλιστα τῶν σκέψεων τοῦ λαμπροῦ ἡγεμόνος ἐκείνου ἤρχοντο

αἱ θεωρίαι τοῦ σοφοῦ Ρουσσώ, ὅστις διεκήρυττεν ὅτι: «Δὲν ἐκρίζουται ἢ πολυτέλεια διὰ τῶν ἀπαγορευτικῶν νόμων, ἀλλ' αἴρεται διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν καταστρεπτικῶν ἔξεων τούτων ἐκ τοῦ βάθους τῶν καρδιῶν μας. Ἀπαγορεύειν τι ὅπερ οὐ δέον γενέσθαι, εἶνε μέτρον ἄσκοπον καὶ μάταιον, ἐὰν δὲν ἐπιτυχάνηται συγχρόνως νὰ μισηθῇ τὸ ἀπαγορευόμενον καὶ νὰ περιφρονηθῇ». Καὶ ὄντως ἅμα ὁ πρὸς τὴν πολυτέλειαν βέπων λαὸς βλέπη τοὺς ἄρχοντας του καὶ τοὺς τὰ πρῶτα κατέχοντας ἐν τοῖς κέντροις, ἐν οἷς διάγει τὸν βίον, περιφρονοῦντας τὰς ματαιὰς ἀπολαύσεις ταύτας, δὲν θέλει βεβαίως ἐκδηλώσῃ τὰ ἀπομιμητικὰ αὐτοῦ ἔνστικτα ἐν ζητήμασι πολυτελείας κατὰ τὸ πλεῖστον τῶς ἀνυπάρκτους παρ' αὐτῷ.

Αἱ Κυρίαι τοῦ συρμοῦ πολλὰς πληγὰς ἀνοίγουσι δυστυχῶς εἰς τὰς νεοσυστάτους κοινωνίας. Προφυλαχθῶμεν καὶ ἀπὸ τὰς Κυρίας ταύτας, αἵτινες διὰ τοῦ κακοῦ παραδείγματος γίνονται πρόξενοι μεγάλων καταστροφῶν. Παρὰ ταῖς Κυρίας ταύταις τοῦ συρμοῦ δὲν εὐρίσκει τις συνήθως οὔτε τὴν στοργὴν τῆς συζύγου, οὔτε τὴν ἀγάπην τῆς μητρὸς. Πάντα τὰ ἔνστικτα τῆς γυναικὸς, τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ αἱ τρυφεραὶ κλίσεις ἐξατμίζονται ἐντὸς τῆς πνιγερᾶς ἀτμοσφαιρας τῶν αἰθουσῶν τῶν χορῶν καὶ τῶν παρεισάκτων *five o'clock*. Προφυλάχθητε σεῖς, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν εὐέλπιδα νεολαίαν, ἀπὸ τοῦ νὰ ζητήσητε πλησίον αὐτῶν τὴν ἐπαλήθευσιν τῶν ὀνείρων σας.

Κατὰ καλὴν τύχην, αἱ γλυκεῖαι καὶ σεμναὶ δεσποινίδες, αἱ ἀνατραφεῖσαι ὑπὸ τὴν προστατευτικὴν σκιάν τῆς ἀφθάρτου οἰκογενειακῆς ἐστίας, δὲν ἐλλείπουσι παρ' ἡμῖν. Ἡ καρδιά αὐτῶν κτυπεῖ καὶ δύναται ν' ἀνταποκριθῇ πρὸς τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας σας. Αὐταὶ θὰ ὦσιν αἱ ἀφωσιωμένοι ὑμῶν φίλοι καὶ ἄξιοι σύντροφοι. Εἰς ὑμᾶς τὸ θάρρος καὶ ἡ ἰκανότης νὰ τὰς ἀνακαλύψητε καὶ ταῖς παρουσιάσητε τὰ ἀναγκαῖα προσόντα σας.

Ὅπως ἀποβῇ μάλιστα ἢ διὰ τοῦ παραδείγματος διόρθωσις ἀποτελεσματικωτέρα, δέον τὸ ὠραῖον φύλον νὰ δώσῃ πρῶτον τὸ παράδειγμα τοῦτο. Δι' ὠραίαν καὶ νέαν γυναῖκα ἀπλουστάτη ἐσθῆς χρησιμεύει καλλίτερον διὰ νὰ δείξῃ ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον τὴν νεότητα καὶ τὴν καλλονὴν αὐτῆς, παρὰ τὰ ἄφθονα τιμαλφῇ κοσμήματα, τὰ τεχνιέντως ἐναποθεθειμένα ἐπὶ πλουσίας ἐξ ὀλοσηρικοῦ ἐσθῆτος. Ἐὰν ἡ ἀνθρώπινη μετὰ τῆς ἡλικίας παρῆλθεν, ὁ βαρὺς καὶ πολυτελέστατος στολισμὸς οὐδὲν ἕτερον θὰ ἔχῃ ἀποτέλεσμα, εἰ μὴ νὰ καταστήσῃ προσεκτικώτερον τὸ ὄμμα τοῦ προσεκτικοῦ παρατηρητοῦ πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν κεκρυμμένων ἴσως ἐρειπίων. Ἐὰν δὲ τὴν φυσικὴν ἀσχημίαν ἐπι-

διώκη νὰ ἀντικαταστήσῃ ἡ λάμψις τῶν ἀδαμάντων, τοῦ χρυσοῦ καὶ τῆς μετάξις, τὸ αὐτὸ αὐστηρὸν βλέμμα θὰ προσηλωθῇ βεβαίως—ἐὰν προσηλωθῇ—πολὺ πλεότερον ἐπὶ τῶν πολυτελῶν καὶ σπανίων λίθων, καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς διὰ Παρισινῆς ἐντελείας κεκομμένης ἐσθῆτος, παρὰ ἐπὶ τοῦ δυσειδοῦς προσώπου.

Ἐκ τὰς μητέρας λοιπὸν εἶνε εὐχερέστερον νὰ κηρυχθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ὁ κατὰ τῆς βλαβεραῦς πολυτελείας πόλεμος. Ἄς σκεφθῶσιν αὐταὶ ὅτι ἐν τῇ οἰκογενειακῇ ἐστία εὐρίσκεται ἡ μόνη πραγματικὴ ἀγάπη καὶ ἐν ταύτῃ συναντᾶται ἡ μόνη ἀληθῆς χαρὰ. Ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ πᾶσα μήτηρ ἀνακηρύσσεται αὐτοδικαίως βασίλισσα. Τὰ δὲ μικροσκοπικὰ βασίλεια ταῦτα ἔχουσιν ὡσαύτως τὰς μεγάλας φροντίδας τῶν. Ὅταν αἱ μητέρες ἐν τῷ οἴκῳ φροντίζωσι περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων τῶν, περὶ τῆς ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων διδαχῆς τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν ἐκείνων, αἵτινες θὰ ὦσιν ἄριστος ὁδηγὸς καὶ λαμπρὸν ἐφόδιον τοῦ βίου τῶν παντῶν, ὅταν ἐνσταλαχθῇ παρ' αὐτῶν εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν τὸ φιλανθρωπικὸν αἶσθημα καὶ ῥιζωθῇ ἐν αὐτοῖς ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ὅταν πρὸ παντὸς ἀναζωπυρηθῇ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ ὁ πρὸς τὸν Θεὸν φόβος, πάντα ταῦτα διὰ νὰ ἐπιτευχθῶσιν ἀπαιτεῖται νὰ δαπανηθῇ παρὰ τῶν μητέρων χρόνος πολὺς καὶ κόπος μέγας, διὰ τοὺς ὑποίους ἐλάχισται θὰ ὦσιν αἱ ἐλευθεραὶ στιγμαί, τὰς ὑποίας αἱ μητέρες θὰ ἐξευρίσκωσιν ἵνα καταναλώσωσι διὰ τὸν συρμὸν καὶ τὸν πολυτελῆ ἐν γένει βίον. Ἄλλ' αἱ εὐάρεστοι φροντίδες αὐταὶ καὶ τὰ καθήκοντα τῶν μητέρων παραμελοῦνται, ἄμ' ὡς τὸ μικρόβιον τῆς πλημμυλοῦς πολυτελείας μολύνῃ τὸν νοῦν καὶ ἐν παντὶ ἐπιζητῆται ἡ ἐπίδειξις καὶ ἡ ἀπομίμησις. Τὴν ἐπίδειξιν ταύτην τῆς πολυτελείας διὰ παντὸς θάμποντος ἄς ἀντικαταστήσωσιν ἐν τῷ μέλλοντι αἱ Ἑλληνίδες μητέρες, ὡς ἀντικατέστησε ταύτας ἡ ἐνδοξὸς ἐκείνη μήτηρ τῶν Γράκων, ἥτις, καθ' ἣν στιγμὴν τῇ ἐζήτησεν νὰ ἐπιδείξῃ τὰ πολύτιμα αὐτῆς καὶ πολυτελῆ κοσμήματα, ὠδήγησεν ἐν τῷ μέσῳ τὰ ἑαυτῆς τέκνα.

Ἐπαμ. Ἐμπειροῦκος.

Η ΝΗΣΟΣ ΠΑΤΜΟΣ

Ἐκ προσφάτου βιβλίου περὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, συγγραφέντος ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης κ. Ε. Φ. Τοζερ¹, παραλαμβάνομεν ἐλευθέρως μεταφράζοντες τὰς ἐξῆς καὶ λίαν ἐνδιαφερούσας περικοπὰς περὶ τῆς νήσου Πάτμου, ἣν ὁ συγγραφεὺς ἐπισκέφη πρό τινας :

«Ὁ μεταβαίνων ἐκ τῆς Σάμου εἰς τὴν Πάτμον καταλείπει ἔδαφος κλασικῆς ἀρχαιολογίας, ἵνα ἐπισκεφθῇ ἔδαφος, οὐ τὸ ἐνδιαφέρον εἶνε κατὰ πάντα βιβλικὸν καὶ ἐκκλησιαστικόν. Πρὸ τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς τὸ ὄνομα τῆς Πάτμου ἀπαντᾷ μόνον ἐν τισὶ χωρίοις ἀρχαίων συγγραφέων περὶ τῆς ἱστορίας τῆς, ἐὰν εἶχεν ἱστορίαν, οὐδὲν γινώσκεται. Μόνον ὅτε κατέστη τόπος ἐξορίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, καὶ ὅτε κατέστη θέατρον τῆς ἀποκαλυπτικῆς αὐτοῦ ὄπτασις, προσεῖλκυσε ἀπαξ διὰ παντὸς τὴν προσοχὴν τῆς ἀνθρωπότητος . . .

Μετέβην εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Ἀποκαλύψεως, ὅπερ καταλαμβάνει ὑψηρεφῆ τοποθεσίαν ἐπὶ τοῦ ὄρειου μέρους καὶ κεῖται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ τόπου, ὃν ἡ παράδοσις ὑποδεικνύει ὡς τὸν ἐφ' οὗ ἐγένετο ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου. Ὁ ἐπισκέπτης κατέρχεται ἐν μέσῳ ποικίλων κτιρίων, διὰ πολυαριθμῶν λιθίνων κλιμάκων, ὧν αἱ βαθμίδες εἶνε τεσσαράκοντα. Εἰς τὸ χαμηλότερον σημεῖον, εἰ καὶ εἰς μέγα ἀκόμη ὕψος ὑπεράνω τῆς κοιλάδος, εὐρηται τὸ σπήλαιον, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀποκαλύψεως. Αἱ γυμναὶ πλευραὶ καὶ ἡ στέγη τοῦ σπηλαίου δηλαδὴ εἶνε ἡ ἐκκλησία, καὶ ἔχει μῆκος εἴκοσι δύο ποδῶν, πλάτος δὲ δεκαπέντε. Εἰς τι μέρος τῆς στέγης φαίνεται ῥῆγμα, ἐνθα ὁ βράχος ἐθραύσθη, ὅτε ἡ Ἀποκάλυψις ἤρξατο, ἀπὸ δὲ ἐνδοτέρας τινὸς βωγμῆς λέγεται ὅτι ἡ θεία φωνὴ προήρχετο. Λέγεται προσέτι, εἰς μείζονα βεβαίωσιν τῆς ταυτότητος τοῦ μέρους, ὅτι ὀλίγον κατωτέρω ὑπάρχει ἡ θέσις, ἐφ' ἧς ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐπανεπαύετο.

Ἐχει καὶ τινὰς εἰκόνας ἀξίας μνείας τὸ ἐκκλησιδίον. Ἡ Παναγία μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, προφηταὶ καὶ ἅγιοι εἶνε ἐξωγραφημένοι ἐπὶ δένδρου. Μία εἰκὼν παριστᾷ τὸν Χριστὸν ἐμφανιζόμενον τῷ Ἁγίῳ Ἰωάννῃ, ὅστις κεῖται πρὸ τῶν ποδῶν του ὡς νεκρός. Ὁ Ἰησοῦς κάθηται ἐν τῷ

¹ The Islands of the Aegean, by the Rev. H. F. Tozer, M. A., Oxford 1890.

μέσω ἑπτὰ ἀγγέλων, φερόντων εἰς τὰς χεῖρας των ἑπτὰ ἐκκλησίας, ἐνῶ ἐτέρωθεν λυχνία ἵσταται ἐνώπιον ἐκάστης αὐτῶν. Ξίφος ἐκπορεύεται ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ εἰσὶν ἑπτὰ ἀστέρες, αἱ δύο δὲ κλεῖδες τῆς κολάσεως καὶ τοῦ θανάτου ἐν τῇ ἀριστερᾷ. . . Πρὶν ἢ προβῶ περαιτέρω, ὀφείλω νὰ κάμω μνεῖαν ἔργου ἀσκήσαντος ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν παραδόσεων τῆς Πάτμου—τῶν «Πράξεων τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου»—καὶ ἀποδιδομένου εἰς τὸν Πρόχορον, ἕνα τῶν ἑπτὰ διακόνων. Ἡ ἀφήγησις αὕτη, ἧς τὸ κείμενον παρέχεται πλήρες ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Zahn «Acta Johannis,» ἐγράφη πιθανῶς κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Ἐπὶ τινα χρόνον ἦτο εἰς μεγάλην χρῆσιν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, τὴν δὲ δημοτικότητα αὐτοῦ μαρτυροῦσιν αἱ ἔτι καὶ νῦν σφζόμεναι πολυπληθεῖς αὐτῆς ἐκδόσεις—λατινιστί—σλαβιστί—κοπτιστί καὶ ἄρμενιστί. Περὶ τοῦ ἀποκρύφου χαρακτήρος αὐτῆς οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχη ἀμφιβολία, διότι, ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν ἄλλας ἀποδείξεις, ὁ γράφας διετέλει ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ περὶ τῆς θέσεως, τοῦ μεγέθους, καὶ τῆς φύσεως τῆς Πάτμου. Παριστᾷ αὐτὴν ὡς ἀπέχουσαν ἑνεαήμερον ἀπὸ τῆς Ἐφέσου καὶ φαντάζεται αὐτὴν ὡς μεγάλην, πολὺν δὲ πληθυσμὸν ἔχουσαν, νῆσον, σχεδὸν ὡς τὴν Σικελίαν. Ἡ ἀφήγησις ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἰωάννου ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Ἀσίαν, συνοδευομένου ὑπὸ τοῦ Προχόρου. Μετὰ τὴν περιγραφὴν τῆς ἐν Ἐφέσῳ διαμονῆς του, ἐξιστορεῖται ἐν πλήρει λεπτομερείᾳ ἡ ἐξορία του εἰς Πάτμον καὶ ἡ ἐκεῖσε διαμονὴ αὐτοῦ. Ἄξια μνεῖας ὧδέ εἰσι τὰ δύο ἀκόλουθα ἐπεισόδια. Τὸ μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν πάλιν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου μετὰ τοῦ μάγου Κύνωπος, κατοικοῦντος ἐν τινι ἄντρῳ κειμένῳ εἰς μέρος τῆς νήσου ἔρημον. Φέρεται ὅτι καθ' ὃν χρόνον οἱ ἱερεῖς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Πάτμῳ ἀνεκάλυψαν ὅτι ὁ Ἰωάννης προσηλύτιζε πάντας τοὺς προκρίτους εἰς τὸν χριστιανισμόν, μετέβησαν παρὰ τῷ Κύνωπι ἐξαιτούμενοι παρ' αὐτοῦ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἐπιρροὴν ταύτην τοῦ Ἰωάννου. Συνεπεία τούτου, ὁ Κύνωψ, ἐπὶ παρουσίᾳ μεγάλου πληθους ἀπέδειξε τὰς μαγικὰς αὐτοῦ δυνάμεις διαφοροτρόπως, οἶονεὶ προκαλῶν τὸν Ἰωάννην καὶ ἐπὶ τέλους ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν προτιθέμενος νὰ ἀναφανῆ αὐθις, ὡς καὶ προηγουμένως εἶχε πράξει πολλάκις. Ἄλλ' ὁ Ἰωάννης ἐκτείνων τὰς χεῖρας ἐν σχήματι Σταυροῦ, ἀνέκραξεν: Ὡ σὺ, ὁ δοῦς τῷ Μωϋσῆ δια τὸ σχῆματός σου τὴν δύναμιν νὰ ἀνατρέψῃ τὸν Ἄμαλίκ, κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, βύθισον τὸν Κύνωπα εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης, νὰ μὴ ἴδῃ πλέον τὸν ἥλιον, οὐδὲ νὰ ὀμιλήσῃ μετὰ ζώντων». Ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ Ἰωάννου συνέβη ἀμέσως θόρυβος μέγας ἐν τῇ θαλάσῃ

καὶ τὸ ὕδωρ ἐσχημάτισε δίνην, ἐνθα ὁ Κύνωψ ἐβυθίσθη. Μετὰ τοῦτο δὲ δὲν ἀνεφάνη πλέον. Τὸ ὄνομα τοῦ μάγου ἐδόθη ἔκτοτε εἰς ἕνα τῶν νοτιῶν ἀκρωτηρίων τῆς Πάτμου, ἄγριον καὶ κρημνώδες, εἰς τι δὲ μέρος αὐτοῦ δεικνύται σπήλαιον ὄπερ, ὡς ἡ φήμη λέγει, ἐχρησίμευεν ὡς κατοικία αὐτοῦ.

Τὸ ἕτερον ἐπεισόδιον ἀφορᾷ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἧτις συνδυάζεται μετὰ τῆς ἐκ τῆς νήσου ἀναχωρήσεως τοῦ Ἀποστόλου κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐξορίας του. Ὅτε ὁ λαὸς τῆς Πάτμου, ὃν εἶχε προσηλυτίσει, ἀνεκάλυψεν ὅτι ἐμελλε νὰ ἀπέλθῃ, παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ παραδώσῃ αὐτοῖς ἔγγραφο ἀφήγησιν τῶν θαυμάτων τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἅτινα αὐτὸς εἶχεν ἴδῃ, καὶ τῶν λόγων του οὓς εἶχεν ἀκούσῃ, ἵνα οὕτω μένωσιν ἐν τῇ πίστει ἀσάλευτοι. Ὁ Πρόχορος εἶτα διηγεῖται πῶς μετέβη μετὰ τοῦ Ἰωάννου εἰς ἡσύχον τι μέρος παρὰ χθαμαλῷ λόφῳ, ἀπέχοντι ἐν μίλλιον ἀπὸ τῆς πόλεως. Ἐκεῖ μετὰ μακροχρόνιον νηστείαν καὶ προσευχὴν ὁ Ἰωάννης, τοῦ Προχόρου καθήσαντος παρ' αὐτῷ μὲ χάρτην καὶ μελάνην, ἱστάμενος καὶ ἀτενίζων εἰς τὸν οὐρανόν, ὑπηγόρευεν αὐτῷ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς φράσιν: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος». Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀφηγήσεως ταύτης—ἧτις εὑρηται ἐν πλήρει ἀντιφάσει πρὸς ὅλας τὰς ἀρχαίας παραδόσεις περὶ τοῦ Εὐαγγελίου—ἔγκειται ἐν τῷ γεγονότι ὅτι ἐξ αὐτῆς ἐνεπνεύσθησαν ἀρχαῖά τινα ἔργα τέχνης. Ἡ παράστασις πρεσβύτου ἱσταμένου καὶ ὑπαγορευόντος εἰς νέον καθήμενον ἐν μέσῳ ἐξοχικῆς τοποθεσίας, εὑρηται, παραδειγματος χάριν, εἰς ἑλληνικὸν χειρόγραφο τοῦ Εὐαγγελίου ἐν τῷ Βατικανῷ, εἰς τὸ ἔργον τοῦ Agincourt «Ἱστορία τῆς τέχνης», εἰς τὸν ἐν Ὁξφόρδῃ Ἐβνερικὸν Κώδικα, εἰς τὸ πανομοιότυπον ἄρμενικοῦ χειρογράφου, ἐν τῇ Palaeographia Sacra τοῦ καθηγητοῦ Westwood, καὶ εἰς ἕνα τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς. Παράδοξον εἰπεῖν, ἐν τῇ πρωτοτύπῳ ἀφηγήσει τοῦ Προχόρου οὐδὲ λέξις κἄν φέρεται περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐν τισὶ τῶν μεγαλειτέρων ὁμοῦ χειρογράφων τῶν «Πράξεων τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου», εἶνε παρειακτὸν τι χωρίον, προδήλως προσαρμοσθὲν ἀπὸ τῆς περὶ τῆς συγγραφῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἀφηγήσεως, ἐνθα τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως λέγεται ὑπαγορευθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὸν Πρόχορον ἐν τινὶ σπηλαίῳ τῆς Πάτμου. Οὕτως ἀναμφιβόλως, τὸ σπήλαιον ὄπερ ἐπεσκεύεθμεν ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἡ σκηνὴ τοῦ συμβάντος τούτου, δυνατόν δὲ ἢ ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου εἰκὼν νὰ σκοπεύῃ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ. Ἄξιοσημείωτον εἶνε ὅτι ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Διονυσίου τῶν Ἀγράφων περὶ ζωγραφικῆς, ὄπερ ἀπὸ ἀγνώστων χρόνων τοῦ Μεσαιῶνος μέχρι σήμερον

καθώρισε τὸν τρόπον τῆς παραστάσεως τῶν ἱερῶν θεμάτων ἐν τῇ τέχνῃ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὀρίζεται ὅτι τόπος τῆς τε Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς συγγραφῆς τοῦ Εὐαγγελίου δεόν νὰ εἶνε σπηλαιον. Ἄλλ' ἐνῶ ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ θέματι ὁ Πρόχορος δεόν νὰ εἰσαχθῆται ὡς ὁ γραφεὺς, ἐν τῷ πρώτῳ ὁ Ἀπόστολος δεόν νὰ παρίσταται μόνος . . .

Ἐξαιρέσει ἐνὸς ἢ δύο ἑλληνικῶν μονῶν ἠκοδομημένων εἰς τὰ ἐνδότερα σπηλαίων—ὡς ἡ μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τῆς Σούμελης ἐν Τραπεζοῦντι—οὐδεμία, ἐφ' ὅσον ἐνθυμούμαι, εἶνε τόσῳ στενῶς καὶ παραδόξως συνεσφιγμένη ὡς ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν Πάτμῳ.

Αἱ κλίμακες αὐτῆς παριστῶσιν ἀληθῆ δαίδαλον καὶ διόδους ἀπαντᾶ τις εἰς τὰ μάλλον ἀπροσδόκητα μέρη καὶ κατὰ ποικιλωτάτας διευθύνσεις.

Ἡ αὐλή, περὶ ἣν ἡ μονὴ εἶνε ἠκοδομημένη, εἶνε λίαν ἀνώμαλος κατὰ τὸ σχῆμα, πολλὰ δὲ ἀψίδες εἰς ὅξυ ἀπολήγουσαι ἐτέθησαν οὕτως, ὥστε νὰ ἐνισχύωσι τὰ κτίρια ἐκατέρωθεν. Ἐντὸς αὐτῆς εἰσι πλυντήρια καὶ πολλὰ δεξαμεναὶ πρὸς ἀποθήκευσιν ὕδατος. Τὸ ἄνω μέρος συνίσταται εἰς ἄτακτον πλῆθος καπνοδοχῶν, κωδῶνων, τρούλλων καὶ προμαχῶνων . . .

Τὴν φωνὴν τῶν κωδῶνων ἠκούσαμεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός, καλοῦσαν τὴν κοινότητα εἰς προσευχὴν, ἀφοῦ ἡ θύρα ἐκάστου θαλάμου πρῶτον σθεναρώτατα ἐβροντήθη, καὶ τὸ σήμαντρον, ἧτοι ἐξυπνητήριον, οὐ γίνεται χρῆσις ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, ἤχησεν ἐν τοῖς διαδρόμοις. Οἱ μοναχοὶ ἀριθμοῦνται εἰς τριακόντα, εἶνε δὲ πάντες Πάτμιοι. Ἐχουσι κτήματα ἐν Κρήτῃ, Σάμῳ καὶ Θήρᾳ, ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι παραπονοῦνται ἐπὶ πτωχείᾳ. Ἡ ἰδρυσις τῆς μονῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, ὅτε μοναχὸς τις ὀνόματι Χριστόδουλος, διατρίψας πρότερον ἐν διαφόροις μοναῖς, καὶ μηδεμίαν αὐτῶν εὐρῶν αὐστηρὰν εἰς τοὺς κανόνας τῆς ὥστε νὰ συναθῆ πρὸς τὴν ἰδίαν ἐαυτοῦ ἀσκητικὴν ἰδιοσυγκρασίαν, ἐπέτυχε παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ παραχώρησιν τῆς νήσου Πάτμου, ἐπεσφραγισμένην διὰ χρυσοβούλλου, ἐπὶ τῷ τέλει ἵνα ἰδρυσὴ ἐκεῖ κοινότητα κανονιζομένην συνωδᾶ πρὸς τὰς περὶ μοναστικοῦ βίου ιδέας του. Ῥητῶς λέγεται ἡμῖν ὅτι ἐπὶ τινὰ χρόνον πρὸ τοῦ γεγονότος τούτου ἡ νήσος ἦτο ἀκατοίκητος, τοῦθ' ὅπερ δεόν νὰ ὑπολογισθῆ ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τῆς ἀξίας τῶν ἐγχωρίων παραδόσεων.

Τὸ πανόραμα ἀπὸ τῆς στέγης τῆς μονῆς, εἰς ἣν ἀνέβην τῇ πρώτῃ

μετὰ τὴν ἀφίξίν μου πρῶτα, εἶνε ἀληθῶς θαυμάσιον. Τὸ μέγιστον μέρος τῆς παραδόξου νήσου, μὲ τὰ ποικίλλοντα ὕψη τῆς καὶ τὸν ἀκανόνιστον σκελετόν της, εἶνε ἐκεῖθεν ὁρατὸν καὶ κατὰ μῆκος αὐτοῦ, ὁ εὐρὺς κόλπος, ὃν ἐναγκαλιζονται οἱ κραναοὶ βραχιόνες της. Πρὸς βορρᾶν ἐφαίνετο ἡ ἐν ἐπιπέδῳ γραμμὴ τῆς Ἐφορίας, αἱ κορυφαὶ τῆς Σάμου, καὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μυκάλης, εἰς δὲ τὴν ἀντίθετον διεύθυνσιν ἡ νήσος Λέρος, ἐπέκεινα τῆς ὁποίας ὑψοῦντο αἱ ὠραῖαι κορυφαὶ τῆς Καλύμνου, ἐνῶ ἐν τῇ ἀνοικτῇ ἐκτάσει τοῦ Αἰγαίου πρὸς δυσμὰς ἔκειτο ἡ Ἀμοργὸς καὶ ἀπωτέρω τὸ ἠφαίστειον τῆς Θήρας. Ἐτι πλέον ἡ θάλασσα ἦτο καταπεποικιλμένη ὑπὸ πολυαριθμῶν νησιδίων, ταῦτα δὲ σὺν τοῖς μεσολαβοῦσι διαστήμασι βαθέως κυανοῦ ὕδατος, ἀπετέλουν τὸ πρωτεῦον χαρακτηριστικὸν τῆς σκηνῆς. Τοιαύτη ἦτο ἡ θέα ἧτις, μὲ συχνὰς μεταλλαγὰς ἀπὸ ἡμέρας εἰς νύκτα καὶ ἀπὸ ἠλιόφωτος εἰς θύελλαν, θὰ παρίστατο ἐνώπιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξορίας του. Εἶνε δὲ ἐνδιαφέρον τὸ ζήτημα, ἐὰν ἡ ἐντύπωσις ἦν ἐνεποιεῖ αὐτῷ δύναται νὰ ἐξιχνιασθῆ εἰς τὰς εἰκόνας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως. Ὁ Dean Stanley ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Sermons in the East χωρεῖ μέχρι τοσοῦτου, ὥστε νὰ ὑποβῆτῃ ὅτι ὁ δράκων καὶ τὰ πολυκέφαλα θηρία, ὑπηγορεύθησαν ὑπὸ τοῦ ὀφιοειδοῦς σχήματος τῆς νήσου, οἱ δὲ βράχοι αὐτῆς μετεστράφησαν εἰς φανταστικὰς καὶ χονδροειδεῖς μορφάς. Ἐν τούτοις εἶνε βέβαιον ὅτι μνεῖα τῆς θαλάσσης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γίνεται καὶ συχνὰ καὶ ἐμφαντικώτατα, καὶ ἂν ἔτι μὴ ὑπολογίσωμεν τὰ χωρία ἔνθα ἡ θάλασσα ἀναφέρεται ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν ὡς ἐν τῶν συστατικῶν τῆς δημιουργίας. Ἐτι δὲ συχνότερα καὶ ἐμφαντικώτερα εἶνε ἡ μνεῖα τῶν νήσων (ἴδε Ἀποκαλύψ. 6.14 καὶ 16.20). Ὅπως ἂν ἦ, ἡ σκηνογραφία τῆς νήσου ὡς ἐκ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀγρίας μεγαλοπρεπείας της, προσέτι δὲ ἡ τοῦ διαστήματος καὶ τῆς μονώσεως ἐντεῦθεν παρεχομένη συναίσθησις ἦτο λίαν καταλληλός, ὅπως ἀποτελέσῃ τὴν βᾶσιν τῶν θαυμασιῶν ἐκείνων δραμάτων τῆς Ἀποκαλύψεως.

Τὸ πρῶτον ἀξίον λόγου μέρος ὑπερ ἐπεσκέφθημεν ἐν τῇ μονῇ εἶνε ἡ βιβλιοθήκη. Εἶνε δὲ αὕτη εὐρὺ, εὐάερον δωματίον καὶ τὰ βιβλία εἶνε διατεταγμένα εἰς θήκας κατὰ μῆκος τῶν τοίχων, οὕτως ὥστε ἡ βιβλιοθήκη παρέχει ὅψιν πολλῶν διαφόρων τῆς περιγραφείσης ὑπὸ τοῦ Κλάρκ, ὅστις εἶδεν αὐτὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος, στερησας αὐτὴν καὶ τινῶν ἐκ τῶν πολυτιμοτάτων βιβλίων ἅτινα περιεῖχε. Τὴν σήμερον ὁ πολυτιμότερος αὐτῆς θησαυρὸς εἶνε ὁ περιώνυμος Κῶδιξ N., χειρόγραφον τετάρτου μεγέθους τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἔχον διπλᾶς στήλας

καὶ γεγραμμένον ἐπὶ πορφυρᾶς μεμβράνης διὰ κεφαλαίων ἀργυρῶν γραμμάτων, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ διὰ χρυσῶν. Τὸ τμήμα αὐτοῦ ὅπερ ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ σφίζεται, συνίσταται ἐκ τριάκοντα τριῶν φύλλων καὶ περιλαμβάνει τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου. Τὸ ἐνδιαφέρον ὅμως αὐτοῦ αὐξάνει ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἄλλα τεμάχια τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου περιλαμβάνοντα ἕτερα τεμάχια τῶν ἄλλων Εὐαγγελίων ὑπάρχουσιν ἀλλαχοῦ—ἐξ φύλλα ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ καὶ δύο ἐν Βιέννῃ. Παράδοξον εἰπεῖν, τὸ χειρόγραφον ὅπερ ὡς μάλιστα ὁμοιάζει τῷ ῥηθέντι κατὰ τε τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὸ κείμενον αὐτοῦ εἶνε ὁ Ροσσάνιος Κῶδιξ Σ, ἀνήκων εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ροσσάνων ἐν Καλαβρία οὐχὶ μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἀρχαίας Συβάρεως. Τόσον στενὴ εἶνε ἡ ἀναλογία μεταξὺ τῶν δύο ὡς πρὸς τὸ ἰδιόρρυθμον τῆς φράσεως ἀμφοτέρων, ὥστε πιστεύεται ὅτι ἴσως ἀνετεγράφησαν κατ' εὐθείαν ἀπὸ κοινοῦ πρωτοτύπου¹. Καὶ ὁ Ροσσάνιος Κῶδιξ εἶνε πορφυροῦς καὶ ἀργυροῦς, σπανιώτατον τοῦτο εἶδος χειρογράφου, σπανιώτερον ἔτι, κατὰ τὸν καθηγητὴν Βέστθουδ, τῶν καθ' ὁλοκληρίαν χρυσοῖς γράμμασι γεγραμμένων.

Εὐθὺς μετὰ τὸν Κῶδικα Ν κατὰ τὴν σπουδαιότητα ἔρχεται χειρόγραφον τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰώβ, ἀναγόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Κῶξ εἰς τὸν ἕβδομον ἢ ὄγδοον αἰῶνα². Εἶνε εἰς μέγα σχῆμα καὶ ἐπὶ μεμβράνης γεγραμμένον διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, μὲ εἰκόνας παρεντιθεμένας ἐν ταῖς σελίσιν. Αἱ εἰκόνες αὗται μοὶ ἐφάνησαν μεγάλης ἀξίας διὰ τὴν σπουδὴν τῆς μεσαιωνικῆς τέχνης, ἔχουσαι πολλῶ πλείονα πρωτοτυπίαν ἢ ὅση συνήθως ἀνευρίσκεται ἐν βυζαντινοῖς ἔργοις. Μεταξὺ αὐτῶν εἰσι συμπλέγματα παριστῶντα τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας τοῦ Ἰώβ, μορφᾶς ἐλάφων καὶ ἄλλων ζώων καὶ σκηνὰς ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰώβ. Καὶ δὲν ἦσαν αὗται χρωματογραφίαι ἐπὶ τοῦ συνήθους χρυσοῦ ἐμβადοῦ, ἐνιαχοῦ ἀπλῶς ἰχνογραφημένα. Εἰσὶν ἐπίσης δύο βιβλία τοῦ Εὐαγγελίου εἰς μικρὸν τέταρτον, μὲ τὸ ἀρχικὸν δέσιμον, ἐν ἐκ τῶν ὁποίων ἔχει τὰ ἐμβλήματα τῶν Εὐαγγελιστῶν ἀργυρᾶ, κεχρυσωμένα εἰς τὰς γωνίας, μὲ τὴν μορφήν τοῦ Ἐσταυρωμένου ἐν τῷ κέντρῳ, ἐνῶ τὸ ἕτερον, ὅπερ εἶνε δεμένον δι' ἐρυθροῦ μεταξίνου ὑφάσματος, ἔχει τὰς κεφαλὰς τῶν Εὐαγγελιστῶν ἀργυρᾶς. Ἀμφότερα ἔχουσι χρωματογραφίας τῶν Εὐαγγελιστῶν τοῦ μεγέθους τῆς ὅλης σελίδος, ἀλλ' εἰς τὸ ἕτερον αὐτῶν ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου λείπει, ἐνῶ εἰς τὸ ἄλλο ὁ Εὐαγγελι-

¹ Ἴδε Prof. Sanday Studia Biblica N° VI.

² Ἐκθεσις πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν περὶ τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ἀνατολῆς σφζομένων ἔτι: ἑλληνικῶν χειρογράφων. Σελίς 27.

στῆς παρίσταται, ὡς εἶπον ἤδη, ὑπαγορεύων τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὸν Πρόχορον. Ἐπεδείχθη ὡσαύτως ἡμῖν χειρόγραφον κατὰ τὸ ἡμισυ διὰ κεφαλαίων γεγραμμένον, ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, μὲ χρονολογίαν 942. Ἦτο ὅμως λίαν παραμειομορφωμένον ὑπὸ τῆς ὑγρασίας. Οὐχ ἦττον ἐνδιαφέρον ἀντικείμενον εἶνε ἡ πρωτότυπος βούλλα Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἡ ἐπιτρέπουσα τὴν ἰδρυσιν τῆς μονῆς. Αἱ διαστάσεις τῆς εἶνε ἐννέα ποδῶν μήκους καὶ 16 δακτύλων πλάτους, εἶνε δὲ ἐπὶ χάρτου ἐπικολληθέντος εἰς λιτὸν ὑφασμα. Οἱ χαρακτῆρες εἶνε μεγάλοι καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ αὐτοκράτορος ὅπως καὶ αἱ παρατεθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ λέξεις εἶνε γεγραμμέναι δι' ἐρυθρᾶς μελάνης.

Θὰ περιγράψω ἤδη τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν τῆς μονῆς. Ἡ εἴσοδος εἶνε διὰ μέσου προαυλίου διήκοντος καθ' ὅλον τὸ μήκος τῆς δυτικῆς ἄκρας τοῦ κτιρίου, καὶ ἀνοίγοντος εἰς τὴν αὐλήν. Μαρμάρيني στύλοι ὑποστηρίζουσιν αὐτὸ ἐξῶθεν. Πηγὴ τις ἐκεῖ ὑπάρχουσα δέχεται τὸ ὕδωρ, οὗ γίνεται χρῆσις πρὸς ἀγιασμόν τὰ Θεοφάνεια. Ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτῆς εἶνε τοιχογραφίαι παριστῶσαι μεταξὺ ἄλλων ἱερῶν ἀντικειμένων τοὺς πολεμιστὰς ἁγίους, τὸν Ἁγίον Γεώργιον καὶ Ἁγίον Δημήτριον, τὸν Ἁγίον Ἀρτέμιον μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἑλένης. Ἐδῶ ἴσταται ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς φέρων ἐσθῆτα καὶ στέμμα καὶ σταυρὸν ἐν τῇ χειρὶ, ἀλλαχοῦ ὁ μάγος Κύνωψ ῥίπτεται εἰς τὸ ὕδωρ, ἐνῶ ἀνωτέρω τῆς εἰκόνης εἶνε ὁ γηραιὸς Ἁγιος Ἰωάννης μετὰ τῶν ὀπαδῶν του. Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ διαδρόμου τούτου εἶνε τρεῖς εἰσοδοί, ὧν δύο ἄγουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ δὲ τρίτη εἰς ἐκκλησιδίου, τοῦ Ἁγίου Χριστοδούλου. Διὰ νάρθηκος εἰσερχόμεθα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις εἶνε εἰς ἄκρον σκοτεινὴ, φωτιζομένη μόνον ἀπὸ τοῦ θόλου καὶ ἀπὸ παραπλεύρου ἐκκλησιδίου.

Ὁ κεντρικὸς θόλος ὑποστηρίζεται ὑπὸ τεσσάρων στύλων καὶ περιέχει τοιχογραφίαν τοῦ Σωτῆρος, τὸ δὲ ἔδαφος ὑποκάτω κοσμεῖται διὰ μωσαϊκοῦ. Τὸ εἰκονοστάσιον εἶνε πλουσίως λεπτοεργημένον καὶ παριστᾷ μορφάς, καρπούς καὶ ἄνθη, τὰ δὲ ἀναλόγια εἰσιν ἐμπειοικιλμένα διὰ χελωνίου ὀστράκου καὶ μαργάρου. Αὐτόθι εὐρίσκονται δύο ἀρχαῖαι εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου—μία μεγάλη καὶ ἡ ἄλλη μικρά—ἀλλ' ἀμφότεραι παραμειομορφωμένα ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ ὑπὸ τῆς εὐσεβείας τῶν προσκυνητῶν, δεικνύται δὲ καὶ μικρὸν τρίπτυχον τῆς ἐποχῆς τοῦ ἰδρυτοῦ, φέρον λεπτοτάτας εἰκόνας βιβλικῶν σκηνῶν. Ἐν τῷ ἐκκλησιδίῳ, τὸ σῶμα τοῦ Ἁγίου Χριστοδούλου κεῖται ἐντὸς παστοῦ βαθυνθέντος ἐν τῷ παραπλεύρῳ τοίχῳ. Τὸ σῶμα εἶνε ἐγκεκλεισμένον ἐντὸς θήκης, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον εἶνε ὀρθόν. Τὰ σανδάλια καὶ ἡ βακτηρία του σφίζονται ὡς ἱερὰ λείψανα, τὰ

μὲν σανδάλια κατεσκευασμένα ἐκ χονδρῶν βαθυχρόου δέρματος καὶ πολὺ ἐφθαρμένα, ἢ δὲ πατερίτσα διηρημένη εἰς δύο μέρη, ὧν ἓν ἔχει προσκεκολλημένον σταυρόν, χρησιμεύοντα ἐνίοτε ὡς ἐπακούμβημα διαρκούσης τῆς ἀκολουθίας ἐν ταῖς μοναῖς. Οἱ μοναχοὶ δεικνύουσιν ἐπίσης τὴν ἄλυσιν, δι' ἧς ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἐδέθη ὡς αἰχμάλωτος, ἀλλὰ τὸ μὴ γνήσιον αὐτῆς, ὅπως ὄλων τῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῇ νήσῳ, καταφανέστερον γίνεται ἐκ τῆς γνησιότητος πλείστων ἀντικειμένων συνδεομένων πρὸς τὸν ἰδρυτὴν.

Τὸ ἐστιατόριον εἶνε εὐρεῖα καὶ ὑψηλὴ αἶθουσα μὲ στέγην ἀψιδωτὴν καὶ κεντρικὸν θόλον, μακρὰ δὲ λίθινα τραπέζια ἐκτείνονται ἐν τῷ μέσῳ, ὁμοιάζοντα τῇ τραπέζῃ, ὡς εἶδομεν ἐν τῇ Νέᾳ Μονῇ τῆς Χίου. Ἄλλ' ἐνταῦθα αἱ ἔδραι εἰσὶ ξύλιναι, ἐρειδόμεναι κατὰ διαλείμματα ἐπὶ λιθίνων στηριγμάτων. Ἦδη εἶνε ἐν ἀχρηστία, τοῦ συστήματος τοῦ κοινῆ τρώγειν ἐγκαταλειφθέντος, τοιχογραφίαι ὅμως τινὲς ἀπομένουσι μαρτυροῦσαι τὸ πρόσθεν μεγαλεῖόν της. Συνορεῦον τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ εἶνε μαγειρεῖον ἐξίσου ἀψιδωτῆς κατασκευῆς, μὲ μόνον μίαν ἐσχάραν, ἧς ὑπέρεκειται καπνοδόχος διήκουσα μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς μονῆς, ὡσεὶ ἀπειρόκαλος χοάνη ἀκανόνιστου σχήματος.

Ἀπελθόντες τῆς μονῆς κατέβημεν πρὸς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς νήσου μέχρις οὐ μετὰ παρέλευσιν ἡμισείας ὥρας ἐφάνη πρὸ ἡμῶν κολπίσκος καὶ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς αὐτοῦ τεμάχιον καλλιεργημένης γῆς, γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα ὁ κῆπος τοῦ Ὁσίου. Μῆκος ἔχον τὸ τεμάχιον τοῦτο ἐνὸς τετάρτου μιλλίου ἐκατέρωθεν, περιλαμβάνει ναϊσκὸν καὶ τινα οἰκήματα. Ἄλλ' ἡ φήμῃ ἧς ἀπολαύει ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι κέκτηται μίαν τῶν ὀλίγων κρηνῶν τῆς νήσου, λέγεται δὲ ἡ κρήνη αὕτη ἀναβλύσασα ἐκ τοῦ ἐδάφους συνεπέειξ δειξέων τοῦ ἁγίου Χριστοδοῦλου. Ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου προὔχωρήσαμεν κατὰ μῆκος τῶν τραχειῶν κατωφερειῶν, μέχρις οὐ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ὀπισθεν τῆς σκάλας στόμιον, ἀπὸ τῆς περαιτέρω πλευρᾶς τοῦ ὁποίου ὑψοῦται ὁ λόφος, ὃν κατελάμβανεν ἡ ἀκρόπολις τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ἡ τοποθεσία αὐτῆς, ὡς ἤδη περιέγραψα, εἶνε ἀξιοσημείωτος, διότι ἴσταται ἐν μέσῳ δύο ἰσθμῶν καὶ δύο θαλασσῶν. Ἀφικόμενοι εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς, προὔχωρήσαμεν ἀναρριχώμενοι ἐπὶ τῆς ἀποτόμου νοτιοδυτικῆς ὄψεως αὐτῆς, οὐχὶ δὲ μακρὰν τῆς κορυφῆς συνηντήσαμεν τὰ λείψανα τῶν ὀχυρωμάτων, ἅτινα κυρίως ἀπετελοῦντο ἐκ πολυγώνων ὄγκων ἐκεῖ συντοποθετουμένων. Ἄλλ' ὅτε ἐπεράσαμεν εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος, εὗρομεν γραμμὴν τειχῶν καὶ πύργων πολὺ καλλίτερα διατηρουμένων . . .

Μετὰ ταῦτα ἐπιβάντες τοῦ σαμίου πλοίου μας, ἀπῆλθομεν εἰς Λέρον

ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ εὗρωμεν τὸ αὐτριακὸν ἀτμόπλοιον τὸ προσεγγίζον εἰς τὴν νῆσον ταύτην ἀπαξ κατὰ δεκαπενθημερίχην ἐκ τῆς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀλεξάνδρειαν γραμμῆς του . . .

Παράδοξον ἐφάνη ἡμῖν ὅτι τόσῳ λαμπρὸν ἀτμόπλοιον, οἷον ἡ Vesta, προσήγγιζεν εἰς τόσον ἀσήμαντον λιμένα οἷος ὁ τῆς Λέρου, ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰς Ρόδον διαμονὴν μας ἡ ἀνωμαλία αὕτη ἐξηγήθη ἡμῖν. Φαίνεται ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Λέρου ἔχουσιν ἰκανὸν πλοῦτον καὶ ὅτι ἐσχάτως πολλοὶ αὐτῶν ἐγκατέστησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, γενόμενοι ἐκεῖ ἐργοστασιάρχαι. Συνεπέειξ τούτου ἡ ἐν Αἰγύπτῳ κοινότης ἔκρινε λυσίτελές νὰ ἐγγυηθῇ εἰς τὴν ἐταιρίαν τοῦ Λούδ περὶ τὰς 25,000 φράγκων ἐτησίως ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ἐκτελεῖ συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Λερίων καὶ τῆς γενετείρας αὐτῶν νήσου. Τοῦτο ἰκανῶς δεικνύει τὴν ἐμπορικὴν ἐπιχειρηματικότητα τῶν νησιωτῶν Ἑλλήνων· οἱ πολῖται τῆς Λέρου κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦσαν θύματα τοῦ ἐξῆς κακχοῦλου ἐπιγράμματος, ἐξενεχθέντος ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Φωκυλίδου καθ' ἐνὸς ἐξ αὐτῶν καλουμένου Προκλέους . . . Λέριοι κακοί· οὐχ ὁ μὲν δεῖ δ' οὐ, πάντες πλὴν Προκλέους καὶ Προκλέης Λέριος. Ποιητῆς τις Λέριος ὁ Δημόδοτος, ἐπειράθη νὰ μετατρέψῃ αὐτό, ὥστε νὰ ἐφαρμοζῆται εἰς τοὺς Χίους, ἀλλὰ φαίνεται ἄνευ πολλῆς ἐπιτυχίας. Λέγεται ὅτι ἂν ρίψῃς ἄφθονον ἀκαθαρσίαν, μέρος αὐτῆς θὰ κολλήσῃ, καὶ τὰ σατυρικὰ ἐπιγράμματα φαίνονται ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν ἀποτελοῦντα τὴν φιλολογικὴν ἀκαθαρσίαν, ἣτις εὐχερέστατα καὶ μονιμώτατα κολλᾷ. Τοῦτο φαίνεται ἀληθεῖς ἐν τῇ παρούσῃ περιπτώσει, διότι τὸ σκῶμμα τοῦτο, τὸ ἐξαχθὲν ὑπὸ τοῦ Φωκυλίδου κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ, ἀναγράφεται κατὰ τῆς Λέρου ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, γράψαντος κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν. Οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες δεικνύονται οὐχ ἥσσαν τῶν ἀρχαίων κακχοῦλοι. Λέροα εἶνε ἡ νεοελληνικὴ λέξις ἡ σημαίνουσα ἀκαθαρσίαν καὶ κατὰ συνέπειαν Λέρος, Λέροα, ὀριτικῶς κατέστη παροιμιακὴ ἔκφρασις, ἣτις ἦλθε φυσικῶς εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἡμετέρου ἐξ Ἀθηνῶν συνοδοῦ, ἐνῶ ἐπλησιάζομεν τὴν νῆσον¹.

Π. Δ.

¹ Ἐλπίζομεν ὅτι θὰ δυνηθῶμεν προσεχῶς νὰ παράσχωμεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις περικοπὰς καὶ ἐξ ἄλλων κεφαλαίων τοῦ διδακτικοῦ καὶ περισπούδαστου, ὅσῳ καὶ τερπνοῦ βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ Τῶζερ.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Πένθος βαθύ ἐνέσκηψεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, στέρησις ἀλγεινὴ, δι' ἣν ἐπὶ μακρὸν θὰ πενθήσωσιν αἱ ἑλληνίδες Μοῦσαι. Ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος, ὁ ἐμπνευσμένος ὑμνωδὸς τῆς πατρίδος, ὁ περιπαθὴς ψάλτης τοῦ ἔρωτος καὶ πάντων τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων τῆς ζωῆς, ἐτελεύτησεν ἐν Ἀθήναις τὴν 26 Ἰανουαρίου.

Ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου τοῦ ἐπέπλησεν ὀδύνης τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ἥτις σύμπασα παρηκολούθησε μετ' ἰδιαιτέρας ὄλως στοργῆς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ ποιητοῦ, τὰ δάκρυα δὲ τὰ ὅποια ἔρρευσαν ἐπὶ τοῦ φερέτρου τοῦ καὶ τὰ ἄνθη μὲ τὰ ὅποια ἐκαλύφθη ὁ τάφος τοῦ ἦσαν φόρος εἰλικρινῆς τῆς πανδήμου ἀγάπης καὶ ἐκτιμῆσεως ἣν ἔχαιρε. Καὶ ἡ ἐκτίμησις ἦτο δικαία, διότι ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος ἦτο ἀδιαφιλονεικῆτως ὁ ἐξοχώτατος λυρικός ποιητὴς τῆς νεωτέρας ἐποχῆς τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Αἱ νεώτεροι γενεαὶ ἐνωτίσθησαν μετὰ συγκινήσεως τοῦ ἄσματος αὐτοῦ, τοῦ τρυφεροῦ καὶ ἐλεγειακοῦ, τοῦ ἀναβλύζοντος ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας καὶ εἰς πολλὰς τοῦ βίου περιστάσεις αἱ στροφαὶ αὐτοῦ ἀνῆρχοντο ἀκουσίως εἰς ὅλων τὰ χεῖλη. Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἴσως γνωστός καὶ ἀγαπητὸς κατέστη, διότι συνέδεσεν ἀρρήκτως τὴν Μοῦσάν του μὲ τὸ ἱερὸν αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας καὶ ἐν ἐποχαῖς ἐθνικῆς συγκινήσεως ἢ ἀδημονίας ἤκουετο ἡ ἔθνους φωνὴ του καὶ διὰ τῶν στίχων αὐτοῦ τῶν ἐμπνευσμένων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπαλλεν ἡ καρδία ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, διηρμήνευεν εὐγλώττως τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα, ἐξῆπτε τὸν καταπίπτοντα ζῆλον, ἐπράυνε τὴν ἀθυμίαν, ἐνέπνεε τὴν πίστιν εἰς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἐγκαρτέρησιν, εἴτε ἀποχαιρετίζων τοὺς τελευταίους θνήσκοντας ἄνδρας τοῦ Ἀγῶνος, εἴτε στρέφων τὸ βλέμμα πρὸς τὴν ἐνδοξὸν ἐκείνην τοῦ ἔθνους ἐποχὴν καὶ ἐξυμνῶν τὰ κλεινὰ αὐτῆς κατορθώματα ἐν ἡμέραις ἐθνικῆς πανηγύρεως. Διὸ ὀρθότατα καὶ προσφεύστατα εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ κ. Βλάχος ὅτι ὠνομάσθη ἐθνικὸς ποιητὴς χωρὶς κανεῖς νὰ τὸ προτείνῃ, χωρὶς κανεῖς νὰ τὸ συζητήσῃ.

Ἡ κηδεῖα τοῦ ποιητοῦ γενομένη δημοσίᾳ δαπάνῃ ἀπέβη δημοτελεστάτη, καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἦτο τὸ μόνον παρήγορον ἐν τῷ μέσῳ τῆς θλίψεως, μαρτυροῦν ὅτι ὁ λαὸς ἡμῶν γινώσκει νὰ ἐκ-

τιμᾶ καὶ νὰ σέβηται τὴν μνήμην τῶν πνευματικῶς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐργασθέντων. Πολυπληθεῖς στέφανοι κατετέθησαν ἐπὶ τῆς σοροῦ τοῦ πεμφθέντες ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, ὑπὸ τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου, ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, ὑπὸ τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὑπὸ διαφόρων φιλολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν σωματείων, πάντες δὲ οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐν τοῖς γράμμασιν, ἐν ταῖς τέχναις διακρινόμενοι, οἱ φοιτηταὶ ἐν σώματι καὶ πολλὰι χιλιάδες λαοῦ ἠκολούθησαν τὴν ἐκφορὰν ἀπὸ τῆς πενιχρᾶς κατοικίας τοῦ ποιητοῦ μέχρι τοῦ νεκροταφείου.

Ὁ φιλολογικὸς Σύλλογος «Παρνασσός», οὗτινος ὁ μεταστάς ἦτο ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἐπιφανεστέρων μελῶν, ἐψήφισεν ἐν ἐκτάκτῳ συνεδριάσει τῆς Ἐφορίας, ὅπως διακοπῶσιν αἱ ἐργασίαι αὐτοῦ ἐπὶ τριήμερον, ἀναρτηθῆ μεσίστιος ἢ σημαία εἰς τὸ κατάστημα τοῦ Συλλόγου, κατετεθῆ στέφανος ἐπὶ τοῦ νεκροῦ, παρηκολουθήσῃσι πάντα τὰ μέλη ἐν σώματι τὴν κηδεῖαν, προσφωνήσῃ δὲ ἐκ μέρους τοῦ Συλλόγου ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Ἀριστ. Ρούκης.

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ὁ Ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως κ. Ἀγγελος Βλάχος εἶπε τὰ ἐξῆς :

«Αγαπητέ μου Ἀχιλλεῦ, παλαιέ μου σύντροφε καὶ καλέ μου φίλε,

Ἵμνησις μεγάλην παρελθούσαν γενεάν, καὶ ἐνανούρισις καὶ ἀνέθρεψες τὴν σύγχρονόν σου. Πρὸς τὰς χορδὰς τῆς λύρας σου ἔπαλλε τοῦ ἔθνους σου ὄλου ἡ καρδία καὶ πᾶς ἐκείνης φθόγγος ἦτο εἰς αὐτῆς παλμός. Διὰ τοῦτο καὶ ὠνομάσθης ἐθνικὸς ποιητὴς, χωρὶς κανεῖς νὰ τὸ προτείνῃ, χωρὶς κανεῖς νὰ τὸ συζητήσῃ. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς αὐθόρμητος καὶ ὀρμεμφύτως ἔθηκε περὶ τὴν ἐμπνευσμένην σου κεφαλὴν τὸ καλίφυλλον στέμμα τοῦ ἐθνικοῦ ψάλτου, καὶ οὐδεὶς ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος Ἑλλην ποιητῆς ἤκουσεν ἀξιώτερον ὄνομα, οὐδ' ἠξιώθη τιμιωτέρου διαδήματος.

Τίς θὰ σὲ ὑμνήσῃ τώρα, βαγέντα ὑπὸ τοῦ πόνου, τακέντα ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς μεγάλης σου καρδίας, μαρανθέντα ὑπὸ τὴν ψυχρὰν πνοὴν τοῦ κοινωνικοῦ βορρᾶ; Ποῦ θὰ εὐρεθῆ ὁ κληρονόμος τῆς λύρας σου ψάλτης, ὅστις θὰ μέλψῃ παρὰ τὸ μνημᾶ σου τὴν μεγάλην ᾠδὴν τῆς ὁποίας εἶσαι ἄξιος; Ποῦ ἀνακλαδοῦται εἰς τὸ ἀπόπρυμνον δάσος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἡ δρῦς ἐκείνη, ἥτις θὰ σκεπάσῃ τὸν τάφον σου;

Ἐγὼ δὲν θὰ σὲ ὑμνήσω νεκρόν, διότι οὐδὲ ὑμνητῆς σου ἄξιος εἶμαι, οὐδ' ἀνάγκην σὺ ἔχεις ὕμνου παρ' ἐμοῦ, οὐδ' ἡ φωνὴ μου ἔχει τὴν στιγμὴν αὐτὴν ὕμνου κλαγγήν. Κλαίω μόνον ἐπὶ τῆς σεμνῆς σου μορφῆς, ἥς τὸ

κάλλος δὲν κατώρθωσε νὰ σβέσῃ ὁ θάνατος. Κλαίω σὲ, τὸ σέμνωμα τοῦ ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ. Κλαίω τὰ γράμματα τὰ ἑλληνικά, ὧν κατασυνετρίβη εἰς τάφου χάσμα ἢ περίβλεπτος κορυφή. Κλαίω τοὺς ἀπορφανισθέντας οἰκίους σου. Κλαίω ἡμᾶς τοὺς πτωχυνθέντας φίλους σου. Κλαίω τέλος τὸν ἑλληνικὸν λαόν, οὔτινος δὲν θὰ μαγεύσῃ πλέον τὰ ὄψα ἢ γόησσα τῆς λύρας σου φωνή».

Ὁ κ. Ρούκης προσεφώνησεν ὡς ἐξῆς :

«Φέρετε δάφνας ἀπὸ τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ, διὰ νὰ στέψωμεν τὸ ὄχρον τοῦ ποιητοῦ μέτωπον καὶ σαβανώσατε τὸ ἄψυχον σῶμά του μὲ τὴν σημαίαν τὴν ἐθνικὴν. Διότι οὕτως ἤρμοζε νὰ καταβιβασθῇ εἰς τὸν τάφον ὁ ἔνθους τῆς Ἑλλάδος ψάλτης !

Ἄλλ' εἰς τὸν καιρὸν μας δὲν δρέπουν πλέον δάφνας ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ μουσόληπτοι προσκυνηταί, ἢ δὲ γαλανόλευκη σημαία μας, ἀφοῦ ἐξέλιπον πάντες ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων τὴν ἀθάνατον δόξαν ἔψαλε θεσπεσίως ἡ Μοῦσα τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, εἶνε σήμερον μόνον τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν Ἔθνους τὸ ἀναφαίρετον σάβανον.

Οἱ ἥρωες ὅμως τοῦ Ἀγῶνος θὰ δεχθῶσιν ὡς ἰδικόν των ἐκεῖ κάτω τὸν Ἀχιλλέα, διότι ἔζησε καὶ αὐτὸς διὰ τῆς Μούσης του εἰς τὴν θαμβοῦσαν ἐκείνην ἐποποιίαν καὶ ἀπεικόνισεν εἰς ἄσματά του τὰ κατορθώματα τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς Πατρίδος, ὡς ἐὰν ἦτο αὐτόπτης μάρτυς αὐτῶν.

Εἰς τὴν χορεῖαν τῶν δαφνοστεφῶν ἀθλητῶν καὶ ἡρώων ὡς οἰκείος θὰ τὸν ὀδηγήσῃ ὁ προπορευθεὶς εἰς τὸν τάφον ἀδελφός, ἄλλος ἐκεῖνος τῆς ἐνδόξου τῶν πατέρων γιγαντομαχίας ἐμπνευσμένος ὕμνητής.

Πόσον ἀπηνῆς ὑπῆρξεν ἡ μοῖρα τῶν Διοσκούρων τούτων τοῦ Ἑλικῶνος ! Ἀμείλικτος ὁ θάνατος ἐπληξεν ἀμφοτέρους εἰς τὴν καρδίαν, ὡς ἐὰν ἐζήτησε νὰ θρυμματίσῃ καὶ τῶν δύο τὸν μόνον ἐπίγειον θησαυρόν.

Καὶ ὡς ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός, οὕτω καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπέκαμεν εἰς τὴν πάλην τοῦ βίου, ὅστις ὑπῆρξε δι' αὐτὸν διαρκῆς ἐλεγεῖα.

Ἄνέκρουε τὴν λύραν του καὶ ἦτο :

Ἐκαστος στίχος, στεναγμός,
Πᾶσα στροφή του, θρῆνος,
Πᾶσα ἰδέα του, παλμός.

Ἄλλ' ἡ καρδία του ἀπηνῆδσε νὰ πάλλῃ καὶ ὁ ποιητὴς ἐξηπλώθη ν' ἀναπαυθῇ ἐντὸς τοῦ ψυχροῦ τούτου φερέτρου.

*Ἄς εἶνε γλυκὺς καὶ γαλήνιος ὁ αἰώνιος ὕπνος του».

Εἶτα ὁ κ. Γ. Σουρῆς ἀπήγγειλε περιπαθῆς καὶ συγκινητικώτατον ἐλεγεῖον ἀκολούθως, ἀφοῦ προσεφώνησαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκ μέρους διαφόρων σωματείων, ὁ νεκρὸς ἀπετέθη εἰς τὸν τάφον, ὅπου πρὸ ἐννεα ἑτῶν ἤδη ἀνεπαύετο ὁ περιλημένος ἀδελφός του, ὁ ἀείμνηστος καὶ γλυκύτατος ποιητὴς Γεώργιος Παράσχος.

Ἐπιφυλασσόμενοι βραδύτερον νὰ γράψωμεν ἐν ἐκτάσει περὶ τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, περὶ τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ ἐργασίας καὶ τῆς θέσεως ἣν κατέχει ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν φιλολογίᾳ, χαράσσομεν μετὰ συγκινήσεως τὰ ὀλίγα ταῦτα ὡς εὐσεβῆ φόρον συμπαθείας πρὸς τὴν μνήμην τοῦ ποιητοῦ, ὅστις συνεδέετο μετὰ τῆς Διευθύνσεως τοῦ «Παρνασσοῦ» διὰ παλαιῶν καὶ ἐγκαρδίων δεσμῶν φιλίας καὶ ὅστις πολλάκις ἐτίμησε τὰς σελίδας τοῦ περιοδικοῦ τούτου διὰ τῆς συνεργασίας του. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ παρόντος ἀτελοῦς μνημοσύνου ἀναδημοσιεύομεν κατωτέρω ἐν ποίημα τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, σχεδὸν ἄγνωστον τοῖς πλείστοις, ὡς γραφὴν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ποιητικῶν του ἔργων, δημοσιευθὲν δὲ τὸ πρῶτον εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 9 φύλλον τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1882 τοῦ φιλολογικοῦ παραρτήματος τῆς Ἐφημερίδος, Τὸ ποίημα τοῦτο, ἐν τῶν ἀρίστων τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, διαπνεόμενον ὑπὸ βαθέος αἰσθηματος μελαγχολίας καὶ πόθου τοῦ θανάτου, ἀποκτᾷ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, καθ' ἃς νωπὸν εἶνε ἀκόμη τὸ χῶμα τὸ καλύψαν τὸν ποιητὴν, παράδοξον καὶ θλιβερὰν ἐπικαιρίαν.

Ν Ε Φ Η

ΡΕΜΒΑΣΜΟΣ

Α'.

Πόσον καλὰ καταλαμβάνω
Πῶς κάτω, κάτω, ὄχι ἄνω
Γλυκύτατα θ' ἀναπαυθῶ !
Ὁ οὐρανὸς ζῶν ἐκλήθη,
Ἄλλὰ ὁ τάφος εἶνε λήθη
Καὶ θέλω ν' ἀποκοιμηθῶ,

Ἄναίσθητον νὰ κεῖμαι πτώμα
Κ' ἠχῶ σιγῆς, ὑπὸ τὸ χῶμα

Τοῦ τίφου κάτω νὰ σιγῶ !
 Ἄ, πόσα δὲν θὰ ἀπομονήσω,
 Ὄταν τὴν ὑπαρξιν ἀφήσω
 Αὐτὸ γνωρίζει εἰς . . . Ἐγώ !
 —
 Ἐγώ, Θεέ μου, ἐγώ μόνον·
 Σὺ, ἔχεις ὑψηλὰ τὸν θρόνον·
 Καὶ δὲν ἀκούει τὸν τριγμὸν
 Τοῦ σκώληκος ἢ ἀκοή Σου·
 Τὰ « Ὡσαννά » τοῦ Παραδείσου
 Τοῦ πένθους πνίγουν τὸν λυγμὸν.

Β'.

Ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου
 Μετὰ αἰσθήματος μυχίου
 Τὸ γέρας βλέπω τὸ λευκόν,
 Τὴν γέφυραν τὴν μαρμαρίνην,
 Ἦτις μᾶς δίδει τὴν γαλήνην
 Καὶ λήθης ὕπνον μυστικόν.

Χαῖρε, ὦ γέφυρα ἀγία.
 Χαῖρε, πανύστατος πορεία,
 Μεταίχμιον σιωπηλὸν
 Πολυθορύβου τρικυμίας
 Καὶ ἀκυμάντου ἠσυχίας,
 Πρῶτον καὶ ὕστατον καλόν.

—
 Κτίσμα παράδοξον, σκοτία
 Θανάτου καὶ σιγῆ βαθεῖα
 Σκέπει τὴν μίαν σου πλευράν·
 Τὴν ἄλλην φῶς ζωῆς φαιδρύνει
 Καὶ καταπράσινος μυρσίνη,
 Ἐρώτων πνέουσα χαράν.

—
 Καὶ δῆματα χωρίζουν μόνα
 Τὴν γλαῦκα καὶ τὴν ἀηδόνα,
 Καὶ ἀκροᾶσαι τῆς ᾠδῆς
 Τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ θανάτου·
 Καὶ συνενοῖ τὸ ἄρωμά του
 Ὁ λίβανος μὲ τῆς ροδῆς.

Πόσον ἢ θέα σου μ' εὐφραίνει,
 ὦ γέφυρα πεφιλημένη!
 Τὸ μάρμαρόν σου τὸ λευκὸν
 Λευκὸν μοῦ φαίνεται ἰστίον,
 Οἰκτίρων δάκτυλος, δεικνύων
 Λιμένα ξένον, μυστικόν . . .

—
 Θαρρῶ ἀφώνως ἀπὸ πέραν
 Μᾶς λέγει νύκτα καὶ ἡμέραν :
 « Δεῦτε ἐν βήματι γοργῶ
 « Πρὸς με οἱ καταπονημένοι·
 « Δεῦτε, ὀδίται κουρασμένοι,
 « Εἶμαι ἀνάπαυστος ἐγώ ».

—
 Καὶ εἰς ἀκύμαντον λιμένα
 Κ' εἰς μνήματα ἡγιασμένα
 Μυστηριώδης ναῦς, περᾶς
 Ἀναίσθητος τοὺς ἀναισθήτους,
 Ἀκίνητος τοὺς ἀκινήτους,
 Μακρὰν ὀδύνης καὶ χαρᾶς !

—
 ὦ γέφυρα κρυφῆς πορείας,
 Τόσας νὰ ἔχης εὐλογίας
 Ὅσας διέσωσας ψυχὰς
 Καὶ ὅσοι λίθοι σ' ἀπαρτίζουν
 Τοσάκις νὰ σοῦ ψιθυρίζουν
 Χεῖλην εὐγνώμονα εὐχάς !

—
 Εὐλογημένα τὰ ἐδάφη
 Ὅπου ὁ κτίτωρ σου ἐτάφη !
 Ὑπνον τοῦ εὐχομαι μακρόν.
 ὦ, εἴθε νὰ μὴ ἐξυπνήσῃ
 Κ' ἢ σάλπιγξ ὅταν ἀντηχήσῃ
 Ἡ πανυστάτη τῶν νεκρῶν.

—
 Εὐλογημένοι πλὴν κ' ἐκεῖνοι
 Οἱ τέσσαρες, οὓς θὰ βαρύνῃ

Τὸ φέρετρόν μου, κ' εἰς τὴν γῆν
 Θὰ μὲ κομίσουν τὴν ἀγίαν,
 Ὅπου τῆς λήθης ἀμβροσίαν
 Ὁ Χάρων δίδει μὲ στοργῆν.

ὦ εὐεργέται ἀγνωστοί μου,
 Πρὶν κλείσωσιν οἱ ὀφθαλμοί μου,
 Δεχθῆτ' εὐγνώμονα παλμόν.
 Φεῦ! ὅταν θὰ μ' εὐεργετῆτε,
 Νεκρὸς ὁ φίλος σας θὰ κεῖται,
 Μὲ χεῖλος ἀφωνον, χλωμόν,

Ζωὴ καὶ φθόγγος θὰ τοῦ λείπη
 Καὶ δὲν θὰ δύναται νὰ εἴπη:
 «ὦ φίλοι μου, εὐχαριστῶ!»

Γ'.

Ἐως θανάτου τεθλιμμένος
 Κ' εἰς βακτηρίαν σπληνιγμένος
 Ἐδῶ κ' ἐκεῖ περιπατῶ.

Καὶ ὁδοιπὸρος νυσταλέος
 Μίαν εὐνὴν ζητῶ ματαίως.
 Δρόμον δὲν ἄφησα μακρόν,
 Ἄλλ' ἦτο ἀκανθῶν ὁ δρόμος,
 Ἄλλ' ἦτο ἔρεβος καὶ τρόμος
 Καὶ δὲν συνήντα περῶν

Δένδρον ἴσκιαν νὰ μοῦ χαρίσῃ,
 Ρυάκιον νὰ μὲ δροσίσῃ
 Ἡ ἐν πλανώμενον πτηνὸν
 Τὸν δρόμον μου νὰ εὐλογῆσῃ,
 Ἐν ἄνθος νὰ μ' ἀρωματίσῃ,
 Ἐστῶ νεκράνθεμον ἰσχρόν!

Δ'.

Ἐκ τῶν σπηλῶν τοῦ Ὀλυμπίου
 Τὴν θύραν τοῦ κοιμητηρίου

Ὡς γενεθλίαν βλέπω γῆν.
 Πῶς τὴν καρδίαν μου ἐλκύει
 Ἡ θύρα του, ἥτις δὲν κλείει
 Ποτέ, καὶ νύκτα καὶ αὐγὴν!

Ἡ θύρα θήραν περιμένει,
 Κ' ἐκ τούτου εἶνε ἀνοιγμένη.
 Τρέμει τὸν μέγαν θηρευτὴν,
 Ὅστις πρὶν φύγῃ ἐπιστρέφει
 Ἀπὸ τὴν γῆν, ἀπὸ τὰ νέφη,
 Τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἀκτὴν.

Χαῖρε, μυστηριώδης πύλη,
 Χαῖρε τῶν τεθλιμμένων φίλη
 Καὶ παραλία ἰλαρά,
 Ἡτις ναυάγια συνάζεις
 Κ' εὐπλάγχχνως τὰ ἐνταφιάζεις
 Ἐπὶ ἐδάφῃ ἱερά.

Ὡς οἱ δειλοί, ὡς ἡ μωρία,
 Ποτέ, ὦ πύλη μακαρία,
 Δὲν σ' ἐφοβήθην ὁ μωρὸς
 Ἄς τρέμῃ καὶ ἄς συγκινῆται,
 Ὁ ἀνανδρος ἄς σὲ φοβῆται
 Καὶ ἄς μακρύνεται ὠχρὸς.

ὦ, πάντοτε ἐγὼ ἠγάπων
 Λιμένα ὄρφανδὸν λαιλάπων
 Μὲ τὴν προμητόρα σιγὴν!
 Λατρεύω τὴν καταγωγὴν μου,
 Τὴν γῆν μου, πάντοτε τὴν γῆν μου,
 Καὶ ὄχι οὐρανοῦ αὐγὴν!....

Πρὸς τὴν πτωχὴν μου τὴν μητέρα
 Εἶν' ἡ στοργὴ μου θερμότερα·
 Μισῶ τὸν ἄθλιον υἱόν,
 Ὅστις πτωχοὺς γονεῖς ἀρνεῖται
 Καὶ μὲ παράσημα κοσμεῖται
 Καὶ τίτλους ξένων εὐκλειῶν!

Φεῦ, εἶνε τόσον, τόσον ξένος
 Πρὸς τ' ἀργιλλῶδες ἠμῶν γένος
 Ὁ φωτοβόλος οὐρανός !
 Τ' ἄστρα δὲν εἶνε ἀδελφοί μας
 Καὶ συγγενεύουσι μαζί μας
 Κόνις καὶ σκώληξ ταπεινός.

Ε'.

Ὡ θύρα τοῦ κοιμητηρίου,
 Κ' ἐγὼ ὡς φύλλον ναυαγίου
 Θὰ ἔλθω μέχρι σοῦ ζητῶν
 Τὴν ἀμοιβὴν τοσούτων πόνων,
 Τὸν ὕπνον τοῦ μνημείου μόνον
 Καὶ λήθην χρόνων μισητῶν.

Φεῦ ! δὲν θ' ἀργήσω, δὲν θ' ἀργήσω.
 Ταχύτατα θὰ σοῦ ζητήσω
 Εἰς τοῦ θανάτου τὸν ναὸν
 Τοῦ τάφου τὴν λευκὴν σινδόνα·
 Σοῦ ἔχω δώσει ἀρραβῶνα
 Πατέρα, ἀδελφὴν, υἱόν,

Δρῦν καὶ κυπάρισσον καὶ κρίνον,
 Κόμην λευκὴν, κόμην ἀκτίων,
 Κόμην ὡς νύκτα μελανὴν
 Τοῦ κατωφλίου σου, ὦ πύλη,
 Διπλῶν οἱ καλοὶ μου φίλοι
 Καὶ κοιτῶνται χωρὶς φωνῆν.

Ὅλα διπλῶν, τὰ πτηνά μου
 Καὶ τ' ἄνθη καὶ τ' ἀρώματά μου
 Καὶ χρόνων φίλων ἢ μολπῆ.
 Μ' ἐγύμνωσε τόσου χρυσίου
 Ἡ ἀπληστία τοῦ μνημείου
 Καὶ ἀτελεύτητος κλοπῆ

Ὅ,τι μοὶ ἔμεινε τὸ θέλω
 Καὶ δὲν τὸ δίδω, δὲν τὸ στέλλω !

Ἐκθροισμένοις ἡγεμῶν
 Τοῦ διαθήματος τοὺς λίθους
 Ἐφύλαξα ἐπὶ τοῦ στήθους
 Καὶ τοὺς φρουρῶ μετὰ παλμῶν.

Θέλω νὰ μὴ μὲ παραιτήσουν,
 Θέλω νεκρὸν νὰ μὲ θρηνήσουν
 Οἱ φίλτατοί μου· νὰ θρηνοῦν
 Ἄπνύδησαν οἱ ὀφθαλμοί μου·
 Πρόλαβε, πρόλαβε, ψυχὴ μου,
 Καὶ φύγε, φύγε πρὶν φανοῦν

Καὶ ἄλλαι θλίψεις, ἄλλοι τάφοι·
 Εἰς τοῦ θανάτου τὰ ἐδάφη
 Δὲν θ' ἀγαπᾷς, δὲν θὰ ποθῆς
 Ἐκεῖ τὸ πᾶν ὁ Χάρων θραυεῖ.
 Ἐκεῖ καὶ ἡ ἀγάπη παύει,
 Ἐκεῖ ψυχὴ, θὰ κοιμηθῆς.

Σεπτέμβριος 1881

† Ἀχιλλεὺς Παράσχος.

ΕΠΑΡΧΙΑΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ἡ μικρὰ ἐπαρχιακὴ πόλις Ζ. . . κατέχει τὰ πρωτεῖα μεταξὺ ἐκείνων,
 ἐν αἷς ὁ βίος παρέρχεται ἐν μέσῳ γαλήνης στασίμου καὶ ἀδιαταράκτου.
 Αἱ σιωπηλαὶ καὶ μονοτόνως ἤρεμοι ὁδοὶ τῆς, ἐφ' ὅσον ἡ ἡμέρα κλίνη
 πρὸς τὴν δύσιν τῆς καὶ ἀρχίζῃ νὰ ἐπέρχηται ἡ σκοτία τῆς νυκτός,
 βυθίζονται κατὰ μικρὸν ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν σιγὴν καὶ τὴν ἡσυχίαν.

Ἐν τούτοις, τὴν ἐσπέραν τῆς 29 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 18., ἕκτα-
 κτος ὅπως κινήσεις παρατηρεῖτο ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς πολίχνης, καὶ τόσον
 ζωηρά, ὥστε θὰ ἔλεγέ τις ὅτι οἱ κάτοικοι ὅλοι εἶχον παραιτήσῃ τὰς
 κατοικίας των καὶ ἐξῆλθον εἰς τοὺς δρόμους. Μεταξὺ τῶν περιπατητῶν
 αὐτῶν πολλοὶ παρατηροῦντο βαστάζοντες μπόγους ὑπὸ μάλης, οὐχὶ δὲ

σπανίως συνήντα τις οικοκυραίους κομίζοντας κασσέλαν ἢ σεντούκιον, ἐν ᾧ τὰ συμπορευόμενα τέκνα ἀπεκόμιζον μεθ' ἑαυτῶν παντοῖα φορητὰ οἰκιακὰ σκευῆ, ἤτοι λάμπας, δέσμας ὀμβρελλῶν καὶ μπαστουίνων καὶ τὰ τοιαῦτα. Πόθεν προήρχετο ἡ τοιαύτη ἀσυνήθης καὶ παράδοξος κίνησης; Διὰ τὸ ἴδωμεν τὸ αἴτιον τὸ προκαλέσαν αὐτήν, ἅς ἀναδράμωμεν εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μνημονοθέντος μηνὸς καὶ ἅς ἀφηγηθῶμεν τὰ πράγματα κατὰ τὴν διαδοχικὴν των σειρὰν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς λοιπὸν Ἀπριλίου τοῦ 18., εἶχεν ἐμφανισθῆ εἰς τὴν ἐπαρχίαν, ὁμοίως μὲ δυσσίωνον πτηνόν, καὶ ἄγνωστον πόθεν, εἰς γηραιὸς ἀγρότης, μὲ λευκὴν φλοκκάταν, μὲ μακρὰν πάλλευκον γενειάδα ἐπὶ μορφῆς σεβασμίας, μὲ βακτηρίαν εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ κομβολόγιον εἰς τὴν ἄλλην, ὅστις ἤρχισε νὰ διακηρύττῃ μὲ τὸ πλεόν ἀπαθὲς καὶ σοβαρὸν ὕφος πρὸς τοὺς ἐπτοημένους κατοίκους τῆς πόλεως, ὅτι τὴν προτελευταίαν ἡμέραν τοῦ μηνὸς ἐκείνου, περὶ τὴν νύκτα, θὰ ἐγίνετο εἰς τὸν τόπον ἕνας μεγάλος σεισμός «ὅπου δὲν θ' ἄφινε πέτρα ἴσθην ἄλλη πέτρα», καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι φρονίμως θὰ ἐπραττον, ἐὰν ἐλάβανον ἐγκαίρως τὰ μέτρα των.

Οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ γέροντος τὸσφ μαλλον ἤρχισαν νὰ κινῶσι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀπλοϊκωτέρων ἐκ τῶν κατοίκων, καθόσον καὶ ὁ Καζαμίας τοῦ ἔτους ἐκείνου προέλεγε παρόμοιον τι διὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν, καὶ, ὅπερ σπουδαιότερον, πλὴν τοῦ Καζαμίας—τοῦ ἀναγράφοντος συνήθως τόσα πράγματα ἀνυπόστατα—καὶ ἄλλη τις ἀκόμη ὑπῆρχε παρομοία πρόρρησις, ἀξία αὕτη πάσης προσοχῆς, καθὸ ἀναγραφεῖσα κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀπὸ ὅλας τὰς ἐφημερίδας τῆς πρωτεύουσας, ἀπὸ ὅλας ἀνεξαιρέτως! Ἦτο πρόρρησις εὐρωπαϊοῦ ἀστρονόμου θετικῶς ἀποφανθέντος ὅτι, τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἔτους ἐκείνου, μέγας σεισμός θὰ ἐγίνετο ἐν Ἑλλάδι. Μόνον ὅτι τὸ μέρος ὅπου θὰ ἐτελεῖτο ἡ καταστροφή δὲν ὠρίζετο, ἀλλ' ἰδοὺ ὅτι ὠρίζεν αὐτὸ τῶρα ὁ χωρικός, ὁ ὁποῖος προεμάντευσε τὸ πρᾶγμα μόνος του, καθὼς γνωρίζουσι καὶ προμαντεύουσι πολλὰκις τὰ τοιαῦτα οἱ γηραιὸι κάτοικοι τῶν ἀγρῶν. Ἡ πεποίθησις δὲ ἡ κρατήσασα περὶ τοῦ ἀξέστου γέροντος τοῦ ἀπὸ τὰ βᾶθη τοῦ χωρίου του ἐλθόντος, ὅτι οὐδεμίαν γνῶσιν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τῶν εἰς τὸν Καζαμίαν καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας ἀναγραφομένων, παρεκίνει τοὺς ἀπλουστέρους νὰ ἀπονέμωσιν ἐπὶ μαλλον κῦρος εἰς τὰ λεγόμενά του, τὰ ὁποῖα ἄλλως τόσον ἐσχετίζοντο πρὸς τὰς ἐγγράφους ἐκείνας προφητείας.

Οἱ ἄνθρωποι ἐν τούτοις τοῦ τόπου οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν καλητέραν καὶ πλεόν ἀνεπτυγμένην τάξιν, ἀπηξίωσαν νὰ δώσουν προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους ἐνὸς χωρικοῦ. Ὅσον δὲ διὰ τὴν πρόρρησιν τοῦ εὐρωπαϊοῦ, τὴν

ἐθεώρησαν ἀναξίαν πάσης σημασίας, καὶ λίαν εὐλόγως, ἀφοῦ ἀπεφαίνετο κατὰ τρόπον ὄλως ἀόριστον. Ἦρχισαν μόνον ἄπλωσ οἱ τελευταῖοι οὗτοι νὰ καλῶσι τὸν γέροντα εἰς τὰς οἰκίας των, ἀφ' ὅτου ἔμαθον ὅτι ἐπαγγέλλεται καὶ τὸν μάγον, διὰ νὰ διασκεδάξουν μὲ αὐτὸν καὶ ποιικίλλωσι τὰς ἐσπερινὰς των ἐν οικογενεῖᾳ συναθροίσεις. Τὸν εὖρον ἀρκετὰ παράδοξον, καὶ οἱ γέλωτες ἦσαν ἀτελείωτοι ἐν τῇ δημηγύρει κατόπιν ἐκάστου χρησμοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ γέρον προεμάντευε τὸν τρόπον τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεώς τινος τῶν παρευρισκομένων νεανίδων, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπροχώρει μὲ τὸ εὐσταλὲς παράστημά του πρὸς τὸ ἀνοικτὸν παράθυρον καὶ διέγραφε μὲ τὴν βακτηρίαν του μαγικὰ σχήματα εἰς τὸ ἕναστρον κενόν. Καὶ αἱ μᾶλλον δεισιδαίμονες ἀπὸ τὰς παριστάμενας γραίας ἐσταυροκοποῦντο ἐκστατικαὶ μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκβασίν τινος τῶν μαγικῶν παιγνιδίων τοῦ γέροντος, ἐν τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τὸ ἐξῆς: Ἐλεγε καὶ ἔγραφον εἰς ἕν χαρτίον, ὅ,τι φράσεις ἤθελον, ἔπειτα ἐλάμβανε τὸ χαρτίον καὶ τὸ κατέκοπτεν ἐπὶ παρουσίᾳ ὄλων εἰς ἄπειρα μικρὰ τεμάχια, τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ ἀνεκάτευεν ἐντὸς τοῦ φεσίου του, τὰ ἐμάζευε καὶ τὰ παρέδιδεν εἰς τὸ πῦρ, ἀπαγγέλλων ἅμα δις ἢ τρίς, μὲ ὕφος ἐπίσημον, μὲ ταπεινὸν τόνον φωνῆς, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμικλείστους καὶ μυστηριωδῶς προσηλωμένους ἐπὶ τῶν καέντων χαρτίων, τὸν ἐπωδόν:

Χαρτσουλᾶκια μου καλὰ
Καὶ πολὺ θαματοουργά!
Νὰ κοπῆτε, νὰ καῆτε
Καὶ πάλι ἀκέρηα νὰ παρουσιαστῆτε.

Μεθ' ὅ, ἐβύθιζε καὶ πάλιν τὴν χεῖρα εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ φεσίου, καὶ, ὦ τοῦ θαύματος! ἡ χεὶρ του ἐξῆγεν ἀκέραιον ἐκείθεν τὸ κατακοπὲν καὶ καὲν χαρτίον, μὲ ὅλα ὅσα εἶχον ἐπ' αὐτοῦ γραφῆ. Τὰ παρευρισκόμενα εἰς τὴν συνάθροισιν παιδιὰ ἀπέμενον τότε πλήρη θάμβους, καὶ ἡ φαντασία των ἐπλανᾶτο περὶ ὄραν εἰς κενοὺς καὶ ἀόριστους ῥεμβασμούς.

Βαθυηδὸν ἐν τούτοις αἱ ἡμέραι τοῦ Ἀπριλίου παρήρχοντο ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην καὶ μετὰ τῆς παρόδου αὐτῶν οἱ περὶ σεισμῶν φόβοι ἐπὶ μαλλον ὀσημέραι ἐγενικεύοντο, εἰς τρόπον ὥστε, καὶ ἐκ τῶν ἀπτοήτων τούτων οικογενειῶν πολλὰι—ὀφείλομεν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν—ἤρχισαν κατ' ὀλίγον νὰ αἰσθάνωνται τὸ θάρρος των κάπως κλονιζόμενον. Καὶ ὅταν ἐπέστη ἡ εικοστὴ ἐνάτη, ἡ ἐπιφοβὸς ἡμέρα, τὸ θάρρος τόσον εὐρέθη γενικῶς χαλαρωμένον, ὥστε πολλὰι τῶν οικογενειῶν αὐτῶν ἀφυπνίσθησαν μὲ τὴν ὀριστικὴν ἀπόφασιν νὰ λάβουν διὰ κάθε ἐνδεχόμε-

νόν τὰ μέτρα των καὶ νὰ ὑπάγουν νὰ περάσουν τὴν νύκτα των εἰς κήπους φιλικῶν οἰκιῶν, ὅσοι δὲν εἶχον ἐν τῇ οἰκίᾳ των κήπον, ἢ ὅσοι εἶχον τοιοῦτον νὰ διανυκτερεύσωσιν ἐν αὐτῷ, προσκαλοῦντες ἐκεῖ καὶ τοὺς οἰκιοτέρους τῶν φίλων των. Τινὲς μάλιστα τῶν κατοίκων εἶχον φροντίσει ἀπὸ τῆς ἡμέρας νὰ συναθροίσωσι τὰ ἀξιολογώτερα καὶ τὰ πλέον χρειώδη καὶ εὐμετακόμιστα ἐκ τῶν σκευῶν τῆς οἰκίας, ὅπως τὸ ἐσπέρας τὰ συμπαράλάβωσι κατὰ τὴν ἐξοδὸν των.

Ἐντεῦθεν ἡ περίεργος καὶ ἀσυνήθης κίνησις, τὴν ὁποίαν εἶδομεν ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος προοιμίου.

Τὴν πάνδημον αὐτὴν μετοικεσίαν ὑπεβοήθησε τῷ ὄντι πολὺ καὶ ἡ καλοκαιρία, διότι ἡ νύξ ἐκείνη ἦτο θερμὴ καὶ ἀξία νὰ παραβληθῇ πρὸς νύκτα θέρους. Οὕτως οἱ κῆποι ἀπέβησαν κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην τερπνότατα κέντρα φιλικῶν συναθροίσεων. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι οὐδεὶς σεισμὸς ἐγένετο καὶ ὅτι ἡ προφητεία τοῦ χωρικοῦ ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων παντελῶς ἀνυπόστατος. Naί, ἀλλ' οἱ καλοὶ κάτοικοι τῆς Ζ... δὲν ἀπέμειναν ποσῶς μεταννημένοι διὰ τὴν ἀσκοπὸν των ἀγρυπνίαν, διότι διήλθον τὴν νύκτα κατὰ τρόπον λίαν εὐάρεστον καὶ ἰδοῦ πῶς. Οἱ κάτοικοι αὐτοὶ ἀγαπῶσι καθ' ὑπερβολὴν τὰς φιλικὰς συγκεντρώσεις καὶ τὰς διηγήσεις, καὶ τὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος τὰς διέρχονται οὕτω τερπνότατα περὶ τὴν ἐστίαν των, διηγούμενοι παντοῖα πράγματα, τὰ ὅποια τόσον καλῶς ἐκεῖ γνωρίζουν καὶ διηγούνται. Τώρα λοιπόν, κατὰ τὴν παρούσαν ὑπαίθριον διανυκτερεύσιν των, ἡ καλὴ συντροφία εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν κήπων τόσον συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ λησμονηθῶσι ταχέως οἱ περὶ ἐπικειμένου σεισμοῦ φόβοι καὶ νὰ ἐπέλθῃ γενικὴ ἐγκαρδίωσις, ὥστε ἐντὸς μικροῦ αἰ ἐκεῖ συγκεντρώσεις ἀπέληξαν εἰς ἀληθεῖς συναναστροφὰς εὐθυμοτάτας καὶ πλήρεις διαχύσεως· τότε δὲ ἤρχισαν καὶ αἱ ἀφηγήσεις μύθων καὶ γεγονότων ἀνά τοὺς φιλικοὺς ὁμίλους. Σημειωτέον ἀκόμη ὅτι οἱ φιλόξενοι οἰκοδεσπότες ἐφρόντισαν νὰ ἐφοδιάσωσι τοὺς κήπους των μὲ ἐπαρκῆ φωτισμόν, μὲ καθίσματα καὶ μὲ πᾶν τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς συγκρότησιν μιᾶς καλῆς συναναστροφῆς. Ἄλλ' ὁ κῆπος εἰς ὃν ἡ νύξ ἐκείνη παρήλθεν ἀσυγκρίτως ὠραία, καὶ διασκεδαστικὴ ὅσον εἰς οὐδένα ἄλλον, ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ὁ τῆς οἰκογενείας τοῦ κ. Παμφίλου Κοσμᾶ, ὅπου εἶχε συναθροισθῆ ἡ ἐκλεκτοτέρα μερὶς τῆς πόλεως. Καὶ διὰ νὰ μὴ λέγωμεν πολλὰ, ἀρκεῖ νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ κῆπος αὐτὸς ἐφιλοξένει κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην καὶ τὸν κύριον Ἀνδρέαν Θεοφάνην. Ὡ, τὸν κάλλιστον καὶ πνευματωδέστατον κύριον Θεοφάνην! Ἰσχνός, ὀλίγον τι ὠχρὸς καὶ φαίθριξ, μὲ καταπεπονημένην πλὴν ἐκτάκτου νοσηροσύνης μορφὴν,

καὶ μὲ φαῖαν περιβολὴν ἐπιμεμημένην, ἰθεωρεῖτο ὡς ὁ βασιλεὺς τοῦ πνεύματος, ἐν τῷ τόπῳ καὶ λίαν ἐπαξίως. Τόσον λεπτὰ σκώμματα ἤξευρε νὰ εὐρίσκη διὰ πᾶν ὅ,τι ἐξέκλινε τῆς συνήθους τάξεως τῶν πραγμάτων καὶ τόσον ὠραία πράγματα εὐρίσκειν ἐκάστοτε νὰ διηγῆται. Τινὲς ἐπιθύρυσαν μεταξὺ των περὶ αὐτοῦ, —καὶ δὲν εἶχον ἴσως ἀδικον— ὅτι ἦλθεν εἰς τὸν κῆπον τοῦ κ. Κοσμᾶ ὄχι βεβαίως ἐκ φόβου πρὸς τοὺς σεισμούς, ἀλλ' ὅπως ἀντλήσῃ ὕλην διὰ νέα κωμικὰ ἐπεισόδια, τὰ ὅποια νὰ ἔχῃ μετέπειτα νὰ διηγῆται.

Παρευρίσκοντο ἀκόμη ἐν τῷ κήπῳ τοῦ κυρίου Κοσμᾶ, μεταξὺ πολλῶν ἀξιολόγων κυριῶν καὶ χαριεσσῶν τοῦ τόπου νεανίδων, καὶ οἱ ἐξῆς :

Ὁ μοναδικὸς διὰ τὸ εὐτράπελον καὶ διαχυτικὸν τοῦ ὕφους του κ. Λουκάς Πετακτός, μεσηλιξ κτηματίας φουστανελλοφόρος, κοντὸς καὶ ἀεικίνητος, μὲ ὀφθαλμοὺς ἐξοιδημένους, τῶν ὁποίων ἡ ἔκφρασις ἦτο πλήρης φιλοπαιγμοσύνης, καὶ μὲ ῥίνα ὀλοπόρφυρον τῆς ὁποίας τὸ χρῶμα ἄλλοι κακεντρέχως ἀπένεμον εἰς τὰ ποτὰ καὶ ἄλλοι εἰς τοὺς ἀενάους του ἐκρηκτικὸς γέλωτας τοὺς συνοδεύοντας τὰς ἀενάους του ἀστειολογίας. Μετ' αὐτοῦ ἦσαν καὶ οἱ δύο ἀνεψιοὶ του Σπυρίδων καὶ Ἰππόλυτος Λαδάς, ἐξ ὧν ὁ δεύτερος, σπουδαστὴς τῆς Νομικῆς, εἶχεν ἐπανακάμψῃ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του ἀπὸ τῶν ἐσρτῶν τοῦ Πάσχα.

Ὁ ἀλαταποθηκάριος κ. Νικήτας Παπαστεργίου, χαίρων ἐν τῇ πόλει φήμην ἀνδρὸς νουνεχοῦς καὶ περισκεμμένου. Εἶχεν οὗτος προσέλθῃ συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς κυρίας του καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἀχιλλέως Καφάση, ὁ ὁποῖος ἦτο γραφεὺς τοῦ συμβολαιογράφου τῆς ἐπαρχίας, καὶ βοηθὸς τοῦ ψάλτου τῆς ἐκκλησίας Ἀγίου Νικολάου ἐν ὠραις ἀναψυχῆς. Ἡ ἐνδυμασία ἡ περιβάλλουσα τὸ ἀσθενικὸν τοῦ νέου σῶμα ἦτο πάντοτε τετριμμένη, καὶ τοῦτο δὲν ἦτο ἀπορίας ἄξιον· διότι καὶ ἂν οἱ μικροὶ πόροι τοῦ νεοῦ κ. Καφάση τῷ ἐπέτρεπον νὰ ἐπιμελῆται κάλλιον τὰ τῆς περιβολῆς του, αὐτὸς παρημέλει τοῦτο, προτιμῶν ν' ἀποταμιεύῃ μετὰ τὰ περισσεύματά του ἄλλον πλοῦτον, τὸν πνευματικὸν πλοῦτον τοῦ Εὐαγγελίου, τὸν ὁποῖον οὔτε ὁ σάραξ ἀφανίζει οὔτε οἱ κλέπτει διορύσσουσι. Ἐδαπάνᾳ δηλαδὴ τὰ μικρὰ του περισσεύματα εἰς ἀγορὰν βιβλίων, εἰς ἄκρον φιλαναγνώστης ὧν, καὶ ἐπὶ τοῦ τραπέζιου τοῦ δωματίου του εὐρισκέτις μεταξὺ παντοίων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἱστορικῶν βιβλίων καὶ πολλοὺς στερεοτύπους τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν, διότι ἐπαρκῆ μόρφωσιν εἶχεν, ὅπως ἐνοῶ αὐτούς, καὶ τὰς γυμναστικὰς του σπουδὰς εἶχε τελειωμένας καὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς πρωτεύουσας εἶχεν ἄλλοτε φοιτήσῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον

παρακολουθήσας τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, τὴν ὁποίαν ἐκ δυσμενῶν περιστάσεων ἠναγκάσθη μετέπειτα νὰ διακόψῃ καὶ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του. Ὅσα ἔλεγεν αὐτὸς ὁ νέος, τὰ ἔλεγε μὲ ἄκραν περίσκεψιν καὶ ὀρθοφροσύνην, καὶ εἰς τοὺς λόγους του ἀπένεμον ὅλοι ἀκρόασιν μετ' ἴσου ἐνδιαφέροντος, διότι ἐγνώριζον ὅτι οὐδέποτε ἤιοιγε τὸ στόμα διὰ νὰ εἶπῃ περιττόν τι.

Ἦσαν ἀκόμη ἐκεῖ ὁ δικηγόρος κ. Συμεὼν Εὐαγγέλου, ὑψηλὸς καὶ σωματώδης ἀνὴρ μὲ ἀφελή μορφήν καὶ ἀνετον περιβολήν, διακεκριμένος εἰς τὸ εἶδός του διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ χάριν μὲ τὴν ὁποίαν ἔλεγεν ὅσα διηγεῖτο. Καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς Γαλλικῆς κ. Μινιῶν, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ διατίας ἐλθὼν καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν τῷ τόπῳ, ἦτο περιζήτητος διὰ τὸ ὁμιλητικὸν του καὶ τὸ κοινωνικὸν τοῦ χαρακτῆρός του καὶ διὰ τὴν προθυμίαν μετ' ἧς ἐκάστοτε προσεφέρετο ὅπως ἀφηγῆται τόσα καὶ τόσα, τὰ ὁποῖα ἀνεγίνωσκεν εἰς τὰ γαλλικὰ του βιβλία.

Ἦσαν ἀκόμη καὶ ἡ κυρὰ Ἀκριβή, μελαγχροινὴ καὶ ἀπωστεωμένη χήρα ὑπερβᾶσα τὴν μέσσην ἡλικίαν, μὲ κεφαλόδεσμον ἐκ μαύρου μανδηλίου, καὶ τόσον πολὺλογος, ὥστε ἡ γλῶσσά της πολλάκις ἔτρωγε τὸ ἕτερον ἤμισυ τῶν λέξεων καὶ ἠναγκάζετο τις δι' αὐτὸ οὐχὶ σπανίως νὰ μαντεύῃ μᾶλλον ἢ νὰ ἐννοῇ τὰ λεγόμενά της. Καὶ ἡ ἀνεψιά της Φωτεινὴ, ἡ νεαρὰ καὶ εὐχαρὶς Φωτεινὴ, ἡ πάντοτε γελαστὴ καὶ ἀμέριμος, καὶ ἐν τούτοις προικισμένη ὑπὸ τεραστίου μνήμης· κατῴρωνεν αὐτὴ νὰ συγκρατῆ πιστῶς εἰς τὸ μνημονικὸν της ὅλα τὰ παραμύθια τοῦ παλαίου κειροῦ, τὰ ὁποῖα ἐπεμελεῖτο ν' ἀκούῃ ἀπὸ τὰς γραιίας τοῦ τόπου, παραμύθια μὲ τέρατα καὶ μὲ φαντάσματα, ἱκανὰ ὅπως κάμνουν τὸν ἀκροατὴν ν' ἀνατριχιάζῃ. Ἦξευρε δὲ νὰ τὰ διηγῆται καὶ τόσον ὠραῖα! Αἱ στεναὶ της γνώριμοι τὴν εἶχον δι' αὐτὸ ἐπνομάσει Χαλιμᾶν.

Εἰς μόνον λοιπὸν τὸν κῆπον τοῦ κ. Κοσμᾶ, τόσα πράγματα ἐλέχθησαν παρ' αὐτῶν ὄλων, ὥστε ἀμφιβάλλομεν, ἐὰν ἀπέμεινε μῦθος ἢ ἀνέκδοτον ἢ πραγματικὸν τοῦ τόπου ἐπεισώδιον, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ τὸ ἀφηγήθησαν ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην. Ἐξ αὐτῶν τῶν διηγήσεων τὰς πλέον φιλαλήθεις, καὶ ἐκ τῶν μύθων τοὺς ὀλιγώτερον τρομακτικούς, θὰ φροντίσωμεν νὰ τὰ ἀνακοινώσωμεν, ὅσον πιστότερον δυναθῶμεν, εἰς τὰς παρούσας «Ἐπαρχιακὰς Ἱστορίας».

Κ. Ι. Πρασσᾶς.

ΕΝ ΡΩΣΣΙΚΟΝ ΔΡΑΜΑ

Ἡ μανία ἡ ὁποία κατέλαβε τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Γερμανοὺς διὰ τὴν διερεύνησιν ξένων φιλολογιῶν—μανία παροξυνθεῖσα τελευταίως ὑπερβολικὰ, φαίνεται νὰ ἐπέδρασε καὶ εἰς ἡμᾶς, εἰς τὸ θέατρον μας τοῦλάχιστον. Ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀναζητοῦσι πεισματωδῶς μαργαρίτας εἰς τὴν ὀλλανδικὴν φιλολογίαν καὶ τὴν τσεχικὴν καὶ τὴν Νεοῖρλανδικὴν καὶ τὴν τουρκικὴν καὶ ἐνῶ παρουσιάζουσιν ἀπὸ σκηνῆς δράματα ἰδιόρρυθμα τοῦ Στρίνδβεργ καὶ τοῦ Σούνδερμαν καὶ τοῦ Βγιόρσαν καὶ τοῦ Κινέζου βασιλέως Ἀκούνα καὶ τοῦ Μέτερλιγκ καὶ τοῦ Ὀστρόφσκη, ἠρχίσασμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ ἐδῶ νὰ ἐγκαταλείπωμεν πλέον τὰς συνήθεις μας πηγὰς, τὸν Σαρδοῦ δηλαδὴ καὶ τὸν δ' Ἐννερὺ καὶ τὸν Φεγιέ—σπανίως γόττε καὶ τὸν Δουμᾶν—καὶ προσπαθοῦμεν νὰ ἐγείρωμεν μίαν πτυχήν ἄλλης φιλολογίας, νὰ ἴδωμεν καὶ ἐν ἔργον ἄλλου λαοῦ, ἰδεῶν ἄλλων, γεμάτων ἀπὸ ψυχᾶς ξένας καὶ ἀπὸ ξένα ἰδανικά.

Καὶ ἰδοὺ εἰς ὀλίγον καιρὸν εἶδομεν ἀπιστεῦτως τρία ξένα ἔργα ἀναβιβαζόμενα ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὅχι ἄνευ ἐπιτυχίας. Τὸ τόλμημα ἤρχισε διὰ τῶν «Βρυκολάκων» τοῦ Ἴψεν, οἱ ὁποῖοι τόσον καλὰ ἐπαίχθησαν καὶ τόσον ἐντύπωσιν ἔκαμαν—ἐξηκολούθησαν δὲ διὰ τοῦ «Γαλεότου» καὶ τοῦ «Κράτους τοῦ Ζόφου».

Διὰ τριῶν ἀριστουργημάτων τῶν τριῶν μεγαλειτέρων συγγραφέων τῆς νορβηγικῆς καὶ τῆς ἰσπανικῆς καὶ τῆς ρωσικῆς φιλολογίας, ἐνεκαινιάσαμεν τὴν νέαν αὐτὴν μῆσιν μας εἰς ξένα ἔργα, ἡ ὁποῖα, ἂν πιστεύσωμεν τοὺς ἠθοποιούς μας, θὰ ἐξακολουθήσῃ διὰ παραστάσεως καὶ ἄλλων ἔργων τοῦ Ἴψεν καὶ νέων δραμάτων τοῦ Μέτερλιγκ καὶ τοῦ Βγιόρσαν καὶ τοῦ Στρίδβεργ.

Ὅπως ἴσθητε μεταξὺ τῶν τριῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ἠκούσαμεν, εἶδομεν κάτι τι νέον, κάτι τι ἀσυνήθιστον—ἀνθρώπους ἄλλους καὶ ἄλλας ψυχὰς, προβλήματα κοινωνικά, τὰ ὁποῖα μᾶς συνέσφιγξαν τὰς ψυχὰς καὶ μᾶς ἐγέμισαν μὲ οἶκτον καὶ μὲ πένθος τὰς καρδίας, καὶ ἠσθάνθημεν μίαν ἐντύπωσιν ἰσχυρὰν ἀπογοητεύσεως καὶ φρίκης, τὴν ὁποίαν ποτὲ δὲν ἐδοκιμάσαμεν εἰς τὰ γαλλικὰ δραματολόγια.

Περισσότερον πολὺ τοῦ «Γαλεότου», περισσότερον καὶ τῶν «Βρυκολάκων» ἀκόμη τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τῆς φρίκης καὶ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀθλιότητος μᾶς ἐγέννησε τὸ «Κράτος τοῦ Ζόφου», τὸ φοβερὸν καὶ φρικῶδες ἀληθῶς δράμα τοῦ Τολστόϊ, ἡ πεντάπρακτος αὕτη τραγωδία

ή άμιλλωμένη ώς πρὸς τὴν φρίκην μὲ τὸν «Μάκβεθ» ἢ μὲ τὰς «Ἐρινύας» Αὐτὴν ἤθελον σήμερον νὰ σὰς διηγηθῶ.

Τὸ «Κράτος τοῦ Ζόφου» εἶνε βεβαίως ἐν τῶν ἀρτιωτέρων δραμάτων τῆς συγχρόνου ρωσικῆς φιλολογίας, πλήρες δυνάμεις, πλήρες ζωῆς, ἀποπνέον τὸν οἶκτον ἐκείνον πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην δυστυχίαν καὶ τὴν συγκίνησιν ἐκείνην τὴν ἄμετρον, τὴν τρυφερὰν, ἡ ὁποία ἀναδίδεται ἐξ ὅλης τῆς τοῦ Βορρά φιλολογίας.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ παραδόξου τούτου δράματος εἶνε πένθιμος καὶ φοβερὰ κυριαρχουμένη ὀλόκληρος ὑπὸ τοῦ ζόφου, τοῦ ζόφου τῆς ἀμαθείας, τοῦ ζόφου ὑπὸ τὸν ὁποῖον ζῶσιν αἱ δυστυχισμένοι χωρικαὶ τάξεις τῆς Ρωσίας, αἱ πρωτογενεῖς, μὲ τὰς περιορισμένας ὅλως ἐνστικτοῦς ιδέας. Ἐπὶ ὅλων τῶν χωρικῶν αὐτῶν, ἐπὶ ὅλων τῶν προσώπων τῶν πολλῶν τοῦ δράματος τοῦ Τολστοῦ ἐξαπλοῦται φοβερὸν τὸ Κράτος τοῦ Ζόφου.

Ὁ πλούσιος μουζικός Πέτρος Ἰγνάτιος ἐνυμφεύθη εἰς δεῦτερον γάμον τὴν Ἀνισσίαν καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς μίαν θυγατέρα τὴν Ἀνικουσαν. Ἐκ τῆς πρώτης του γυναικὸς ἤδη εἶχεν ἀποκτήσει καὶ ἄλλην κόρην τὴν Ἀκουλίαν κωφὴν ὀλίγον καὶ βλακίζουσαν.

Μετὰ βραχεῖαν πάροδον ἐκ τοῦ γάμου ἡ Ἀνισσία βράνεται τὸν φιλάσθενον, τὸν μεμψιμίρον σύζυγόν της καὶ λαμβάνει ὡς ἐραστὴν ἓνα πτωχὸν ἐργάτην τοῦ κτήματός των, τὸν Νικήταν. Οἱ συγγενεῖς ὅμως τοῦ Νικήτα θέλουν νὰ τὸν νυμφεύσουν παρ' ὅλην τὴν θέλησίν του, καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἔρχεται ἤδη ὅπως διορθῶσιν τὰ πράγματα, ὅπως συνθηκολογήσῃ μετὰ τῆς Ἀνισσίας, ἡ ὁποία κρατεῖ τὸν ἐραστὴν της καὶ τὸν ἐξορκίζει νὰ μὴ τὴν ἐγκαταλείψῃ. Ἡ διεφθαρμένη μήτηρ διηγεῖται πῶς ὁ υἱὸς της ἀπεπλάνησε πτωχὴν κόρην τὴν Μαρίναν καὶ πῶς ὁ πατὴρ του ὁ Ἀκίμ ζητεῖ νὰ τὸν νυμφεύσῃ ὅπως κλύψῃ τὸ πρᾶπτωμα. Αὕτη ὅμως εἶνε συγκαταβατικὴ. Ἄρκει νὰ τῆς δώσῃ ἡ Ἀνισσία ὀλίγα χρήματα καὶ παραδέχεται ἐξ ὅλης καρδίας νὰ μείνῃ ὁ υἱὸς μαζί της ἀπατῶν τὸν κύριόν του τὸν Ἰγνάτιον. Εἰς τὸ ρεῦμα μάλιστα τῆς ὁμιλίας τῆς δίδει καὶ ὀλίγας κόνεις ἀρσενικοῦ. «Ἐεῦρω ὅτι τὰ μικρὰ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ ὑπνωτικὰ τῆς λέγει καὶ δι' αὐτὸ ἔφερα αὐτὰ». Ἡ Ἀνισσία ἀνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως λαμβάνει τὴν κόνιν. Ὁ Ἀκίμ, ἡ μόνη εὐαγγελικὴ καρδιά, ἄξεστος, ἀλλὰ μεγαλοπρεπὴς ἐν τῇ ἀκεραιότητί της, εἰσέρχεται εἰς τὴν σκηνὴν ἀνήσυχος. Ἦλθε νὰ μάθῃ ἂν τῶντι ὁ υἱὸς του ἠπάτησε τὴν Μαρίναν καὶ κατὰ συνέπειαν χρεωστεῖ νὰ τὴν νυμφεῖ. Οἱ λόγοι του ἐνέχουσι κάτι τι μυστηριώδες καὶ ἀποκαλυπτικὸν ἐν τῇ ἀπλότητί των καὶ φαίνεται μὲ ὅλην τὴν ἀμάθειάν του, ὅτι κατέχει τὴν ἀλήθειαν τὴν ἀπόλυτον, ὅλα τὰ μυστήρια τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Ὁ Νικήτας ὀρκίζεται ὅτι τίποτε δὲν συνέβη μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ

τῆς Μαρίνας—ὅταν δὲ ὁ πατὴρ του ἀπομακρύνηται: «Μοῦ φάνηκε, λέγει, σὰν νὰ μὲ σκουντοῦσαν, ὅταν ἔκαμνα τὸν ὄρκο ἔμπροστὰ τὴν εἰκόνα. Ἔτσι τώρα ἐτελείωσαν ὅλα. Καὶ λὲν πῶς φοβοῦνται ὅταν ὀρκίζονται ψέμματα! Ἄνοησιές ὅλα αὐτά. Εἶνε τόσο εὐκόλο πρᾶγμα!»

Ἡ Μαρίνα, ἡ δυστυχὴς ἐγκαταλειφθεῖσα, πρόσωπον δακρύδρεκτον ἀπὸ ἐκείνα τὰ ὁποῖα πληροῦν μὲ ἐγκαρτέρησιν καὶ μελαγχολίαν τὰς σελίδας τοῦ Δοστογιέφσκη καὶ τοῦ Τουργκениέρ, ἔρχεται νὰ εὕρῃ τὸν Νικήταν. «Ἐεῦρεις τοῦ λέγει ὅτι δὲν ἠγάπησα ἐγὼ ἄλλον ἀπὸ ἐσέ. Εἶτε μὲ νυμφεῦθῃς εἶτε ὄχι, δὲν θὰ σέ μνησικακῶ... Δὲν σοῦ ἔπαισα ὅμως τίποτε· γιατί δὲν μὲ ἀγαπᾶς... γιατί; Λυποῦμαι ὄχι τόσο διότι δὲν μὲ νυμφεύσασαι, ὅσον διότι δὲν μὲ ἀγαπᾶς. Μὲ ἀπηνήθης, μὲ ἐσκότωσες, ἀλλὰ δὲν σέ μισῶ. Πήγαινε εἰς τὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ. Ἄν εὕρῃς καλλίτερη, θὰ μὲ λησμονήσῃς, ἄλλως, Νικήτα, θὰ μὲ ἐνθυμηθῆς· χαίρει ἀφοῦ τὸ θέλεις...» Θέλει νὰ τὸν φιλήσῃ, ἀλλὰ τὴν ὠθεῖ βιαίως. «Ὁ Θεὸς δὲν θὰ σέ κάμῃ εὐτυχισμένον, Νικήτα!» τοῦ λέγει ἐκείνη προφητικῶς φεύγουσα.

Φρικτὴ ὅλη αὕτη ἡ πρώτη πράξις· φρικτοτέρα ἡ δευτέρα, φρικτοτάτη ἡ τρίτη, ἀπαισία ἡ τετάρτη, ἀγωνιώδης ὡς ἐφιάλτης ἡ πέμπτη...

Μὲ ὅλην τὴν κόνιν τοῦ ἀρσενικοῦ τὴν ὁποῖαν τοῦ ἔδωκεν ἡ σύζυγός του, ὁ γέρον μουζικός δὲν ἀποθνήσκει. Ἡ φοβερὰ Ματρῶνα, ἡ μήτηρ τοῦ Νικήτα, ἐνθαρρύνει τὴν Ἀνισσίαν. «Μὴν πῆς τίποτε τοῦ Νικήτα ἀπ' ὅλα αὐτὰ, τῆς λέγει. Εἶνε ἀνόητος καὶ ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ ἂν ἀκούσῃ τίποτε διὰ τὰ λευκὰ αὐτὰ σκονάκια. Εἶνε ζεύρεις πολὺ εὐκίσθητος καὶ οὔτε ἓνα κοτόπουλο δὲν ἠμπορεῖ νὰ σφάξῃ».

Τὰς ἀνήσυχει κυρίως ἡ ἀρπαγὴ τῶν χρημάτων τοῦ ψυχорραγοῦντος, τὰ ὁποῖα φοβοῦνται μήπως ἔδωκεν εἰς τοὺς συγγενεῖς του. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἡ Ἀνισσία τὰ ἀνακαλύπτει ἐντὸς τῶν ἐνδυμάτων τοῦ ἐπιθανάτου καὶ τὰ κλέπτει.

Εἰς τὴν τρίτην πράξιν ὁ Νικήτας ἔχει νυμφεῖ τὴν Ἀνισσίαν καὶ ἤδη εἶνε ἐραστὴς τῆς προγονῆς των Ἀκουλίνας. Τὸν βλέπουσιν εἰσερχόμενον μεθυσμένον καὶ φέροντα δῶρα τῆς ἐρωμένης του. Αἱ ἀντίζηλοι ἡ μητριά καὶ ἡ προγονὴ ἀνταλλάσσουσι βαρείας ὕβρεις καὶ ἡ Ἀκουλίνα ῥίπτει εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Ἀνισσίας τὸ ἐγκλημα τῆς δηλητηριάσεως τοῦ συζύγου της, τὸ ὁποῖον γνωρίζει. Ὁ Νικήτας θέλει νὰ ἐκδιώξῃ τὴν σύζυγόν του, ἀλλ' ἔπειτα καταλαμβάνεται ὑπὸ κρασσοκατανύξεως καὶ τὴν συγχωρεῖ, τέλος ὅμως συνεργόμενος αἴφνης λυεταί εἰς κλαυθμούς. «Σβύσετε τὸ φῶς, λέγει. Πόσον εἶμαι δυστυχισμένος, πόσον εἶμαι δυστυχισμένος!»

Εἰς τὴν τετάρτην πράξιν ἡ Ἀκουλίνα εἶνε ἔγκυος καὶ πρέπει τὸ παιδίον νὰ ἐξαφανισθῇ, διότι ἕνας νέος καλῆς οἰκογενείας τὴν ζητεῖ εἰς γάμον. Παρωθούμενος ὑπὸ τῆς μητρὸς του καὶ τῆς συζύγου του Ἀνισσίας ὁ δυστυχῆς Νικήτας σκάπτει μίαν τάφρον εἰς τὸ ὑπόγειον, θέτει ἐντὸς αὐτῆς τὸ νεογνὸν καὶ τὸ καλύπτει διὰ μιᾶς σανίδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας κάθηται.

Ἡ σκηνὴ ἀμιλλάται μὲ ἐκείνην τοῦ φόνου τοῦ Δώνκαν εἰς τὸν Μάκβεθ. «Κατέβα εἰς τὸ ὑπόγειον, λέγει ἡ Ματρώνα, καὶ σκάψε εἰς τὴν γωνία... Ἡ γῆ εἶνε μαλακῆ. Ἐπειτα θὰ τὴν ἐπιστρώσῃς πάλιν. Ἡ μάνα μας ἡ γῆ δὲν θὰ πῆ τίποτε εἰς κανένα ποτέ...» Καὶ βραδύτερον ὅταν ὁ Νικήτας κάθηται ἐπὶ τῆς σανίδος καὶ συνθλίβῃ τὸ τέκνον του: «Θὰ ἤθελε κανεὶς καλλίτερα νὰ μὴν ἀμαρτάνῃ ἀλλὰ τί νὰ κάμωμεν; λέγει ἡσύχως ἡ ἀπαίσια μήτηρ. Ὁ Νικήτας πάλιν εἶνε ἔκφρων. Πῶς ἔτριζαν τὰ κοκκαλάκια του ἀποκάτου μου κρ. . . κρ. ! πῶς μὲ κατήντησαν!...»

Κατὰ τὴν πέμπτην πράξιν, εὐρισκόμεθα εἰς τοὺς γάμους τῆς Ἀκουλίνας. Ὁ Νικήτας μένει ἔξω τυπτόμενος ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, ἀποστρεφόμενος τὴν σύζυγόν του, σκεπτόμενος νὰ ἀπαγχονισθῇ, νὰ φονεύσῃ, ὅταν φθάνει ἡ Μαρίνα γλυκεία, ἐγκαρτεροῦσα πάντοτε, πλήρης εὐσπλαγχνίας, πλήρης παρηγορίας. Ὑπανδρεύθη ἐκείνη ἕνα γέροντα, τὸν ὁποῖον περιποιῆται ὡς μητέρα, τοῦ ὁποίου τὰ τέκνα ἀνατρέφει. Τὸ παράπονον ποτέ δὲν ἐξέρχεται τῶν χειλέων της καὶ ἡ ὑπομονή, ἡ ἀγγελικὴ, ἡ πλήρης μελαγχολίας τὴν ὑποστηρίζει καὶ τῆς δίδει θάρρος. Εἰς τοὺς παρηγορητικούς της λόγους ὁ Νικήτας αἰσθάνεται ἐν μέσῳ τοῦ ζόφου τῆς συνειδήσεώς του εἰσδύουσαν μίαν ἀκτίνα.

Εἰσέρχεται εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου παρετίθη τὸ νυμφικὸν δεῖπνον καὶ ὁμολογεῖ τὰ ἐγκλήματά του. Θέλουν νὰ τὸν συλλάβουν, ἀλλ' ὁ γέρον Ἀκίμ ὁ πατὴρ του ἐπεμβαίνει. Ἐχει πάντοτε ἀσυνάρτητον τὸν λόγον καὶ σταματᾷ εἰς ἐκάστην φράσιν, ἡ ὁποία ἐξέρχεται ἐκ τῆς σκεπτικῆς ἀλλὰ μεγάλης καὶ ἐναρέτου καρδίας του. «Ἐσὺ χωροφύλακα . . . ναί, ναί ἐσὺ στάσου . . . Περίμενε νὰ ποῦμε ! Μὴ μιλήσῃς τώρα γιὰ κατάρθει; . . . τί κατάρθει; Ἄφησέ τον νὰ τὰ εἶπῃ ὅλα. Ἐδῶ γίνεται ἕνα θέλημα τοῦ Θεοῦ . . . ἕνας ἄνθρωπος νὰ ποῦμε μετανοεῖ . . . καὶ σὺ μιλεῖς γιὰ κατάρθει; Μίλησε, παιδί μου, πὲς τα ὅλα. Θὰ ἀκουστῆς καλλίτερα. Ἐξομολογήσου ἔμπροστὰ ἔσθ' Θεοῦ καὶ μὴ φοβῆσαι τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Θεός . . . νὰ ὁ Θεός . . .»

Καὶ ὁ Νικήτας περαινῶν τὴν ἐξομολόγησίν του προσθέτει ὅπως σῶση τὴν μητέρα του καὶ τὴν σύζυγόν του. «Ἐγὼ τὰ ἔπραξα ὅλα. Ἐγὼ

τὰ προμελέτησα, ἐγὼ τὰ ἐξετέλεσα. Πήγαίνέ με ὅπου θέλεις, δὲν θὰ εἶπω πλέον τίποτε».

*
*

Ἡ ὠχρὰ ἡ ἄναιμος αὐτὴ διήγησις τῆς ὑποθέσεως φοβοῦμαι ὅτι δὲν δύναται οὔτε ἀσθενῆ ἰδέαν νὰ σᾶς δώσῃ τῶν καλλονῶν τοῦ δράματος. Πρέπει νὰ αἰσθανθῆτε εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἢ τὴν παράστασίν του τὴν μεγάλην φρίκην ἢ ὁποία τὸ ζωογονεῖ, τὴν δύναμιν τὴν μεγάλην ἢ ὁποία καθιστᾷ πάλλοντας τοὺς χαρακτῆρας, ὄλην τὴν πνοὴν τὴν σκοτεινὴν, τὴν πνοὴν τοῦ ζόφου πνοὴν μεγαλοπρεπῆ, ἢ ὁποία ἐμψυχώνει τὴν φοβερὰν ὑπόθεσιν.

Καὶ ἐκ τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ συνόλου ἀναδίδεται δὲν ἠξέυρω ποῖον αἰσθημα εὐσπλαγχνίας καὶ μίᾳ πνοῇ πίστεως παρηγορητρίας, τὴν ὁποίαν μᾶς μεταδίδει ὁ Ἀκίμ καὶ ἡ Μαρίνα ὡς ἀντίρροπον τῆς ἀπελπισίας, τῆς ἀγριότητος τῶν ἄλλων προσώπων, τῶν βυθισμένων ἐντελῶς ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ζόφου.

Εἰς τὸ τέλος ἡ μεγάλη μολατᾶ τῆς ψυχῆ τοῦ Ἀκίμ καὶ ἡ ἀκεραία συνείδησίς του, καθὼς καὶ τῆς Μαρίνας ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ ἐγκαρτέρησις ἐμαλάκωσαν τὴν θηριώδη ψυχὴν τοῦ Νικήτα καὶ κατάρθρωσαν νὰ τὴν θερμάνουν μὲ μίαν ἀκτίνα καλωσύνης καὶ εὐσπλαγχνίας.

Καὶ βεβαιωθῆτε ὅτι ὅλων τῶν κακῶν, ὅλων τῶν σκληρῶν ἢ καρδία εἶνε ἐπιδεικτικὴ τῆς τοιαύτης ἀκτίνος, ἂν θελήσῃ νὰ τῆς τὴν μεταδῶσῃ μίᾳ ἀγαθῇ ψυχῇ ὡς τοῦ Ἀκίμ καὶ τῆς Μαρίνας Αὐτὴ ἴσως εἶνε ἡ θέσις τοῦ Τολστοῦ.

N. Ἐπισκοπόπουλος.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1894 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1895

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Συνεκροτήθησαν δύο τακτικαὶ συνεδριάσεις.

Ἐγένοντο τὰ ἐξῆς ἀναγνώσματα.

Ὁ κ. Ἴω. Σκαλτσούνης ἐπίτιμον μέλος ὠμίλησε περὶ τῆς θρησκευτικῆς παιδείσεως.

Ὁ κ. Δ. Βαρδουνιώτης ἀντεπιστέλλον μέλος ὠμίλησε περὶ τῆς ἀφνειοῦ Κορίνθου.

Ὁ κ. Νικόλ. Σχινᾶς ταγματάρχης μέλος πάρεδρον ὠμίλησε περὶ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἄργος τοπογραφίας.

Ὁ κ. Φίλοπ. Παρασκευαΐδης μέλος πάρεδρον ὠμίλησε περὶ τῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν Ἠνωμένων τῆς Ἀμερικῆς Πολιτειῶν.

Ὁ κ. Ἐπ. Ἐμπειρικός μέλος τακτικὸν ὠμίλησε περὶ τῆς παρ' ἡμῖν πολυτελείας.

Ὁ κ. Εὐγ. Γ. Ζαλοκώστας μέλος ἀντεπιστέλλον ἀνέγνω τὴν διατριβὴν αὐτοῦ «ἐκ τοῦ ἄνω Βοσπόρου».

Κατὰ μῆνα Δεκέμβριον ἐγένοντο τρεῖς θρησκευτικαὶ ὁμιλίαι. δύο μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀ. Διομήδους Κυριακοῦ, μία δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Ἰγνατίου Μοσχάκη.

Κατὰ τοὺς δύο μῆνας ἐγένοντο ἕνδεκα μαθήματα διὰ κυρίας ὡς ἐξῆς.

Ὁ κ. Σπυρ. Μηλιαράκης οἰκιακῆς βοτανικῆς μαθήματα δύο.

Ὁ κ. Σ. Π. Λάμπρος περὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνίδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ μαθήματα τρία.

Ὁ κ. Α. Ρούκης οἰκονομικὴν δι' οἰκοδεσποίνας μαθήματα δύο.

Ὁ κ. Γ. Σωτηριάδης περὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας μαθήματα τρία.

Τὴν 21 Ἰανουαρίου ἐγένετο ὁ ἐτήσιος φιλανθρωπικὸς χορὸς ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παιδῶν. Τὸν χορὸν ἐτίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των αἱ ΑΑ. ΒΒ. ΥΥ. ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος καὶ οἱ βασιλόπαιδες Γεώργιος καὶ Νικόλαος. Ἀπέστειλαν δὲ τῷ Συλλόγῳ ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ μὲν Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς δρ. 500, ἡ δὲ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος δρ. 200.

Ἡ ἐπιτροπὴ εἰς ἣν ὁ Σύλλογος ἀνέθετο τὴν φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν ἀνεγέρσεως ἀνδριάντος εἰς τὸν πρωτομάρτυρα Ῥήγαν τὸν Φεραῖον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, συνέστη ἐκ τῶν μελῶν τοῦ προεδρείου κκ. Ν. Γ. Πολίτου προέδρου, Α. Ρούκη ἀντιπροέδρου, Μ. Π. Λάμπρου γεν. γραμματέως καὶ Κ. Κουτσαλέξη ταμίου καὶ τῶν κκ. Κ. Ν. Κωστή, Σ. Π. Λάμπρου καὶ Κ. Χατζηπέτρου. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐδημοσίευσεν ἤδη τὴν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν ἔκκλησιν καὶ προέβη εἰς τὴν σύστασιν κατὰ τόπους ὑποεπιτροπῶν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἤτις ἀνέλαβεν ἐντολὴ τοῦ Συλλόγου τὴν ἀπονομὴν προστασίας καὶ περιθάλψεως εἰς τοὺς ἀπολυομένους ἐκ τῶν φυλακῶν ἀπόρους, ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἐκλεξαμένη ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς γραμματέα τὸν κ. Σπυρ. Δαμασκηνόν. Ἐπὶ ταῖς ἐορταῖς δὲ τῶν Χριστουγέννων προέβη εἰς τὴν ἀπόλυσιν ἐπτὰ κρατούμενων διὰ δικαστικὰ ἔξοδα.

Ἀπεβίωσεν ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος μέλος προσφιλέστατον καὶ ἐκ τῶν παλαιότερων τοῦ Συλλόγου. Ἡ Ἐφορεία τοῦ Συλλόγου ἀμέσως συνεληθῆσα ἐξέδοτο ψήφισμα καθ' ὃ αἱ μὲν ἐργασίαι τοῦ Συλλόγου διεκόπησαν ἐπὶ τριήμερον, ἀπηύθυνε τὸν ἐπιτάφιον ἀποχαιρετισμὸν ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Ἄρ. Ρούκης, κατετίθη δὲ καὶ στέφανος ἐπὶ τοῦ νεκροῦ. Ἀποφάσει τῶν κανονισάντων τὰ τῆς κηδείας μίαν τῶν ταινιῶν τοῦ φερέτρου ἐκράτει ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Ν. Γ. Πολίτης.

Ἀπεβίωσαν ἐπίσης ἐκ τῶν ἐπιτίμων μελῶν τοῦ Συλλόγου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῶν ἐν Ἀθήναις Καθολικῶν Ἰωσήφ Ζαφφνός καὶ ὁ Ἰωάννης Θεοφιλάτος. Ἐκ δὲ τῶν ἀντεπιστελλόντων ἐν Κερκύρᾳ ὁ Νικόλαος Τιμολέων Βούλγαρης ἐκ τῶν πρώτων μελῶν τοῦ Συλλόγου.

Πρὸς τὰς οἰκογενεῖας πάντων τῶν ἀποθανόντων ἀνεστάλησαν συλλυπητήρια γράμματα.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα νομικὸν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ τμῆμα τοῦτο συνῆλθε πεντάκις. Κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίασιν προέβη εἰς τὰς ἀρχαιεσίας αὐτοῦ ἐξελέγησαν δὲ πρόεδρος μὲν καὶ αὐθις ὁ κ. Ν. Δαμασκηνός, ἀντιπρόεδρος δὲ ὁ κ. Μ. Ἡλιάδης καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Α. Τυπάλδος Μπασιάς. Ἐῖτα τὸ τμῆμα ἐσκέφθη περὶ τῶν θεμάτων, ἅτινα θ' ἀπασχολήσωσιν αὐτὸ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος, καὶ ὡς τοιαῦτα ἀνεγράφησαν ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει τὰ ἐξῆς. Περὶ ἀναθεωρήσεως τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς νομοθεσίας τῇ προτάσει τοῦ κ. Τιμολέοντος Φιλήμονος, περὶ προσωπικῆς κρατήσεως τῇ προτάσει τοῦ κ. Χ. Στεκούλη, περὶ νομίμου τόκου τῇ προτάσει τοῦ κ. Δ. Παπαμιχαλοπούλου, περὶ ἀστικῆς ἰκανότητος κράτους τινὸς τοῦ κτᾶσθαι ἀκίνητα ἐν ξένει ἐπικρατείᾳ ὑσάκις οἱ νόμοι ταύτης οὐδεμίαν περὶ τούτου ποιοῦνται μνεῖαν τῇ προτάσει τοῦ κ. Α. Τυπάλδου Μπασιά καὶ ἀνετίθη εἰς τοὺς προτεινάντας ἡ περὶ τῶν θεμάτων εἰσήγησις. Ἀπεφασίσθη πρὸς τοῦτοις ἵνα παρακληθῆ καὶ ὁ κ. Κ. Ρακτιβάν νὰ ὑποβάλῃ τὸ πόρισμα τῶν ἐργασιῶν τοῦ τμήματος ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴ παρελθόν ἔτος συζητηθέντος νομοσχεδίου περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως.

Εἰς τὰς κατόπιν συνεδριάσεις τὸ τμῆμα συνεζήτησε διὰ μακρῶν τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Φιλήμονος προταθὲν νομοσχέδιον περὶ ἀναθεωρήσεως τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς νομοθεσίας, καὶ κατήρτισε τὸ πρῶτον μέρος τούτου

ἀποτελούμενον ἐκ 33 ἄρθρων καὶ ἐπιγραφόμενον περὶ δήμων ἐν γένει, πραγματευόμενον δὲ περὶ διαιρέσεως τοῦ κράτους εἰς δήμους, περὶ διοικήσεως αὐτῶν, περὶ κοινοτήτων, περὶ δημοτικῶν κτιρίων, πρωτεύουσας, σφραγίδος, ὀνομασίας καὶ μετασχηματισμοῦ τῶν δήμων, καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ ἐπιγραφομένου περὶ δημοτῶν.

Τμήμα φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικόν. Συνῆλθε δις εἰς συνεδρίασιν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ὁ κ. Φίλιππος Οἰκονομίδης ὠμίλησε περὶ ἐπιγραμμάτων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων καὶ ἰδίως περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐνυπάρχοντος ἐπιγραμματικοῦ κέντρου. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν πρῶτος ὁ κ. Σπυρ. Π. Λάμπρος ὠμίλησε περὶ τῆς παραγωγῆς τῆς λέξεως *τραχώματα* σχετίσας ταύτην πρὸς τὴν παρὰ Βυζαντινοῖς φερομένην λέξιν *τραχέα νομίσματα*. Ὁ κ. Σπυρ. Σακελλαρόπουλος προέτινε κριτικὰς διορθώσεις εἰς χωρίον τοῦ 11^{ου} κεφαλαίου τοῦ Βρούτου τοῦ Κικέρωνος, εἰς στίχον τινὰ τοῦ Προπερτίου καὶ εἰς τὸν 49^{ον} στίχον καὶ ἐξῆς τῆς 2^{ας} ἐπιστολῆς τοῦ Β'. Βιβλίου τοῦ Ὁρατίου. Ὁ κ. Ἰάκωβος Χ. Δραγάτσης τέλος ἔκαμεν ἀνακοινώσεις περὶ τοῦ μέσου σκέλους τοῦ τείχους τοῦ Πειραιῶς, περὶ τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου κατὰ τὴν Β.Δ. πλευράν, περὶ τῶν λειψάνων τῆς ἐν τῷ Τινανεῖῳ κήπῳ στοᾶς, περὶ τοῦ κτιρίου τοῦ ἀνευρεθέντος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἐν τῷ δημοτικῷ Παρθεναγωγείῳ Πειραιῶς καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῷ εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς «*Ἠλίφ τῷ Μίτρα*» καὶ τέλος περὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἰλισσὸν ἀνευρεθέντος ἀναγλύφου τοῦ ἀποδοθέντος μὲν εἰς Δία τὸν Νάϊον, ἀλλ' ἀνατεθέντος κατὰ τὸν κ. Δραγάτσην εἰς Δία τὸν Φίλιον.

Τμήμα φυσιογνωστικόν. Συνῆλθε τρίς εἰς συνεδρίασιν. Κατὰ τὴν α'. συνεδρίασιν ὁ κ. Ἰω. Βάμβας ἀνεκοίνωσε διὰ μακρῶν τὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐν Βουδαπέστη συνεδρίου τῆς ὑγεινῆς, εἰς δὲ παρέττη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος καὶ ὠμίλησε καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ ἰδίων αὐτοῦ ἀνακοινώσεων.

Κατὰ τὴν β'. συνεδρίασιν ὁ κ. Α. Χρηστομάνος, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς διεξῆλθε τὰς ἐργασίας τοῦ ἐν Βουδαπέστη συνεδρίου ἀνέφερε δὲ καὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἀνακοινώσεις, ὠμίλησε περὶ τῶν παρὰ τὴν Βουδαπέστην πηγῶν τοῦ περηνμισμένου καθαρτικοῦ ὕδατος τοῦ Οὐνιάδι Ἰάνος.

Κατὰ τὴν γ'. τέλος συνεδρίασιν ὁ μὲν κ. Κ. Ζέγγελος ὠμίλησε περὶ νέου ὀργανικοῦ ὄξέος ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντος καὶ τῶν ἐνώσεων αὐτοῦ, τοῦ τετραῦδραναφθαικοῦ, ὁ δὲ ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ μηχανικοῦ κ. Γ. Παπακωνσταντίνου, ἐκ τῶν παρακολουθησάντων τὴν τελευταίαν σταλεῖσαν εἰς Κωπαΐδα ἐπιτροπὴν, ὠμίλησε περὶ τῶν τεχνικῶν ἔργων τῆς ἀποξηράνσεως τῆς Κωπαΐδος.